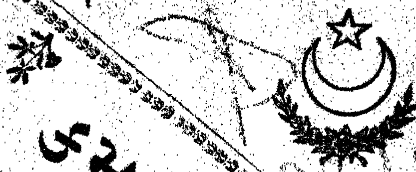
અલ્લાહો અકબર.

કમાલી શમશીર.

મુકમ્મિલ ગ્રંથ.

મુશતહિર

નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશી.

ખિલાફત પ્રેસ, મુંબઈ નં. ૧૧.

કીંમત દો રૂપે.

યેહ કિતાબ અબ્દુલ ગની બી. એ. (અલીગ) ને ખિલાફત પ્રેસ વાકએ અગ્રીપાડા રોડ, જેકબ સરકલ, મુંબઈ નં. ૧૧ મેં તબ્આ કી હે.

અલ્લાહો અકબર.

કમાલી શમશીર.

ઉર્દુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હુરૂફકા ડ્રામા.

ઉર્દુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હુરૂફ મેં લિખકર
મુશતહિર કરનેવાલે.

નિઝામુદ્દીન એ. કુરેશી.

ખિલાફત પ્રેસ, ભીંડીપાડા રોડ, જેકબ સરકલ,
મુંબઇ નં. ૧૧.

પહેલી મરતબા | તાઅદાદ ૧૦૦૦.

ઇ. સ. ૧૯૨૩ | હિજરી ૧૩૪૧

કીંમત દો રૂપે.

પેશકશ

યે

કિતાબ

અપને મહેરબાન

દોસ્ત ડન્ડી (નાતાલ) કે

મશહુર તાજીર ઔર હમદર્દે

કૌમ જનાબ કાસમ મીર સાહેબકી

ખિદમતમેં ઉન્કે ફરઝન્દે

અરજુમન્દકી મુબારક

શાદીકી યાદમેં

પેશ કરતા

હું.

ગર કુબુલ ઉફતદ ઝહે ઇઝઝો શરફ

નાચીઝ

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

તા૦ ૧ લી ઝિલહજ ૧૩૪૧.

જનાબ કાસમ મીર સાહેબ.

અશખાસે ડ્રામા.

ગાઝી મુસ્તુફા કમાલપાશા	સદરે આઝમ મજલિસે મિલ્લીયએ અંગોરા.
ફેચુઝીપાશા રઉફ પાશા	વુઝુરાએ આઝમ અંગોરા.
અસમત પાશા	સિપેહ સાલારે આઝમ ,,
કાઝમ કારા બકર	,, ,,
બાકર સમીઅ બે યુસુફ કમાલ બે	વુઝુરાએ ખારિજા ,,
અહમદ ફરીદ બે ફરહી બે	નુમાઇન્દગાને હુકુમત ,,
ખાલિદા અદીબ ખાનમ	વઝીરે તાઅલીમાત ,,
ફાતેમા ઝોહરા	રફને જમીઅતે હિલાલે એહમર
હામિદ	એક મુસીબત ઝદા તુર્ક (અસકી શહેર)
સુલતાન વહીદુદ્દીન	ખલીફતુલ મુસલેમીન ૪૨માં રવાએ સલતનતે ઉસમાનીયા.
શેહઝાદા અબ્દુલ મજીદ	વલી અહદે સલતનતે ઉસમાનીયા.
દામાદ ફરીદપાશા તવફીક પાશા	વુઝુરાએ આઝમ હુકુમતે કુસ્તુનતુન્યા
એહમદ ઇઝઝત પાશા	વઝીરે જંગ વ વઝીરે ખારજીયા.
જામીએ	વઝીરે દાખિલા.
રશીદ પાશા	નુમાઇન્દા હુકુમત.
ઇસમાઇલ હકી પાશા	ફરઝંદ તવફીક પાશા.
લોઇડ જ્યોર્જ	વઝીરે આઝમ હકુમતે બિરતાનીયા
લોર્ડ કરઝન	વઝીરે ખારિજા ,,
જનરલ હેરીંગટન	હાઇ કમીશનર બિરતાનીયા (મુતઅઇયના કુસ્તુનતુનીયા)

જનરલ ટાઉનશન્ડ	મેમ્બર પાર્લામેન્ટ બિરતાનીયા.
મોશ્યો બ્રાન્ડ મોશ્યો પોઇન્કારે	વુઝુરાએ આઝમ ફ્રાંસ.
મી૦ ઓરલેન્ડો	વઝીરે આઝમ ઇટલી.
સીનીયર સ્ફોરઝા	વઝીરે ખારિજા ,,
શેઠ મીયાં મોહમ્મદ છોટાની સર આગાખાન સઇયદ હુસન ઇમામ ડૉ૦ અનસારી શેખ મુશીર હુસેન કિદવાઇ	વફદે ખિલાફતે હિંદ.
સઇયદ અમીરઅલી	પ્રીવી કાઉનસીલર બિરતાનીયા વ મુદબ્બીરે હીંદ.
મી૦ બમનજી મી૦ ડોબે મી૦ સઇયદ હુસેન	કોમ પરસ્તાને હિંદ.
કુસ્તુનતીન	શાહે યુનાન.
એમ વેનીઝેલાસ એમ ગોનરસ એમ લેગ્રોસ એમ સર લુઇસ એમ કેલો	વુઝરાએ યુનાન.
જનરલ થીયોટોકસ	વઝીરે જંગ યુનાન.
જનરલ બોયુ લાશ	સિપેહ સાલારે આઝમ યુનાન.
નોબર પાશા	નુમાઇન્દા આરમીનીયા.

ફોજ, મુસીબત ઝદા ઓરતો બચ્ચાં અરાફીને જમીઅતે હિલાલે અહમર, ખાતુનાન, નવજવાનાને જુલુસ.

મકામાત.

ઓલીયાએ કુચક, કુસ્તુનતુનીયા, પેરીસ, લંદન, એથેન્સ.

કમાલી શમશીર.

એકટ પહેલા.

સીન પહેલા. મકામ અરઝેરૂમ ખ્વાબગાહ.

(શમેઅ જલ રહી હે મુસ્તુફા કમાલ પાશા સો રહે હેં)

ગયબી આવાઝઃ—અય મરતે ખ્વાબ બેદાર હો, તેરી કોમ બે યારો મદદગાર, આવારએ દશ્તે અદબાર હે ઉસકી દસ્તગીરી કર. ઇસ ગુમ કરદા રાહે કારવાં કા કાફલા સાલાર બન ઔર મનઝિલે મકસુદ પર પહોંચા. કશ્તીએ ખિલાફત ગરદાબે ફનામે ડગમગા રહી હે ઉસકા નાખુદા બનકર કનારે આફીયત પર લગા. (એક ફરિશ્તા નમુદાર હોતા હે).

ફરિશ્તાઃ—(મુસ્તુફા કમાલ પાશા કે સામને આકર)

અપની અસલીયતસે હો આગાહ અય ઇનસાંકે તુ
કતરા હે લેકિન મિસાલે બેહરે બે પાયાં ભી હે
કયોં ગિરફતારે તિલિસ્મે હેય મિકદારી હુઆ
દેખ તુ પોશીદા તુઝમેં શવકતે તુફાં ભી હે
સીના તેરા હે અમીન ઉસકે પ્યામે નાઝ કા
જો નિઝામે દેહેરમેં પયદા ભી હે પિન્હાં ભી હે
હફતે કિશવર જીસસે હોં તસખીર બે તેગો તુફંગ
તુ અગર સમઝે તો તેરે પાસ વો સામાં ભી હે

મુસ્તુફા કમાલ—મેરે પાસ ! કયા મેં જંગેઅઝીમ કે ખોફનાક નતાયજકો ફલ અદમ કર સક્તા હું ? કયા મુઝમેં હિરસો હવાએ યુરપકે ઝબરદસ્ત સયલાબકો રોકને કી તાકત હે ? આહ ! એક નાચીઝ જુગનુકી રોશની, અંધેરી રાતમે કયા હકીકત રખતી હે

ફરિશ્તા—નહીં, નહીં, માયુસ કયોં હે ? સુન ઔર ગોરસે સુન !

આસ્માં હોગા સહર કે નુરસે આઇના પોશ
ઔર ઝુલમત રાતકી સીમાબપા હો જાયગી
ઇસ કદર હોગી તરન્નુમ આફરીં બાદેબહાર

નગહતે ખ્વાબીદા ગુન્ચેકી નવા હો જાયગી
આ મિલેંગે સીને ચાકાને ચમનસે સીના ચાક
યાઅને ગુલકી હમ નફસ બાદે સબા હો જાયગી
ફિર દિલોંકો યાદ આ જાયેગા પયમાને સુજુદ
ફિર જબીંમેં ખાકે હરમસે આશ્ના હો જાયગી
દેખલોગે સત્વતે રફતારે દરિયાકા મઆલ
મોજે મુઝતર હી ઇસે ઝનજીરેપા હો જાયગી
નાલએ સૈયાદસે હોંગે નવાસામાં તોયુર
ખુને ગુલચીંસે કલી રંગીં કબા હો જાયગી
(ઇકબાલ)

મુસ્તુફા કમાલ—અય મુકદ્દસ હસ્તી ! તમામ દુનિયા પર મુસલ્લત હોનેવાલી ખુંખ્વાર તાકતેં માઅદુમ હો જાયેંગી, ઓર મેરી નાચીઝ મસાઇએ મશકુર નઝર આયેંગી ?

ફરિશ્તા—હાં, હાં ! ઝુરૂર !

કાંપતા હે દિલ તેરા અંદેશએ તુફાંસે કયા
ના ખુદા તુ બેહેર તુ કશ્તીભી તુ સાહિલભી તુ
શોઅલા બનકર ફુંકદે ખાશાકે ગેર અલ્લાહકો
ખોફે બાતિલ કયા કે હે ગારતગરે બાતિલભી તુ
શબ ગુરેઝાં હોગી આખિર જલવએ ખુરશીદસે
યે ચમન માઅમુર હોગા નગમએ તવહીદસે
(ઇકબાલ)

મુસ્તુફા કમાલ—(ઘબરાકર આંખેં મલકર) કોનથા, વો નુરાની સુરત અબ નઝર નહીં આતી. (બેઠકર ઇધર ઉધર દેખકર) નહી ! કોઇ નહીં ! વો ખ્વાબથા, યા ખ્યાલ ? (થોડી દેર સુકુત કે બાઅદ) કુછભી હો, ફરમાને ખુદાવંદીથા, મુઝે દર માંદા કોમકી ખિદમત કે લિયે મુસતઇદ હોજાના ચાહીયે ઓર અઝમતે ઇસલામકો હમલએ અગયારસે બચાના ચાહીયે. (દો ઝાનોં હોકર)

યારબ હેં તેરે બંદે દિલસે ન ભુલા હમકો
હે હમલએ સદ આફત, કર લુત્ફ બચા હમકો
એક કાલિબે બે જાં હેં ગફલતને હમે મારા
અબ દમમેં નહીં દમ હે દોબારા જીલા હમકો
તુફાંકી બોહોત શિદ્દત મંજધારમેં હે કશ્તી
અલ્લાહ હુએ બેબસ, તુ પાર લગા હમકો
મોહતાજ હેં, બેકસ હેં, હમદર્દ નહીં કોઇ

આલા હઝરત ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશા.

કર તુહી કરમ મવલા, દર દર ન ફિરા હમકો
સરકશ હુઇ દુનિયા હે એક રોઝ મિટાદેગી
રફતારે ઝમાનાને પામાલ કિયા હમકો
કુલ ખલ્ક કા તુ ખાલિક કર શાદ ગદાઓંકો
એક તેરા હી સાયા હે, સદ ઝિલ્લે હુમા હમકો
(ઇધર ઉધર ટેહેલને લગને હેં અસમત પાશા આને હેં.)

અસમત પાશા—અસ્સલામો અલયકુમ.

મુસ્તુફા કમાલ પાશા—વાઅલય કમુસ્સલામ.

અસમત પાશા—હમ બદમ હોસલા શિકન ખબરેં આ રહી હેં હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયાને હથિયાર ડાલ કર આલે ઉસમાનીકી અઝમતે દેરીનાકો ખાક મેં મિલાયા. તુર્કીકા મરીઝે નીમજાન કોઇ દમકા મેહમાન હે. અકલ હયરાન ઓર તબીયત પરેશાન હે. હમસે એક ઝમાના બર સરે પયકાર હે, ખુદાકા ફઝલ દરકાર હે.

મુસ્તુફા આલ પાશા—કુસ્તુનતુનીયા પર ઇતતિહાદી કબઝા, દરે દાનીયાલસે હમારી બે દખલી, થ્રેસ ઓર સમિરના પર યુનાની અમલ દખલ, એડ્રીયાનોપલ કા હુકુમતે ઉસમાનીયાસે ઇનકિતાઅ, યે સબ બાતેં અયસી હેં કે કોઇ ગયરતમંદ તુર્ક ગવારા નહીં કર સકતા.

અસમત પાશા— ઇસકા ઇલાજ ?

મુસ્તુફા કમાલ પાશા—યે કે, હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયાસે કતાઅ તાઅલ્લુક કરો, અનાતોલીયામેં એક આઝાદ હુકુમત કાયમ કરકે અઝમતે રફતા કી બહાલીકા બીડા ઉઠાવ. ઓર દુશમનોંકી મુદાફીઅત કે લિયે તૈયાર હોજાવ.

અસમત પાશા—(ઝરા ગોર કરકે) બેશક! ઇસકે સિવા કોઇ ચારા કાર નહીં.

મુસ્તુફા કમાલ પાશા—અપને એહબાબ કો બુલાવ, ઉનકો યે મેરા પયગામ પહોંચાવ, ઓર એક કોમી મજલીસકે ઇનઇકાદ કી તજવીઝ કરો. જાવ, જાવ, શેહેનશાહે હકીકી તુમારા મદદગાર હોગા.

(અસમત પાશા સલામ કરકે ગયે.)

દુનિયાસે ઉઠ રહા હે અબ ઇકતિદાર અપના
દુશ્મન હે આજ, કલ થા જો ગમગુસાર અપના
કયા ગમ કે જબહે હામી પરવરદિગાર અપના
કર દુંગા દીને હક પર સબ કુછ નિસાર અપના
દસ્ત અઝ તલબ ન દારમ તા કામ મન બર આયદ
યા તન રસદ બ જાનાં યા જાં ઝે તન બર આયદ

સીન દુસરા—અસકી શહેર.

જંગલ.

(હામિદ નામી એક મુસીબત ઝદા તુર્ક બ હાલેઝાર આતા હૈ.)

હામિદ—ફિરા રહા હે મુકદ્દર કહાં કહાં હમકો
ઝરા કરાર નહીં ઝેરે આસમાં હમકો
સિતમ બપા કિયે ઝાલિમ ગનીમને કયા કયા
ઘરોંસે આકે નિકાલા હે નાગેહાં હમકો
નહીંફો ઝ.ર હુએ દમ લબોંપે આયા હે
હુઇ હે ઝિંદગી અબ તો વબાલે જાં હમકો
હઝારોં પીરોજવાં ખાક મેં મિલાયે હેં
કિયા અદુએ જફાજુને બે નશાં હમકો
ન દસ્તગીર હે કોઇ ન ગમ ગુસાર કોઇ
કહીં જહાંન મેં મિલતી નહીં અમાં હમકો

(જનરલ કાઝિમ કારા બકર આતે હેં.)

કાઝિમ કારા બકર—અય સર ફુશતએ હયરાં ઇનસાન! તુ ઇસ કદર કયોં પરેશાન હે?

હામિદ—આહ ઝાલિમ યુનાનીયોંને હમારે બીવી બચ્ચોં ઓર ભાઇ બંદોંકો તહે તેગ કિયા, હમારે ઘરોંકો આગ લગાદી. અભી ઝિંદગી બાકીથી કે જાન બચાકર ઇધર ભાગ આયા. (એક તરફ દેખકર) વો આગ ચમક રહી હે, કોઇ ગાંઉ નઝરે આતિશ હુઆ અલ—અમાન! અલ અમાન!!

કાઝિમ કારા બકર—ઓ ઝાલેમો! તેહઝીબકે દાઅવે દારો! ઇનસાનિયત ઇસીકા નામ હે, મુહઝ્ઝિબ કોમોંકા યેહી કામ હે, (ચંદ ઓર તુરકોંકા બહાલે પરેશાન ભાગતે હુએ આના) આવ, આવ, અય મુસીબત ઝદા ભાઇઓ આવ, અપની દાસ્તાને ગમ સુનાવ.

એક—યુનાની હમારે ઘરોં પર ગોલાબારી કર રહે હેં, બે શુમાર ઝનો મર્દ દમ તોડ રહે હેં, મર રહે હેં.

દુસરા—મકાનાત જલ રહે હેં, મસજીદેં મિસમાર હો રહી હેં.

કાઝમ—રેહેમ, રેહેમ! ખુદાવંદે કરીમ રેહેમ! યા અરહમર રાહેમીન રહેમ!

તીસરા—ઓર હરી ભરી ખેતીયાં ખાકસ્તર હો ગઈ.

કાઝમ—તવબા, તવબા, ઝુલ્મકી ભી કોઇ હદ હોતી હે.

ચોથા—(આબદીદા હોકર) કયા હમારા સુલતાન હમારી ખબર ગીરી નહીં કર સકતા. કયા મુલ્ક ઇસી તરાહ તબાહો બરબાદ હો જાયગા? વાયે બર મા વાએ બર એહવાલે મા.

કાઝમ—સુલતાન માઅઝુર ઓર હુકુમત મજબુર હે. હમારી કમઝોરીયોંને યે દિન દિખાયા. કે એક હકીર દુશમનને તુર્કોને બે તમીઝી આ મચાયા. આંસુ ન બહાવ, સર્દ આહેં ન ભરો, સબો ઇસતિકલાલસે મસાયબકા મુકાબિલા કરો. ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશાકા ખુને હમીયત જોશમેં આયા હે ઉન્હોંને હિશ્મતે ઇસલામ ઓર પાસબાનીએ વતનકા બીડા ઉઠાયા હે.

(એક તુર્ક સિપાહી આયા.)

સિપાહી—(ફોજી સલામ કરકે) કુર્બો જવારસે બોહોતસે પનાહ-ગુઝીન આ રહે હે. ઓર કેમ્પમેં ઠેરાયે જા રહે હેં.

કાઝમ—શાબાશ! સબકી ખાતર મદારાત કરો, ઇનકો ભી સાથ લે જાવ.

સિપાહી—બોહોત બહેતર (સબકો સાથ લેકર સલામ કરકે રૂખસત હોતા હે.)

કાઝમ—માશાઅલ્લાહ! જંગે અઝીમ હકકો ઇનસાફકી હિમાયત ઓર જબરો ઇસતિબદાદ કે ઇસતીસાલ કે લિયે ઇખતિયાર કી ગઇથી લેકિન ખુદાવંદાને તેહઝીબકા મતલબ કુછ ઓર થા. તમામ દુનિયાકો કબઝએ તસર્રૂફ મેં લાના ઝેરે ગોર થા. હુકુમતે ઉસમાનીયાકે આલમગીર ઇકતિદારસે સબ હિરાસાં થે. ઓર હરદમ ઉસકી બરબાદીકે લિયે કોશાં થે. અબ મોકા પાયા; હકકે ઇનતિખાબે હકુમતકા ઉસુલ વઝે ફરમાયા, અરબકો આઝાદીકા લાલચ દેકર અપના હલકા બગોશ બનાયા. એકને ઇરાકે અરબપર કબઝા જમાયા તો દુસરેને શામકો આ દબાયા. જબ ઇસપર ભી સબ્ર ન આયા તો શ્રેસો સમિરનાકા તર લુકમા દેંક કર કિસી ઓર સગે દુનયાકો દીવાના બનાયા. ઓર હમારે દામને સબ્રકો પારા પારા કરનેકા અઝમ ઠેરાયા. યુગોસલાફીયાકો આઝાદ કિયા, શોરા પુશ્ત અરમનોંકો હમસે ઇલાહેદા કરકે દિલશાદ કિયા. મગર જો કદીમ ઓર અઝીમુશ્શાન કોમેં, ઉનકે દામે ગુલામી મેં તાઇરે બિસમિલકી તરાહ ફડફડ.તી હેં ઓર સાલહા સાલસે આઝાદી કે લિયે શોરો ગુલ મચાતી હેં ઉનપર નાકાબિલયતકા ફતવા લગાયા જાતા હે ઓર જબરો તશદ્દુદસે જઝબએ હુર્રીયત કો દબાયા જાતા હે. મગર તાકુજા. દુનિયા ઇન ચાલબાઝીયોંસે આગાહી પા રહી હે ઓર હુસુલે આઝાદીકે લિયે મયદાને અમલમેં આ રહી હે. (ગયે.)

સીન તીસરા-અંગોરા.

બાઝાર.

(યુસુફ કમાલ બે આતે હેં.)

યુસુફ કમાલ-

કિસ દરજા અલમનાક હે તુફાને સમિર્ના
બરબાદ હુએ આહ અઝીઝાને સમિર્ના
ના કરદા ગુનાહ ઝિબ્હે કિયે સંગ દિલોંને
રંગીન હુઆ ખુનસે મયદાને સમિર્ના
દરપેશ હે એક વાદીએ પુર ખાર મુસીબત
જાયે તો કહાં આબલા પાયાને સમિર્ના
વીરાં હુએ મુરગાંને ખુશ ઇલહાં કે નશીમન
ઘર ઝાગો ઝગનકા હે ગુલીસ્તાને સમિર્ના
ગુરગાને જફા કેશ મુસલ્લત હુએ હર જા
રમ કર ગયે રમનોંસે ગિઝાલાને સમિર્ના
બેવાએં તડપતી હેં પયે નાને શબીના
હેં ભુખસે બેતાબ યતીમાને સમિર્ના
યે વકત હે ઇમિદાદ કા ઇમદાદ કરેં કુછ
પરરૂખ હેં મુસીબતમેં રફીકાને સમિર્ના

(અસમત પાશા આતે હેં.)

અસમત પાશા-(યુસુફ કમાલ બેસે) સમિર્નામેં કુશ્તો ખુનકા બાઝાર ગર્મ હે, કુરતુનતુનીયાકી હાલત કાબિલે રેહેમ હે, સુલતાન નઝર-બંદ, દામાદ ફરીદ ઇતતિહાદીયોંકી ખુશનુદીએ મિઝાજકે આરઝુમંદ. ગાઝી મુસ્તફા કમાલકો કોર્ટ માર્શલને સઝાએ મોતકા મરતુજબ ઠેહરાયા, શયખુલ ઇસલામને હમારી તેહરીકે હુરરીયત વ હિફાઝતે ખિલાફતો વતન પર બગાવતકા ફતવા લગાયા એક તરફ હમારા વતન હમ પર ફોજ કશી કે લિયે તયાર હે દુસરી તરફ વેનીઝેલોસ હમારી સરહદપર ફોજી ફ્જતિમાઅમેં મસરૂફેકાર હે.

યુસુફ કમાલ-અગરચે હાલાત માયુસ કુન હેં ઓર અપને પરાયે દુશમને જાન. ઇસવકત મયદાનમેં કદમ રખના તમામ દુનિયાસે

એલાને જંગ કરનાહે મગર ઇસકે સિવા ચારા નહીં. અગર અયસી હાલતમે ખામોશ હોજાતે હેં તો ન સિર્ફ નંગે કોમકા ખિતાબ પાતે હેં બલકે આયંદા નસલોંકો દાયમી ગુલામીકી ઝનજીરેં પેહનાતે હેં, યે ઝિંદગી નહીં મોત હે, બલકે મોતસે બદતર, અગર મરદાના વાર રઝમગાહમેં જાકર કામયાબ હુએ તો અપને વતન કો ગનીમકી દસ્ત બુરદસે બચાઇંગે વર ન જામે શહાદત નોશ કરેંગે ઓર સુર્ખરૂ હોકર બારગાહે ખુદાવંદી મેં જાઇંગે.

અસમત પાશા—બેશક મુલ્કો મઝહબકી હિફાઝત હમારા ફરઝે મુકદ્દમ હે. દામાદ ફરીદકી મુહિમ આયે યા વેનેઝેલોસકા લશ્કર ઝોર આઝમાયે, કોઇ પરવા નહીં. (તલવાર નિકાલ કર) બ ફઝલે ખુદા અગિયાર પર ફતેહ પાઇંગે ઓર ઉનકે તમામ મનસુબે ખાકમેં મિલજાયેંગે.

યુસુફ કમાલ—આમીન ! (ફરીદ બે આતે હે)

ફરીદ બે—અસ્સલામો અલયકુમ.

અસ્મત પાશા—વઅલયકુમુસ્સલામ.

ફરીદ બે—સરહદે સમિર્નાસે ઇત્તિલાઆત મોસુલ હુઈ હેં કે યુનાની ફોજને પેશકદમી શુરૂ કરદી હે. અસકી શેહેર પર હમલેકા અંદેશા હે. જહાં તક જલ્દ મુમકિન હો મઝીદ ફોજ રવાના ફરમાઇયે ઓર દુશ્મનકો આગે બઢનેકી જુરઅત ન દિલાઇએ.

અસ્મત પાશા—કોઈ ફીકર નહીં, હમ મુકાબલેકે લિયે હર તરાહ આમાદા હેં. કુછ ફોજ રવાના હો ગઇ હે ઓર બત્તે દીફાઇકી તરફ હરરોઝ તાઝાદમ ફોજ ભેજનેકા ઇનતિઝામ કર દિયા હે ભરતી ઝોરો શોરસે જારી હે. આસે ઉસમાન કે ગયરતમંદ બહાદુર રોઝાના બ તેઅદાદે કસીર લશકરે એહરારમેં શામિલ હો રહે હેં.

ગરચે બરબાદી પે માઇલ ચર્ખે ના હિનજાર હે
મુઝીબે આઝારે તુરાને ગમો અફકાર હે
દમ બ દમ ઝોરોં પે સયલે લશકરે અગયાર હે
ખોફ કયા ? ફઝલે ખુદાસે અપના બેડા પાર હે
મા ખુદા દારેમ મારા ના ખુદા દરકાર નીસ્ત

સીન ચોથા.

અયવાને હુકુમતે અંગોરા.

(વુઝરાએ સલતનત ઓર મુશીરાને હુકુમત રવનક અફરોઝ હેં)

મુસ્તુફા કમાલ—(કુરસીએ સદારત સે) હમારી આઝાદ હુકુમતે તુર્કીકા નઝમો નસક બ ફઝલે ખુદા દુરૂસ્ત હો ગયા સબ કામ બ તરઝે એહસન અંજામ પા રહે હેં, દુશમનોંકા અઝમ હે કે ઇસ્લામ ઓર પરસ્તારાને ઇસ્લામ કો સફહએ હસ્તીસે મીટાદેં ઓર સલતનતે ઉસમાનીયાકા હમેશાકે લિયે ખાતમાં કરદે. હમારા મીટાના આસાન નહી. અગર મીટના હે તો અયસે મિટો કે સફહએ હસ્તી પર અબદુલ આબાદ તક રવશન ઓર તાબન્દા રહો. આજ તક અહલે બરદારાને તેહઝીબને હમારે લાખોં ભાઇ પયવન્દે ખાક કર દિયે, ગારતગરી ઓર કુશતો ખુનસે અપની સલીબ પરસ્તીકા સુબુત દિયા. સુબએ સમિર્નાં મેં મોતકા બાઝાર ગર્મ હે. સકુતે બિલઅહસાર કે બાદ પંદરા ગેર મસાલી અફરાદે કોમકો મોતકે ઘાટ ઉતારા. શહેર દિહાત ઓર કસબે તબાહો બરબાદ કિયે જા રહે હેં. યુનાન અપને સરપરસ્તોંકે બલપર વેહશીયાના મઝાલિમસે બુઝદિલિકા ઇઝહાર કર રહા હે. દામાદ ફરીદને કોમ ફરોશીકા તહઇયા કર લિયા. પેરીસસે વાપિસ આકર ધમકી દી હે કે મુઆહીદએ સુલેહ પર દસ્તખત ન કરનેસે બાત બિગડ જાયગી ઓર અગલબ હે કે કુસ્તુનતુનીયા પરભી યુનાની કબઝા હો જાયે. ચુનાંચે ઉસકે ઝબમમેં હમારે હમલએ અસમદસે મુઆહીદએ સુલેહમેં એકભી અહમ તરમીમ હોનેકી તમામ ઉમીદેં ખાકમેં મિલ ગઇ હેં સુબહાનલ્લાહ ! મુલ્કો કોમકી ખુબ નિયાબત કી.

કરને ગયે થે ઉઝરો તગાફુલકા હમગિલા
કી એક હી નિગાહ કે બસ ખાક હો ગયે

બિરાદરાને મિલ્લત! અબ બાતોંકા વક્ત નહી, હંગામે અમલ હે. સીના સિપર હોકર મયદાનમેં જાવ ઓર ઝબાને તયગસે દુશમન કી મુંહ ઝોરીયોંકા જવાબ દો. કોમ ફરોશ વિઝારત ઓર ગારત ગરાને સલતનત કો બતાદો કે તુર્ક અભી ઝિન્દા હેં ઓર આખરી દમ તક અપની ઝિન્દગીકા સુબુત દેંગે. "તુર્કી તુર્કોં કે લિયે હે" ઓર ઇસપર કોઇ ગેર તાકત મુસલ્લત નહીં હો સકતી.

બકર સમીઆ બે.

ઇઝઝત પાશા.

હાઝરીન-(હમ આવાઝ હોકર) ઝિન્દા બાશ મુસ્તુફા કમાલ ઝિન્દા બાશ!

બાકર સમીઅ બે-હઝરાત યે ઈસ વક્ત મજલીસે કોમીયા અઝમીયા કે મનઝુર કરદા મુતાલિબાત પેશે ખિદમત કરતા હું ઓર મુલતજી હું કે હમારે સદરે આઝમ બ તોર યાદ દાસ્ત અપની તરફસે મુનાસિબ તમહીદકે સાથ તમામ મમાલિકકે વઝુરાએ ખારિજા કે નામ ઇરસાલ ફરમાયેં તાકે મોઅતરેઝીન કો આયંદા હમારે તરીકે કાર પર હર્ફગીરીકા મોકા ન મિલે.

હાઝરીન-ઇરશાદ ફરમાઇએ.

બાકર સમીઅ બે-મુતાલિબાત હસ્બે ઝેલ હેં

(૧) કુસ્તુનતુનિયા જો સુલતાનુલ મોઅઝઝમ ખલીફતુલ મુસલેમીન ઓર સલતનતે ઉસમાનીયાકા દારૂલ હુકુમત હે ચુંકે ઉસમાની કોમ ઉસે ઇતતિહાદીયોં કે ઝેરે નગીન ખ્યાલ કરતી હે ઇસલિયે વહાંસે જો એહકામ ઓર ફતાવા સાદિર હોતે હેં કાનુનન યા મઝહબન કિસ્સીતરાહ વાજીબ નહીં હો સકતે. કુસ્તુનતુનીયાકી ઇસ મફરૂઝા હુકુમતને અગર કોઇ મુઆહિદા કિયા તો કોમ ઉસે બાતિલ ખ્યાલ કરતી હે.

(૨) ઉસમાની કોમને બાવુજુદ અપની અમન પસંદી ઓર મોઅતદિલ મિઝાજી કે યે ફયસલા કિયા હે કે એક આઝાદ ઓર ખુદ મુખતાર કોમકી તરાહ અપને મુકદ્દસ ઓર બે શુમાર પાક હુકુક કી હિફાઝત કરે ઓર એલાન કરતી હે કે વો એક મુનાસિબ ઓર બાઇઝઝત સુલેહકે અનજામ પિઝીર હોનેકી ખ્વાહિશમંદ હે. બહર નુઅ વો કિસી અયસે મુઆહિદે કો તસલીમ ન કરેગી જીસમે ઇસકે હકીકી સફીર શામિલ ન હોંગે ઓર વો બી જીન્હે ઇન્કે નામપર ઓર ઇસકી તરફસે મુઆહિદા કરનેકા ઇખ્તિયાર દિયા ગયા હે.

(૩) ઇસ મમલકતે ઉસમાનીયામે જો ઇસાઇ ઓર અજનબી લોક આબાદ હેં વો કોમકી હિફાઝતમેં રહીંગે લેકિન ઇસપર બી વો મજાઝ ન હોંગે કે મુલ્કકે આમ મફાદ કે ખિલાફ કોઇ કાર રવાઇ કરેં.

અસમત પાશા-મેં જાનતા હું કે યે યાદદાશ્ત દવલે ઇત્તિહાદ કે મુજવવીઝા મનસુબોંપર કુછ અસર અનદાઝ ન હોગી જબતક ઇન્હે મહેસુસ ન કરાયા જાયગા કે તુર્ક આસાનીસે મગલુબ નહીં કિયે જા સકતે. વો અપની રીશાદવાનીયોંસે બાઝ નહીં આઇંગે. બતોર ઇતમામે હુજ્જત ઇન્હેં અપને ખ્યાલાતસે આગાહ કરદેના ઝુરૂરી હે. ઓર યે મુરાસિલત

ગોયા હમારે આયંદા દસ્તુરૂલ અમલ ઓર નસબુલ અયનકી એક ઇતતિલાઅ હોગી. જો કિસી તરેહ ગેરમુફીદ નહીં હો સકતી. ઓર યે ખ્યાલ ઉન્હેં કિસી હદ તક ગોરો ખોઝ કરને કે લિયે મજબુર કરેગા કે કુસ્તુન તુનીયાપર કબ્જા કરકે ઉન્હોંને તમામ કોમકો મગલુબો મુતીઅ નહીં કર લિયા. મજલિસે કોમીયા કે ઇરશાદાતકે આગે હમારા સરે તસલીમ ખમ હે ખુદા હમારે ઇરાદોંમેં બરકત દે.

હમ મઝહબો મિલ્લત પે ફિદા હોકે રહીંગે
મર જાઇંગે યા ઓહદા બરા હોકે રહીંગે
ઇસ ગુલશને બે ખાર મેં રખ્ખીંગે નશીમન
બુલ બુલ કી તરાહ નગમા સરા હો કે રહીંગે
ના કામ ગયા કાફલા અપના જો યહાંસે
અવરોં કે લિયે બાંગે દિરા હોકે રહીંગે
ઇનસાન કો લાઝિમ હે સઇ તા દમે આખિર
કિસમત મેં ફના હે તો ફના હો કે રહીંગે
મહેરૂમ હુએ મુ કો હકુમતસે જો ફરરૂખ
ફરમાઇયે ફિર ખલ્ક મેં કયા હોકે રહીંગે

ફરીદ બે—મેહરૂમી કી કોઇ વજેહ નહીં, કોમ હમારે સાથ હે ઓર અપને સુદો ઝિયાંકો સોચતી હે. ઓરતોં ઓર બચ્ચોં તક મેં કોમ પરસ્તીકા એહસાસ પાયા જાતા હે. ઇનશાઅલ્લાહ ફતેહ હમારી હોગી.

દુશ્મન અગર કવીસ્ત નિગેહબાં કવીતરસ્ત.

મુસ્તુફા કમાલ—બિરાદરાને મિલ્લત! મેં દેખતા હું કે ઝુલમતે મસાયબો આલામસે ઉમ્મીદો રાહતકી નુરાની શુઆએં જલવા અફરોઝ હો રહી હેં. જીનસે મેરા દિલ મુનવ્વર હો ગયા હે ઓર મેં યકીન કરતા હું કે આપકી ચશ્મે બીનાબી અપને દરખશાં મુસતકબલકી ઝલ કિયાં દેખ રહી હે. વો કાદિરે ઝુલ જલાલ જો અંધેરી રાતકે પરદેસે આફતાબ આલમતાબકી સુરત દિખાતા હે હમારી શામે હસરત કો ભી સુબેહ ઉમ્મીદસે મુબદદલ કરેગા. જાવ ઓર અપને ફરાયઝ હિમ્મતો ઇસતિકલાલસે અનજામ દો. ખુદા હાફિઝ.

(ઇજલાસ બરખાસ્ત હોતા હે)

મઝાલિમે યુનાન–બરબાદ શુદા ઇસલામી આબાદી.

સીન પાંચવા.

અફ્સુન કારા હિસાર.

(એક તુર્ક ખાતુન મએ ખુર્દ સાલ બચ્ચેકે આતી હે દોનોં કુગાં કરતે હેં.)

ઝોરોં પે બોહોત દુશમને બેદાદ હે યારબ ફરિયાદ હે યારબ
મસરૂફે સિતમ વો સિતમ ઇજાદ હે યારબ ફરિયાદ હે યારબ
પાબંદે મુસીબત હે હરેક મુસલિમે બે કસ બે ચારઓ બે બસ
તુઝસે બ અદબ તાલિબે ઇમદાદ હે યારબ ફરિયાદ હે યારબ
આયે જહાં, યુનાનીઓંને આગ લગા દી હેં ઝુલ્મ કે આદી
ઘરબાર હમારા કિયા બરબાદ હે યારબ ફરિયાદ હે યારબ
લાશોં કે લગે ઢેર હેં હર રાહ ગુઝરમેં હે દર્દ જીગર મેં
આલુદા બખું ખનજરે જલ્લાદ હે યારબ ફરિયાદ હે યારબ
કર ફઝલ ઇસ આઇ હુઇ આફત સે બચાલે જાં કે પડે લાલે
ફરિયાદ હે, ફરિયાદ હે, ફરિયાદ હે યારબ ફરિયાદ હે યારબ

લડકા–આહ ! અમ્માજાન, અબ કહાં જાયેં, કયા કરેં, પ્યારે અબ્બાકો દુશમનોંને કત્લ કર દિયા, શહેરકો આગ લગાદી, જાન બચાકર ઇધર ભાગ તો આયે, વો ઝાલિમ કહીં યહાંભી ન આ જાયેં.

ખાતુન–બેટા ! કોઇ ફિકર ન કરો, ઇધર નહીં આતે.

લડકા–અગર ન આયે ભી તો હમ કહાં જાઇંગે. ન કોઇ ગમ ખ્વાર હે ન રિશ્તેદાર, જહાં જાકર પનાહ લેં, અગર બચ ગયે તો જંગલોંમેં ફિરતે ભુકે પ્યાસે મર જાઇંગે યા વેહશી દરિન્દે હમેં અપના લુકમા બનાઇંગે.

ખાતુન–આહ ! મેરા પ્યારા ગાંઉં ! બેકુસકા નકશા આંખોંકે સામને ફિર રહા હે. ઉસકે બાશિન્દે કહાં ગયે ઉસકે દરો દીવાર કયા હુએ (ગોલી લગી, ઓરત તડપને લગતી હે.)

લડકા–(હયરત ઝદા હોકર) ઓહ ! મેરીમાં !......મેરી પ્યારી માં કયા હો ગયા ? યે કયોં તડપતી હે. (દીવાનાવાર ઉસસે લિપટકર) અમ્મા, અમ્મા ! પ્યારી અમ્મા ! કયા હુવા ?

ખાતુન-(આંખેં ખોલકર) બેટા! ખુદા હાફિઝ! તેરે અબ્બાકે પાસ......આહ! આહ!

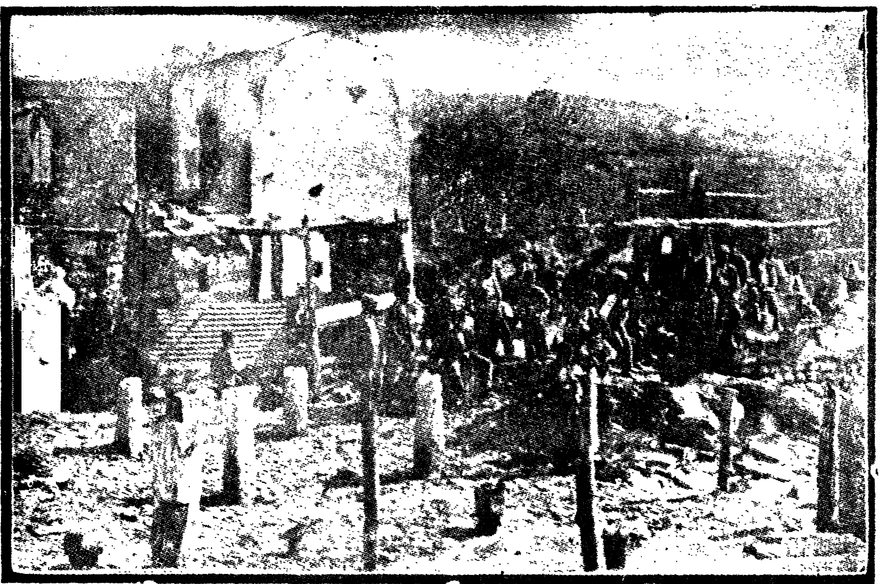
લડકા-(રોકર) ખામોશ હોગઇ (હિચકીયાં લેકર) જીસ્મ સર્દ હે (ગોરસે દેખકર) હાં! યે ખુન નિકલ રહા હે. શાનેમેં ગોલી લગી ઓર દિલકો ચીરતી હુઇ પાર હો ગઇ. ઉફ! ઝુલ્મકીભી કોઇ ઇનતિહા હોતી હે. હમ બે કસોંને કયા બિગાડા થા. બાપકા સાયા તો સરસે ઉઠ ગયા થા અબ પ્યારી માંકી આરામ દેહ ગોદસેભી જવાબ મિલા...............(કાઝિમ કારા બકર રોનેકા આવાઝ સુનકર આતે હેં ઓર એક તરફ હો જાતે હેં) આહ મેરી પ્યારી અમ્મા! તુમભી અબ્બાજાનકી તરાહ બે વફા ન હો, ન રૂઠો, ખુદાકે લિયે મુંહસે બોલો, કયા તુમારા ભી ખુન સુફેદ હો ગયા. ઇસ વીરાને મેં મેરા કોન? સિર્ફ તુમારા સહારાથા. અગર દિલમેં યેહી ઠાની હે તો મુઝેભી બેહરે ખુદા સાથ લે ચલો. હાય, અબ કયા કરૂંગા? જીસ્મ કમઝોર, પાઉં મેં છાલે, ચલ નેસે આરી, હાં, અય દુશમન સફફાક! મેરે હાલે ઝાર પર ભી રહેમ ફરમા, એક ગોલી ઓર ચલા ઓર મુઝે પ્યારીમાં કે આગોશે મોહબ્બત મેં લિટા. (કાઝમ કારા બકર સામને આતે હેં.)

કાઝમ કારા બકર-અલ અમાન, ઝાલિમ કિસ કદર શકાવતે દલખીસે કામ લે રહે હેં. ભલા ઇસ ખાનુમા બરબાદ ખાતુનકા કયા ગુનાહ થા. નહીંકોં ઓર કમઝોરોં પર હાથ ઉઠાના કહાંકી જવાંમર્દી હે (લડકેકો દિલાસા દેકર) બેટા! સબ્રકર, જલ્દ ઇન વહેશીયોંકો ઇસ ઝુલ્મે નારવાકી સઝા મિલેગી.

લડકા-મેં અબ કય કરૂં, કિસ હાં જાઉં એક બેકસો બે પર હું, ન માં ન બાપ ન ભાઇ ન બેહેન. (ચંદ સિપાહી આતે હે.)

કાઝમ કારા બકર-ખુદા તુમારા મુહાફિઝ મદદગાર ઓર કોમ તુમારી પરવરિશ કી ઝિમ્મેદાર. સિપાહીયોંસે) લાશ ઉઠાકર લે ચલો ઓર ઉસ સબઝા ઝાર મેં દફન કરો (લડકેસે) બરખુરદાર! આવ મેરે સાથ ચલો.

સિપાહી લાશ ઉઠાતે હેં, કાઝમ કારા બકર ઓર લડકા હમરાહ હો લેતે હેં.

મઝાલમે યુનાનકા નઝઆરા.

મઝાલિમે યુનાન.

બે ગોરો કફન મુસલિમ લાશેં.

સીન છઠ્ઠા--કુસ્તુનતુનીયા.

(કુસ્તુનતુનીયાકે ચંદ અમીરોંકી ગુફતોગુ.)

ઇસમાઇલ હકી–દામાદ ફરીદ પાશાને ફિલવાકેઅ અપની કમઝો રીકા સુબુત દિયા હે. મુમકિન હે ઉસ્કી નીયત નેક હો ઓર વો તુર્કોકી બેહતરી ઇસીમેં સમઝતા હોકે ઇતત્તિહાદીયોંકે ફયસલેકે આગે સરે તસલીમ ખમ કિયા જાય, લેકિન શરાયતે સુલેહને કોમકે જઝબાતકો સખ્ત ઠેસ લગાઇ હે. મુસ્તુફા કમાલ જો હમારી હકુમતસે બગાવત કે જુર્મમેં સઝાએ મોતકે મસ્તુજબ કરાર પા ચુકે હેં અપની શુજાઅતકે જવહર દિખા રહે હેં, ઓર કોમ પસંદ અનાટોલીયા મેં જુક દર જુક જા રહે હેં. જો લોગ ઉન્કે મુખાલિફથે અબ તરફદાર હુએ જાતે હેં, મુસ્તુફા કમાલ કે ગીત ગાતે હેં. અનઝાવરકી શિકસ્ત ઓર યુનાનકી પય હમ નાકામિયોંને તેહરીકે એહરારકો ના કાબિલે તસખીર બનાદિયા હે. મુસ્તુફા કમાલકા ઇરાદા ખુદ બાદશાહ બનનેકા હરગિઝ નહીં, વો હુકુમતે ઉસમાનીયા કે કયામ ઓર ખિલાફતકી બકાકે ખ્વાહિશમંદ હેં. ઉન્હોંને ઇબતિદા કરતે વકતહી અપના મકસદ ઝાહિર કર દિયા થા કેઃ–

(૧) એશિયાએ કુચકકા પુરા કબઝા.

(૨) ઉસકો એક ખુદ મુખતાર હુકુમત તસલીમ કરના.

(૩) તુરકીકે તમામ હિસ્સોંકો આઝાદ કરના જો અબ મમાલિકે ગેરકે કબઝે મેં હેં.

ઇઝઝત પાશા–આમ રાયેતો પેહેલેહી મોજુદા વિઝારત કે ખિલાફ થી મગર શરાયતે સુલેહકી ઇશાઅતકે બાદ તો તમામ સયાસી ફરીક બિલ ઇતતિફાક દામાદ ફરીદકી તબાહકુન રઝામંદીકે ખિલાફ ઓર હુકુમતે અંગોરાકે મુતાલિબાતકે મોઅઇયદ હો ગયે હેં. સબકા યે ખ્યાલ હે કે અગર આજ હમારી કમઝોર હુકુમતને શરાયતે સુલેહકો મનઝુર કર લિયા તો ઉનપર અમલ દર આમદ મહાલ હો જાયગા. કોમ પસંદ તેહરીક ઝોર પકડ રહી હે. ઇસસે એહરારકો મુતીઅ કરના ના મુમકિન હે, જબકે બાલશવીકી રૂસ, કુરદિસ્તાન, રિયાસતહાએ જમહુરીયએ કફકાઝ વગયરા ઉનકી મુમિદો મુઆવિન હેં ઓર તમામ દુનિયાએ ઇસ્લામ હર મુમકિન ઇમદાદ દેનેકે લિયે આમાદા હેં. યુનાન અગરચે ઇતતિહાદીયોંકે બલબુતેપર અપને દમખમ દિખા રહાહે મગર તા બ કય?

રશીદ પાશા-બેશક, મુસ્તુફા કમાલને કમાલ કર દિખાયા. તમામ એશિયાએ કુચકમેં ઝિંદગીકી રૂહ ફુંકદી. ખુદાને મુરદા તુરકીકી ખાકસે એક ઝિંદા તુરકી પેદા કરનેકા સામાન કર દિયા આજ કોમ પસંદ જા બજા ઇસ મઝમુનકે બડે બડે ઇશતિહાર ચસ્પાં કર રહે હેં કે "હમ કત્લો ગારત ગરી કરનેકે લિયે નહીં આ રહે હેં બલકે તુરકીકો ઇસકે બડે દુશ્મનોંસે બચાનેકે લિયે, જો ખતરનાક હરકતેં કર રહે હેં, ઓર યુનાનીયોંકી પીઠ ઠોંક કર હમારે મુકાબિલેકે લિયે ધકેલ રહે હેં."

ઇંઝઝત પાશા-ઝિન્દાબાશ! મુસ્તુફા કમાલ ઝિન્દાબાશ!

(શેહઝાદા અબ્દુલ મજીદ આફંદી તશરીફ લાતે હેં.)

અબ્દુલ મજીદ-અસ્સલામો અલયકુમ.

સબ-વઅલય કુમુસ્સલામ.

અબ્દુલ મજીદ-(બેઠકર) કહીયે, કયા ગુફતેગુ હો રહી હે?

ઇસમાઇલ હકી-શરાયતે સુલેહકે મુતઅલ્લીક.

રશીદ પાશા-આપકા કયા ખ્યાલ હે.

અબ્દુલ મજીદ-મેરા ખ્યાલ? કયા મુઝમેં ઇસલામી ખુન નહીં? કોમી એહસાસ નહીં? તુરકી હમીયત નહીં? મેં ઇન શરાયતકો સલતનતે ઉસમાનિયાકે હકમેં જીસે પરસ્તારાને મસીહ "મરદે બીમાર" કેહતે રહે હેં ઝેહરે કાતિલ સમઝતા હું. અગર કોમને ઇનકો તસલીમ કર લિયા તો સદીયોંકી ઇઝઝતો જબરૂત ખાકમેં મિલ જાયગી. તુર્કે દુનિયાકી બહાદુર કોમોંમેં નુમાયાં હેસીયત રખતે હેં મુંહ દિખાનેકે કાબિલ ન રહીંગે. મેરી રાયમેં તો ઇન ઝલીલ તરીન શરાયત પર સુલેહ કરના મોતસે બદતર હે. આપ સબકો મુસ્તુફા કમાલ પાશાકી ઇમદાદ કરકે એક આઝાદ તુરકીકી બકા વ કયામકી ફિકર કરના ચાહીયે.

ઇસમાઇલ હકી-મગર હમ લોગ કયા કર સકતે હેં જબ ખલીફતુલ મુસલેમીન, અરબાબે હુકુમત, ઇતતિહાદીયોંકે હમનવા હોં. શયખુલ ઇસલામ પરસ્તારાને ખિલાફત પર બાગી વ દુશમનાને ઇસલામકા ફતવા લગાને ઓર અનઝાવર વ અલીમાન હરીઝ જયસે બહાદુર સરફરોશાને મિલ્લતકા ખુન બહાનેકે લિયે મુસતઇદ હોં? તમામ તાકત ઇનકે હાથમેં હે ઓર યે દુશમનોંકે કબઝે મેં.

અબ્દુલ મજીદ-(જોશસે) બિલકુલ દુરસ્ત, મગર યે સબ કુછ ઇતતિહાદી કબઝા ઓર દામાદ ફરીદ કી ગદ્દારીકે બાઇસ હે. વરના કોઇભી ઇસ સુલેહ નામે કે હકમેં નહીં. સુલતાનુલ મોઅઝઝમને ઝોરદાર

અલ્કઝામેં મોજુદા સુલેહ નામેકો કુબુલ કરનેકી મુખાલિફત કી હે ઔર બરમલા કેહદિયા હે કે ઇન શરાયતમેં અગર કિસી તરમીમકી ગુન્જાયશ નહીં તો વો તખ્તે ખિલાફતસે દસ્ત કશ હો જાયંગે. અબતો વો અરકાને હુકુમતભી જો તેહરીકે એહરાર કે સખ્ત મુખાલિફ થે ઇસ અમ્રકા એલાનિયા ઇકરાર કરતે હેં કે અનાતોલી લીડર રાસ્તી પર હેં.

રશીદ પાશા–લેકિન ઇસકા સુબુત?

અબ્દુલ મજીદ–(મુસ્કુરાકર) આજ સુબ્હા હુકમ નાફિઝ કિયા ગયા હે કે સુલતાની સિપાહકે દસ્તે જહાં કહીંભી મસરૂફે પયકાર હેં કોમ પરસ્તોંકે ખિલાફ જંગ બંદ કર દેં.

ઇસમાઇલ હકી–હમ હરગિઝ ઇસ મુઆહીદેકો તસલીમ ન કરીંગે. અગર દસ્તખત હોભી ગયે તો જબતક ખિલાફત વ હુકુમતકી ગુઝિશ્તા અઝમત બહાલ ન હો જાય જદો જેહદ જારી રહેગી. વાલિદ સાહેબકી પેરીસસે વાપીસી પર ઇસ અમ્રકા કતઇ ફયસલા કિયા જાયગા કે આયંદા કયા તરીકે અમલ ઇખતિયાર કરના ચાહીયે?

સબ–ઝુરૂર! ઝુરૂર!!

(મજલિસ બરખાસ્ત.)

સીન સાતવાં--સ્મિર્ના.

(જનરલ બોયુલોસ કા પરેશાન હાલસે આના.)

બોચુલાસ–તુર્કી હકુમત બોહોત ખરાબ હાલતમેં થી, કુસ્તુનતુનીયા ઇતતિહાદી કબ્જેમેં થા, વો કુછ કરનેકે ના કાબિલ થે, હમને સમજાથા કે ચંદ રોઝ મેં અનાતોલીયાપર અપના દખલો અમલ કરકે સમિર્ના ઓર ગ્રેસ કે મુતઅલલિક મનમાની શરાયત પર ફયસલા કરા લેંગે મગર તુરકાને એહરારકી તાકત રોઝ બરોઝ બઢ રહી હે. કુસ્તુનતુનીયાકે મેહસુર તુર્કભી ઉનકે સાથ મિલ રહે હેં. ફોજી કુમક જો અનઝાવરકી શિકસ્તકે બાદ ભેજની મન્ઝુર કી ગઈ થી વો ભી માઅરિઝે અલતવા મેં હે, બલકે ખાસ ખબરોંસે માઅલુમ હોતા હે કે વિઝારતે કુસ્તુન-તુનીયાભી હુકુમતે અંગોરાકી તરફ માયલ હો રહી હે ઓર દર પરદા ઉસસે સાઝ બાઝ કર રહી હે. ખેર, કોઇ બાત નહીં.

(ચંદ યુનાની સિપાહી આતે હેં)

એક–(ફોજી સલામ કરકે ઓર ઝરા આગે બઢ કર) હુઝુર! હમ મયદાને જંગસે આયે હેં.

બોચુલાસ–કયસે આયે?

સિપાહી–કરનલ સાહેબને ભેજા હે, સિલ સિલએ તાર મખદુશ થા, રેલવેપર તુરકોંને કબઝા કર લિયા હે ઇસવાસ્તે હમ દસ્તી ખત લેકર આયે હેં.

બોચુલાસ–(હયરતસે) યે હાલત હે? અચ્છા, લાવ.

સિપાહી–(એક લિફાફા નિકાલ કર) યે લીજયે.

બોચુલાસ–(ખત ખોલકર પઢતા હે)

> જનાબે વાલા! તુરકોંને ઉન તમામ ઇલાકોંપર જો માહે ગુઝિસ્તામેં હમને ફતેહ કિયેથે કબ્ઝા કર લિયા હે. સામાને રસદ ઓર હથીયાર વગેરાકા બોહોત નુકસાન હુવા. હઝારોં ગિરફતાર ઓર સેંકડોં મજરૂહ હુએ. તુર્ક અસમરાકી તરફ બઢ રહે હેં. સામાને રસદ, હથીયાર, ઓર સિપાહીયોંકી કુમક જલદી ભેજેં.
>
> આપકા તાબેદાર.
>
> ટ્રીકોસ ડીજન્સ.

અફસોસ! ઓર પરગામાતો અભીતક મેહફુઝ હે?

સિપાહી—નહી જનાબ! ગોભી હાથસે જાતા રહા. અગર ઉનકી તરાક્કીકી યેહી રફતાર જારી રહી તો અંદેશા હે કે સ્મિર્નાભી હાથસે જાતા રહે ઓર થેસ પરભી કાબિઝ હો જાયેં.

બોચુલાસ—અયસા ખ્યાલ મત કરો, બોહોત જલદી ઇનકો પસપા કિયા જાયગા. હમતો અબતક કામયાબ હો ગયે હોતે મગર હુકુમને કુસ્તુનતુનીયાને ધોકા દિયા ખેર! કોઇ બાત નહીં.

સિપાહી—હાં, જનાબ શુરૂમેં અયસાહી હુવા થા. ઉન્હોંને લિપસાઇ પર કબ્ઝા કર લિયા થા, જહાંસે કિલ્લેઓંકે ઉસ રકબે પર ઝદ પડતી થી જો દરે દાનીયાલ કે દહાને પર વાકેઅ થે. પંદરમા પરભી કાબિઝ હો ગયે થે, મગર આખિર ઉન્હેં પસ્પા હોના પડા.

બોચુલાસ—સબ કુછ દેખા જાયગા. ઘભરાવ મત, કોઇ બાત નહી, આવ બંગલે મેં જવાબ લિખદું. અભી વાપિસ હો જાવ. (ગયે.)

સીન આઠવાં-મેહેલ.

કુસ્તુનતુનીયા.

(ઇસમાઇલ હકી પાશા ટેહેલ રહે હેં)

ઇસમાઇલ હકીઃ—(દર્દનાક લેહજે મેં)

સદમએ ફુરિશે અગિયાર સે નાલાં હમ હેં
નરગએ હસરતો આલામ મેં હયરાં હમ હેં
ઝિન્દા અફવામ મિટાનેપે તુલી બયઠી હેં
હમકો એહસાસ નહીં કાલિએ બેજાં હમ હેં
દસ્તે બેદાદસે શીરાઝએ મિલ્લત બિખરા
સફહએ દેહેરપે અવરાકે પરેશાં હમ હેં
હો રહા સામને આંખોં કે હે તારાજ ચમન
દમ બ ખુદ બયઠે હેં વો એહલે ગુલિસ્તાં હમ હેં
નંગે ઇસલામ વુજુદ અપના હે ફરરૂખ અફસોસ
આહ કિસ મુંહસે કહેં હમ કે મુસલમાં હમ હેં

(અહમદ ઇઝઝત પાશા આતે હેં)

ઇઝઝત પાશાઃ—તસલીમાત.

ઇસમાઇલ હકીઃ—આદાબ અરઝ, તશરીફ રખીયે.

ઇઝઝત પાશાઃ—ફરમાઇયે કયા હાલ હે ?

ઇસમાઇલ હકીઃ—રંજ હે, મલાલ હે, અહદનામે પર દસ્તખત હો ગયે, વાલિદ સાહેબ તશરીફ લે આયે. નિહાયત અફસુરદા ખાતિરો ગમગીન હેં, હયરાન હેં કે કયા કિયા જાયે. તાકે ફિર વોહી આઝાદી ખુશહાલી નઝર આયે. ગાલિબન આજહી વો ઓર ફનકે હમ ખયાલ વુઝરા મુસતઅફી હો જાઇંગે ઓર સાબિકા હુકૂમતદારકી બહાલીકે લીયે કોશીશ ફરમાઇંગે.

અઝમત પાશાઃ—અગર વો પહેલેહી મુઆબિલાતે વિઝારત મેં હાથ ન બઢાતે તો મુઆહીદએ સેવરે પર દસ્તખત ન હોને પાતે.

ઇસમાઇલ હકી—યે સહી હે, લેકિન પેહલે કોઇ ઉનકા શરીકે કાર ન થા વઝીરે આઝમકી મુખાલિફત કે લિયે તૈયાર ન થા. મગર અબ ખુદાવન્દે યુરોપકે મુતકબ્બિરાના સુલુક ઓર આમ રાયેકી ઝબરદસ્ત

મુખાલિફતને ઉનકી આંખેં ખોલદી હૈં. અહદનામે પર દસ્તખત હોના લાઝમી થા. અગર ઇનકાર કિયા જાતા તો ઇન્તિહાદી લશ્કર ફૌરન મરકે સિતમપર ઉતર આતા. હમતો પેહલેહી મા'ઝુરો મજબુર થે. ક્યા તાબે મુકાવિમત લા સકતે થે? ઓર રહી સહી આબરૂકો દુશમનકી દસ્તોબુર્દસે બચા સકતે થે ?

ઈઝઝત પાશા–(મુસ્કુરા કર) તો ક્યા અબ યે મુઆહિદા મનસુખ હો જાયગા ઓર આપકે હસ્બે મનશા તગય્યરો તબદદુલ અમલમેં આયગા ?

ઇસમાઈલ હકી–ઇનશા અલ્લાહ ઝુરૂર.

(તવફીક પાશા આતે હૈં ઓર દોનોં મુઅદદિબાના ખડે હો જાતે હૈં)

તવફીક પાશા–અસ્સલામો અલયકુમ.

દોનોં–વ અલયકુમુસ્સલામ.

તવફીક પાશા–(બયઠકર) તશરીફ રખીયે (દોનોં બયઠ જાતેહૈં)

ઇઝઝત પાશા–ફરમાઇયે, મિઝાજ કયસે હૈં ?

તવફીક પાશા—ભાઇ મિઝાજ ક્યા! રાત દિન પરેશાની હૈ. કુછ સમઝમેં નહીં આતા. ક્યા કરેં, ક્યા બનાયેં, યે કિસકી હુઈ ગુથ્થી કિસ તરાહ સુલઝાયેં, કદીમ તુરકી ફના હો ગયા, મગર જદીદ તુરકીકે ઓહયા વ બકાકા સવાલ દરપેશ હૈ. મજલિસે સુલેહને જો કુછ હો સકતા થા કર દિખાયા. નિહાયત બે રહેમીસે એક કદીમ સલતનતકી મોતકા ફતવા સુનાયા, મગર તુરકી કોમ ગુલામાના તોરસે જી નહીં સકતી, જીતેજી ઝેહેરકા જામ પી નહી સકતી. મેં આજ અપને મનસબસે મુસતઅફી હો ચુકા હું, અબ માદરે વતનકી ઇઝઝતો આબરૂ બચાનેકે લિયે આઝાદાના જદોજેહેદ કરૂંગા. આપ જયસે બા હમીયત વ ઉલુલ અઝમ ફરઝંદાને ઇસલામકી મદદ દરકાર હૈ ફિર ખુદાકે ફઝલસે બેડા પાર હૈ.

ઇઝઝત પાશા—અગર આપ ઇસ મુબારક તેહરીકકી સરપરસ્તી ફરમાઇંગે તો મુઝકો દિલોજાનસે અપના તાબએ ફરમાન પાઇંગે.

તવફીક પાશા—જઝાકલ્લાહ! આજ શામ ચંદ એહબાબ યહાં આઇંગે. આપ ભી આઇયે ઓર અપને દીગર દોસ્તોંકો સાથ લાઇયે. બાહમી મશાવીરતસે જો તરીકે કાર કરાર પાયગા ઉસપર અમલ કિયા જાયગા.

ઇઝઝત પાશા—બ સરો ચશ્મ! મગર મજલિસે સુલેહકી આપને કોઇ ચશ્મદીદ કૈફીયત ઇરશાદ નહીં ફરમાઈ.

તવફીક પાશા—(સંજીદગીસે) મજલિસે સુલેહ રિન્દાને સિયાસત કી એક મજલિસ હે. જીસકે અરકાન બાદ એ કિબરે નખવતસે શરાબોર હેં. ન દુનિયા વ માફીહા કી ખબર ન આકેબત કા અંદેશા. સબ હમ પ્યાલા હમનવા હેં. હઝરત લોઇડ જ્યોર્જ કે દિલોજાનસે મદહા સરા હેં. ઇધર ઉધર અફીદતમેં અઝ ખુદ રફતા હુએ જાતે હેં ઓર ઝુમઝુમ કર બુલબુલે શીરાઝકા યે શેઅર ગાતે હેં.

બ મય સજ્જાદા રંગીં કુન ગરત પીરે મુગાં ગોયદ
કે સાલિક બે ખબર ન બુવદ ઝે રાહો રસ્મે મનઝિલહા

ઉનકે દોરે અમલ મેં અજીબ કેફીયત નઝર આતી હે. કહીં દરિયા દિલીસે ખુમકે ખુમ લુંઢાયે જાતે હેં ઓર કહીં બીચારે તિશના કામ તલછટકે લિયે પીછે હટાયે જાતે હેં. કોઇ સાગિરકી તરાહ લબરેઝ હે, કોઇ સુરાહી કી માનિન્દ તિહી દસ્ત, કોઇ શીશેકી તરાહ હયરાન હે ઓર કોઇ મીનાકી તરાહ નાઅરાઝન.

સાકી અઝ સંગે જફા શીશએ કલબમ બિશકસ્ત
અઝ મને ખસ્તા જીગર હાલતે મયખાના મ પુર્સ

ઇઝઝત પાશા—આહ, જબ શરાયતે સુલેહકી હવાલગીકા દર્દનાક વાકેઆ યાદ આતા હે તો જીગર ખુન હોકર આંખોસે બેહ જાતા હે. એક વો ઝમાના થા કે ઉસમાની રોઅબો જલાલ સે દુનિયાએ યુરપ લરઝા બર અનદામથી. ઉસ્કી ડીપલોમસી ફતઅન બેસુદો નાકામથી. અફરીકા હમારા હલકા બગોશો ફરમા બરદાર થા, એશીયામેં કામિલ ઇકતિદાર થા. અમરીકાવાલે સામને આંખ ન કરતે થે. ચીનો જાપાન હમારી દોસ્તીકા દમ ભરતેથે મગર અબ યે હાલત હે કે ઇસ બા જબરૂત સલતનતકા નુમાઇન્દા હુકમન તલબ કિયા જાતા હે ઓર વો ગુલામાના હેસીયતસે ઇતતિહાદીયોં કે હુઝુર બાર પાતા હે. કુરસીએ સદારતસે શરાયતે સુલેહ દી જાતી હેં ઓર ગોરો ફિક્ર કે લિયે એક મહીનેકી મોહલત દી જાતી હે. ઉસમાની રઇસે વફદ કાંપતે હુએ હાથસે કાગઝ પકડતા હે ઓર લરઝતી હુઇ ઝબાનસે તસલીમ કરતા હે.

દીદ એ ઇબરત કુશાઓ કુદરતે હકરા બ બીં
શામતે આઅમાલેમા સુરતે નાદર ગિરીફત

તવફીક પાશા–(આબદીદા હોકર.)

દિયા જીન્હોંને જહાંકો પ્યામે હુરરીયત
ઉન્હીકે હમસેહે બદનામ નામે હુરરીયત
સિતમ ઝરીફીએ સઇયાદ પર નઝર કિજીયે
અસીર કરનેકો ફેલાયા દામે હુરરીયત
બઢેગી હદસે સિવા બનદિશેં ગુલામીકી
રહા અગર યેહી કાયમ નિઝામે હુરરીયત
અવામકો ન મિલેગી શરાબે આઝાદી
કે બઝમે ખાસ મેં હે દવરે જામે હુરરીયત
ગમો મલામમેં તા સુબ્હ હશ્ર તડપેંગે
હુઇ ન મુજીબે આરામ શામે હુરરીયત
હે આજકલ તો ગુલામીકા નામ આઝાદી
બના હે અસ્લમેં ઝિનદાં મકામે હુરરીયત
ખુશાસે મુકતદીયે મુસ્તુફા કમાલ બનો
વોહી હે અસલ મેં ફરરૂખ ઇમામે હુરરીયત

ઇસમાઇલ હકી–યે સબ હમારી કમઝોરી ઓર પસ્ત હિમ્મતીકા નતીજાહે. અગર હમમેં તાકત હોતીતો હમારે મુલ્કમેં મદાખિલતકી કિસકો જુરઅત હોતી? મગર ખુદાકા શુક્ર હે કે આજ પત્થર જયસે દિલોંમેંભી શોઅલએ હમીયત નઝર આ રહા હે. હરેક દરદે કોમીસે સીમાબકી તરાહ તલમલા રહા હે. સબ અપની ગફલતો ના આકેબત અંદેશી પર અફસોસ કરતે હેં ઓર ગમો રંજમેં સર્દ આહેં ભરતે હેં. જબ ઇતતિહાદે અમલસે એક મરકઝ પર આ જાઇંગે, ફિલફોર મન ઝિલે મકસુદ પર પહોંચ જાઇંગે.

ઇઝઝત પાશા–ઇનશા અલ્લાહ! મેં હસ્બે ઇરશાદ હાઝિર હો જાઉંગા. અબ ઇજાઝત હે.

તવફીક પાશા–ખુદા હાફિઝ!

(ગયે.)

સીન નવવાં—હામને કોહ.

કુસ્તુનતુનીયા.

(હામાદ ફરીદ પાશા આયા)

હામાદ ફેરીદ—મેં તો શુરૂહીસે કલમદાને વિઝારત સંભાલનેકે લિયે તઈયાર ન થા, ખ્વાહ મખ્વાહ મુખતિલએ મુસીબત હોનેસે સરોકાર ન થા, મગર કોમ કી હાલત પર રેહેમ આયા ઓર અપનેકો મુફત કે ઝગડોંમે ફંસાયા અગર મેં ઉસવક્ત દસ્તે ઇમાનત ન બઢાતા તો સલતનતસે બિલકુલ જવાબ મિલ જાતા. જીસતગાડભી હો સકા ઇતતિહાદીયોંસે મિલ મિલાકર કોમી આબરૂકો બચાયા ઓર રહે સહે મુલ્કકો ગનીમકે દસ્તે તતાવુલસે છુડાયા, મગર આહ! ઇસિકે સિલેમેં કોમ ફરોશકા ખિતાબ પાયાઃ—

મેં હું ઓર અફસુરદગીકી આરઝુ ગાલિબ કે દિલ
દેખકર તર્ઝે તપાકે એહલે દુનિયા જલ ગયા

અબ મેરે ખિલાફ તરેહ તરેહ કે મનસુબે સોચે જા રહે હેં. શોરિશ પસંદોંકે બોઝસે મેરે હમરાઈયોંકે પાયે સુબાત લડખડા રહે હેં. સુરતુરા કમાલકી આરઝી કામયાબીસે અવામકે ખ્યાલાત બદલ ગયે. સલીમુલ મિઝાજ મુદબ્બીરભી હદ્દે એઅતિદાલસે પરે નિકલ ગયે. મેરે રફીક તવફીકને ભી સાથ છોડ દિયા મંજધારમેં આકર હાથ છોડ દિયા, મગર યે સર ગરમીયાં............(શેહઝાદા અબદુલ મજીદ અફંદી તશરીફ લાતે હેં.)

શાહેઝાદા—આદાબ અર્ઝ.

હામાદ ફેરીદ—તસલીમાત.

શાહેઝાદા—આજ આપ ઇધર કયસે તશરીફ લે આયે?

હામાદ ફેરીદ—તબીયત પરેશાનથી, ટેહેલતા ટેહેલતા આ ગયા.

શાહેઝાદા—આજકલ હાલત બોહોત નાઝુક હો રહી હે, ઇસકે મુતઅલ્લીક આપને કુછ ગોર ફરમાયા?

હામાદ ફેરીદ—જો કુછ મુઝસે હો સકતા થા કર દિયા.

શાહેઝાદા—લેકિન કોમ ઇસકો મનઝુર કરનેકે લિયે તઇયાર નહીં.

શાહઝાદા અબ્દુલ મજીદખાન આફંદી.

દામાદ ફરીદ–તો આથા મુઝપર એતિબાર નહીં.

શાહેઝાદા–સવાલ એતિબારકા નહીં, કાબિલે ગોર યે અમહે કે જો ફયસલા હુઆ વો મુલ્કો મિલ્લતકો કાયદા પોંહચાયગા યા મઝીદ તબાહીકા મુંહ દિખાવેગા. અગર હમ-શરાયતે સુલેહકો મનઝુર કરતે હેં તો અબનાયે વતનકો ખુદકુશીકે લિયે મજબુર કરતે હેં. એક આઝાદ કોમકો બે ખતા પા બઝનજીર કિયા જા રહા હે, જીસ્કા હર ફર્દ આઝાદીકે લિયે શોરો ગુલ મચા રહા હે. મુમકિન હે આપકી નીયત નેક હો આપ ઇસીકો મુસતેહસન ખ્યાલ કરતે હોં લેકિન ન સિર્ફ આમ રાયેકો આપસે ઇખતિલાફ હે બલકે સલતનતે ઉસમાનિયાકી કદીમ મુરીદ મુબરસેરીનકી નિગાહોં મેંભી ખિલાફે ઇનસાફ હે.

દામાદ ફરીદ–(કિસી કદર તેઝીસે) જબ આપકી કોમ શિકસ્ત ખાકર, હથિયાર ડાલ ચુકી, ઇતતિહાદીયોંકે હુકમસે ફોજકો મુનતશિર કરનેપર મજબુર હો ગઈ, તમામ ઝુરૂરી મેહેકમે ઉનકી નિગરાનીમેં આગયે તો બતાઇયે, ઉનકે ફયસલેકો મનઝુર કરનેકે સિવે ચારા હી કયા થા ? હમને અપની તરફસે શરાયતે સુલેહકી તરમીમકે લિયે બોહોત ઝોર લગાયા ઓર જવાબમેં નિહાયત ઝોરસે અપને મુતાલિબાતકો દોહ રાયા, મગર જબ કિસી તરેહ શનવાઇ ન હુઇ તો હમ માઅઝુર થે, દસ્તેખત કરને પર મજબુર થે.

શાહેઝાદા–હાં, માઅઝુર થે, મજબુર થે, લેકિન કોમકી તબાહી કે લિયે મસરૂર થે. કોમકે અહેતિજાજ કે બા વુજુદ ઉજલતસે શરાયતે સુલેહ મનઝુર કરના ના રવાથા, મુલ્કો મિલ્લતકી ખ્વાહિશ કે ખિલાફ ઇતતિહાદીયોંકી જાનિબદારીકા મતલબ કયા થા ?

દામાદ ફરીદ–શાહેઝાદા સાહબ ! મોઆફ ફરમાઇયે, અયસે ના વાજીબ અલફાઝ ઝબાનપર ન લાઇયે.

શાહેઝાદા–મેં સચ્ચી બાત હરગિઝ ન છુપાઉંગા, જો દિલમેં હે વોહી ઝબાનપર લાઉંગા.

દામાદ ફરીદ–મુઝપર ગદદારી ઓર કોમ ફરોશીકા ઇલઝામ લગાયા જાતા હે ઓર ઇતતિહાદીયોં કે સાથ શરીકે સાઝિશ બતાયા જાતા હે. ઓહદે વિઝારત મેં જો મુરીદ સમઝા, કિયા, કોમકા કયા ખોયા, ઓર ઇતતિહાદીયોંસે કયા લિયા?

શેહઝાદા–ગુસ્તાખી મુઆફ! અગર આપ કોમકી ખેરખ્વાહી કર ચાતે તો કોમ ઓર અકાબિરે કોમકી આવાઝકો તશદ્દુદસે ન દબાતે. આપકો જો કરના થા કર દિખાયા, અગયારકી ખુશનુદીયે મિઝાજ કે લિયે અપનોંકા ગલા કટાયા.

દામાદ ફરીદ–ઇતતિહાદીયોંકી તરફદારીકા ઇલઝામ ગલત, કોમસે ગદ્દારીકા ઇતતિહામ ગલત. ન મેંને ઇતતિહાદીયોંસે કોઇ સિલા પાયા ઓર ન કોમકો કિસી કિસમકા નુકસાન પહોંચાયા, ખ્વાહ મખ્વાહ બદનામ કરના અચ્છા નહીં, નાહક મુતતહિમ કરના ઝેબા નહીં.

શેહઝાદા–સુબ્હાનલ્લાહ! મુસ્તુફા કમાલકો સઝાએ મોતકા મસ્તુજબ ઠેહરાના કયા માઅની? સદાએ હક બલંદ કરનેવાલે એહલુર રાયેકો ફાંસી પર લટકાના કયા માઅની? વતન પરસ્તોંકો જીલા વતન કરના અચ્છી બે ગુનાહી હે, ગેરોંસે શિરાકતકા દમ ભરના કહાંકી ખેરખ્વાહી હે. અવામકો બરો તશદ્દુદસે દબાનેકા મતલબ સમઝાઇયે, રાતકી તારીકીમેં છુપકર પેરિસ જાનેકા રાઝ બતાઇયે?

દામાદ ફરીદ–મહેરબાની કરકે મેરા દિલ ન દુખાઇયે.

શેહઝાદા–બરાહે કરમ મેરા ઇતમિનાન ફરમાઇયે, બાતોં બાતોં મેં દામન ન છુડાઇયે.

દામાદ ફરીદ–બસ, બસ, મેં ગદ્દાર, જફાકાર, આપ કોમકે સચ્ચે જાંનિસાર, અભી મનસબે વિઝારતસે દસ્તકશ હો જાઉંગા, ઇસ રોઝ રોઝ કે અઝાબસે નજાત પાઉંગા. આપ પસ્ત હાલ કોમકો અવજે કમાલપર પોહચાઇયે ઓર અઝમતે રફતા બહાલ કર દિખાઇયે.

શેહઝાદા–જઝાકલ્લાહ! ઇસ મુબારક ઇરાદેકો જલ્દ અમલમેં લાઇયે ઓર કોમકો મમનુને એહસાન બનાઇયે.

(શેહઝાદા અબદુલ મજીદ અફંદી એક તરફ ઓર દામાદ ફરીદ પાશા દુસરી તરફ ચલે જાતે હેં.)

સીન દસવાં—બાઝાર.

એથેન્સ.

(મોરચ્યા લેગોસ હંસતા હુઆ આતા હે)

લેગોસ–હા હા હા! વેનીઝીલોસ અપને આપકો યુનાનકા વાહદ ઝરમાં રવા જાનતા થા, નશએ હુકુમત મેં કિસીકી એક નહીં માનતા થા, ઇતતિહાદીયોં કે ભરોસેપર જામેં મેં ફુલે નહીં સમાતા થા, હર બાતમેં શેખી જતાતા થા. આખિર અયસી ઝક ઉઠાઇ કે ફિર મયદાન મેં નહીં આયગા ઓર જીતેજી મુંહ નહીં દિખાયેગા. (એક તરફ દેખકર) વો કોન! હો, ન હો, વોહી ચલા આ રહા હે, હાં, હાં, વોહી હે.

(એક તરફ છુપ જાતા હે ઓર વેનેઝીલોસ આતા હે)

વેનેઝીલોસ.

રંગ બદલા હે જહાંકા અપને બેગાને હુએ
દુશમને જાં બન ગયે જો દોસ્ત થે માને હુએ
ચુર આઅદાને કિયા હે શીશએ અઝમત મેરા
આજ ઉનકે સબ્રકે લબરેઝ પયમાને હુએ
કર નહીં સકતે ઝરાભી નફઓ નુકસાં મેં તમીઝ
અક્લ વાલેભી મગર હેં આજ દીવાને હુએ
હાથ સે જાતે રહેંગે અબ સમિરના ઓર થ્રેસ
છાતિયાં અપની અભીતક તુર્ક હેં તાને હુએ
આહ, કુસ્તુનતીન હે મશહુર એક બદખ્વાહે મુલ્ક
સબ કુસીકી વાપિસી કી જી મેં હેં ઠાને હુએ

લેગોસ બિલ આખિર મારે આસતીન સાબિત હુઆ, ઉસને લોગોંકો ભડકાયા, મેરી મુખાલિફત પર કફસાયા ઓર ખુદ વિઝારતકા મનસબ પાયા. મગર વો ઇસ પુર આશોબ હાલતમેં જહાંઝે હુકુમતકો સંભાલ

નહીં સકતા. સિયાસતકે તુફાનખેઝ સમંદરસે સહી વ સલામત નિકાલ નહીં સકતા. કુસ્તુનતીનકે કદમ રખતેહી બના બનાયા ખેલ બિગડ જાયગા, ઉસકા તખ્ત નશીન હોના ઇત્તિહાદીયોંકો એક આંખ નહીં ભાયગા. વો જરમનીકા તરફદાર થા, દવલે મુત્તહિદાકી મુખાલિફતકે લિયે તૈયાર થા. હમારે દોસ્ત હર તરાહ ઇમદાદ સે દસ્તકશ હો જાઇંગે ઓર યુનાની ઐસો સમિરનાસે ના કામ વાપિસ આઇંગે. આહ, અયસી હાલત મેં મુઝે યહાં ઠેહેરના ગવારા નહીં, મુખાલેફતકી ચોટેં સેહને કા યારા નહીં.

અબતો જાતે હેં બુત કદે સે મીર
ફિર મિલેંગે અગર ખુદા લાયા

(ચલા ગયા)

લેગોસ–(હંસતા હુવા) જાવ, જાવ, અયસે જાવ કે ફિર વાપિસ ન આવ. ખસકમ જહાં પાક. મુલ્કકો તબાહીમેં ડાલકર ખેરખ્વાહી જતાતા હે, ઓર સાદિક મુહિબ્બાને મુલ્કકો મારે આસતીન બનાતા હે. હમ કુસ્તુનતીનકો વાપસ લાઇંગે ઓર ડંકેકી ચોટ તખ્ત પર બિઠાઇંગે. વારિસે અસલીકો અપને હુકુકસે મેહરૂમ કરના કહાંકા ઇનસાફ હે. અયસી હરકત અખલાકો કાનુન કે ખિલાફ હે. અગર ઇત્તિહાદી ઇસ કામમેં રોડા અટકાઇંગે તો હમ તુરકોંસે સુલેહ કરકે ઐસો સમિરનાસે વાપિસ આ જાઇંગે મગર અપને અઝમે મુસમ્મમસે હરગિઝ બાઝ ન આઇંગે.

સીન ગ્યારવાં--દરબાર.

અંગોરા.

(અરાકીને મજલિસે કોમીયા રોનક અફરોઝ હેં.)

નકીબ-(બહારસે આકર) જનાબ સદરે મોઅઝઝમ તશરીફ લાતે હેં.

(ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશા ઇઝઝત પાશાકે હમરાહ આતે હેં સબ હાઝેરીન તાઅઝીમકે લિયે ખડે હો જાતે હેં.)

મુસ્તુફા કમાલ-અસ્સલામો અલયકુમ.

એહલે દરબાર-વઅલયક મુસ્સલામ, ઝિન્દા બાશ, રઇસ એહરાર ઝિન્દા બાશ.

ઇઝઝત પાશા-અસ્સલામો અલયકુમ.

એહલે દરબાર-વઅલય કમુસ્સલામ, ઝિન્દા બાશ ખિલાફત, ઝિન્દા બાશ સુલતાન, ઝિન્દા બાશ તવફીક પાશા, ઝિન્દા બાશ ઇઝઝત પાશા.

(સબ બયઠ ગયે.)

મુસ્તુફા કમાલ-બિરાદરાને અઝીઝ! મેં અપને મુકદ્દર ભાઇ એહમદ ઇઝઝત પાશાકા ખુલુસે દિલસે ખેર મકદમ કરતા હું જો કુસ્તુન તુનીયાસે ઇસી ગરઝ તશરીફ લાયે હેં કે હુકુમતે અંગોરા ઓર હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયાકે મા બેન રિશ્તએ ઇત્તિહાદ કાયમ કિયા જાયે ઓર હર દો ફરીક બાહમ મિલકર મોજુદા નાઝુક હાલતસે ઓહદા બરા હોં. મેં ઇસ તેહરીકકી કદર કરતાં હું. ખુદા કરે ઇસમેં કામયાબી હો ઓર હમારા નેક દિલ મેહમાન અપને મુકદ્દસ સિફારતી મકસદમેં કામયાબી હાસલ કરે. હમને દામાદ ફરીદ પાશાકી શિકસ્તકી ખબર નિહાયત મસર્રતસે સુની. ઇનકિલાબે વિઝારતને રફતારે હાલાતમેં એક ખુશગવાર તબદીલી પયદા કરદી ઓર મુઝે તવકકોઅ હે કે ઇસસે બેહતરીન નતાયજ મુતરત્તબ હોંગે. હમે અપને ભાઇ હિઝ એકસેલન્સી તવફીક પાશાકા મમનુન હોના ચાહીયે કે જીનકે ઓહદે વિઝારતમેં એક બાગી સિપાહી ઓર બાગી ગિરોહસે ઇત્તિહાદ કરનેકા ખ્યાલ પયદા હુઆ. (કેહકહા) મેં ઉમ્મીદ કરતા હું કે આપ અપને મોઅઝઝિઝ મેહમાનકે

ખ્યાલાત નિહાયત તવજ્જોહસે સુનકર એક અયસે નતીજે પર પહોંચીંગે કે હમ ઇશતિરાકે અમલસે અપને પ્યારે વતનકો અગયારકી દસ્ત બુર્દ સે બચા સકેં.

ઇઝઝત પાશા-(ખડે હોકર) સદરે આઝમ વ બિરાદરાને વાલા કદર! મેં આપકે પુર તપાક ખેર મકદમ ઔર બિરાદરાના હુસ્ને સુલુકકા કમાલ ખુલુસો અદબસે શુકરિયા અદા કરતા હું. આપકી ઇનાયાતે કરીમાને મેરે દિલકો તશકકુરો ઇમતિનાનકે જઝબાતસે લબરેઝ કર દિયા હે. યે મુબારકો પુર લુત્ફ સોહબત મુઝે કભી ફરામોશ ન હોગી. મુઝે અફસોસ હે કે એક અરસે તક દતએ તાઅલ્લુકકી વજેહસે હમ મુખતલિફ ગલત ફેહમીઓં ઔર બે શુમાર તકાલીફકા શિકાર હુએ. લેકિન યે અમ્ર મુઝબે મસરરત હે કે અબ હાલાત ઇસલાહ પિઝીર હો રહે હેં ઔર હમ ગિરતે પડતે એક અયસી મનઝિલમેં પહોંચ ગયે હેં જહાંસે મહેલે મકસુદ સામને નઝર આતા હે. મુઝે ઇસ અમ્રકા ઇકરાર હે કે હુકુમતે હુસ્તુનતુનીયાસે ગલતીયાં સરઝદ હુઇં, મગર વો બ ઇકતિઝાએ હાલાતે મોજુદુલ વકત ચનંદાં કાબિલે સરઝનશ ન થીં. ક્યોં કે ઉસ વકત ઝબર દસ્ત ઇતતિહાદી તાકતકે સામને સર ઝુકાનેકે સિવા કોઇ ચારા ન થા. ઔર વો ગલતીયાં હરગિઝ ગલતીયાં શુમાર ન હોતીં, અગર ફખરે મિલ્લત જનાબ ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશાકા જોશે મિલ્લત બ રૂએ કાર ન આતા. (અલ્લાહો અકબર) જનાબે મમદુહુશશાનને અપની ઝબરદસ્ત કુવ્વતે દિફાઇ ઔર અદીમુન્નઝીર હુસ્ને તદબ્બુરસે હમારી ફરો ગુઝાશ્તોં કો આલમ આશકાર કર દિયા, જીનકો તુરકી નસ્લકા હર નેક નફસ ફર્દ બજા તસલીમ કરતા હે. (નાઅરહાએ ઝિન્દા બાશ ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશા) ઔર અપની પસ્ત હિમ્મતી વ બે બસીપર શર્મસાર હે. તવફીક પાશા મોજુદા વઝીરે આઝમ ઔર ઉનકે મુખલિસ રૂફકા શરાયતે સુલેહ કે શુરૂહી સે ખિલાફ થે મગર ઇતતિહાદી અસરો ઇકતિદાર ઔર ફરીદ પાશાકી કમઝોરી વ ઉજલત પસંદીને મજબુર કર દિયા. હઝરત સુલતાનુલ મોઅઝઝમ, હુઝુર વલી અહદ બહાદુર, વુઝુરાએ નામદાર ઔર આમ્મતુન નાસ સુલેહનામે કે સખ્ત મુખાલિફ હેં, વો તુરકીકો ઇસ કદર કમઝોરો મેહદુદ દેખના બિલકુલ પસંદ નહીં ફરમાતે કે અપની બકાએ હયાત કે લિયે ઝુરૂરી તહફફુઝો આસાયશ કે એહતિમામ કે કાબિલ ન રહે, ઇસ લિયે હુકુમતે હાઝિરાને સબસે પેહલે યે ઝુરૂરી સમઝા હે કે હુકુમતે અંગોરાસે મુફાહેમત કરકે મયદાને અમલ મેં કદમ રખા જાયે તાકે ગુઝશતા મસાઇબસે કોઇ મઝીદ ખરાબી રૂનુમા ન હો.

જનાબે સદ્ર! આપકી કોશિશો હિમ્મત કાબિલે તેહસીન હે. સુલતાનુલ મોઅઝઝમ આપકી ખિદમાતે જલીલાકે મશકુર ઓર વઝીરે આઝમ આપકે ઉલુલ અઝમાના કારનામોંકે મદદાહ હેં. બેશક, આપને કોમકી ડુબતી નાવકો બચા લિયા. આપને ખિલાફતકો નાઝુક વકતમેં મદદ દી ઓર તુરકી નસલો સલતનતે ઉસમાનિયાકી દિલોજાનસે હિફાઝત કી. (અલ્લાહો અકબર) મુઆહિદએ સેવરે આપકી હિમ્મતસે ના કાબિલે અમલ હો ગયા હે. યુનાનીયોંકી શિકસ્તે કાશને યુરોપી તદબ્બુરકો મુતઝલઝલ કરદિયા હે ઓર એહલુર રાયાને યુરોપ હમેં મઝીદ મરાઆત દેનેકે લિયે સર ગોશીયાં કર રહે હેં. હમ દિલોજાનસે આપકે સાથ હેં. મેં ઉન તદાબીરો શરાયતસે આગાહીકા મુતમન્ની હું કે હમેં મુલ્કો મિલ્લતકી હિફાઝત કે લિયે મુતતહિદ કર સકે. ઉમ્મીદ હે આપ ઇસ મઆમિલેપર ગોર ફરમાકર મુઝે કામયાબ મુરાજઅતકા એઅઝાઝ અતા ફરમાઈંગે. અખીર મેં આપકે ખુલુસો મોહબ્બત ઓર ખાતિરો મદારાતકા મુકરર શુકરિયા અદા કરતા હું. (નાઅરહાએ અલ્લાહો અકબર).

ફરીદ બે—જીસ દિન દામાદ ફરીદ પાશાને વિઝારતે ઉઝમાકે મનસબસે ઇસતિઅફા દિયા વો હમારે લિયે નિહાયત ખુશી વ મસરરતકા દિન થા. લેકિન આજ હમેં ઇસસેભી બઢકર ખુશ હુઈ હે કે તુરકી કોમ ઓર તુરકી હુકુમત જો આરઝી તોરપર દો હિસ્સોં મેં મુનકસીમ હો ગઇ થી મુતતહિદ હોનેકે લીયે મસરૂફે કોશિશ હે. ઓર ઇસ તેહરીકકે યહાં પેશ કરનેકી ઇઝઝત હમારે નેકનિહાદ ભાઇ એહમદ ઇઝઝત પાશાકો હાસલ હુઇ. હિઝ એકસેલેન્સી તઅરીફ પાશાકી નેક નીયતી ઓર મઆમિલા ફેહમીકે હમ મોઅતરિફ હેં જીન્હોંને કલમદાને વિઝારત સંભાલતેહી મુસાલિહત કે લિયે આમાદગી ઝાહિર કી. મજલિસે કોમિયા અઝમીયા અંગોરા અપને ભાઇયોંકો ખુશીસે ગલે લગાનેકે લિયે તેયાર હે. મગર દામાદ ફરીદકી હિકમત અમલિયોંને કામ બિગાડ દિયા હે. હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયા મુઆહિદએ સેવરેકી તાઅમીલકી પાબંદ હે ઓર હમ ઉસકો કિસી સુરત ભી તસલીમ કરને કે લિયે તૈયાર નહીં હેં ઓર યે અયસા સવાલ હે જીસકા હલ કરના ફરીકેન કે મુદબ્બીરોંકા કામ હે. ઇતતિહાદીયોંકે ગેર મુનસિફાના ફયસલે ઓર યુનાનીયોંકે વહેશીયાના મઝાલિમને હમેં મુદાફિઅતકે લિયે મજબુર કર દિયા હે ઓર હમ ઉસ વકત તક તલવાર ન્યામમેં નહીં રખ્ખીંગે જબ તક યુનાનીયોંકો એશીયાએ કુચકસે નિકાલકર મઝલુમો ખાના બરબાદ ખાનદાનોં કે મસાયબકા કાફી મુઆવિઝા ઓર બે જુર્મો ખતા શહીદોને જરાકા ખુન બહા ન લેંગે. અગર ઇસ કારેખેરમેં હમારે કુસ્તુનતુનવી ભાઈ

હમારે સાથ શામિલ હોં તો યે અમ્ર બાઇસે મસર્રત હોગા. (અલ્લાહો અકબર)

બાકર સમીઅ બે–હિઝએક્સેલન્સી તવફીક પાશા એક નિહાયત આઝાદ ખ્યાલ ઓર વતન પરસ્ત મુદબ્બીર હેં. એહમદ ઇઝઝત પાશાકી હરારતે કોમી વ જોશે મિલ્લી અઝહર મિનશ શમ્સ હે. આરઝી સુલેહ કે વક્ત હમ બિલકુલ ખામોશ થે લેકિન જબ હમારે ઝરખેઝ ઇલાકે યુનાનીયોં કે સિપુર્દ કિયે ગયે ઓર કુસ્તુનતુનીયા પર ઇત્તિહાદીયોંને કબઝા કરકે તુરકોંકો તુરકોંકે હાથોંસે તબાહ કરનેકા તહય્યા કર લિયા તો હમેં નાચાર ઇલાહેદગીકા એલાન કરકે એક આઝાદ હુકુમતકી બુનિયાદ ડાલની પડી. એક તરફ તો યુનાનીયોંસે મુકાબિલા કરના પડા ઓર દુસરી તરફ હમ દામાદ ફરીદકી મુહિમસે નિબર્દ આઝમાઇ કે લિયે મજબુર હુએ. લેકિન ખુદાવદે કરીમકા શુક્ર હે કે હમારે સરદાર સદ્રે મોઅઝઝમ ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશાકી ખુદાદાદ કાબેલીયત ઓર બે મિસ્લ શુજાઅતને દોનોંકે મુંહ ફેર દિયે. હમ સિર્ફ એક મકસદકે લિયે મસરૂફે જંગ હેં. ઓર વોં યે હે કે સલતનતે ઉસમાનિયા એક આઝાદ ઓર ખુદદાર સલતનતકી તરાહ સફહએ હસ્તી પર મોજુદ રહે ઓર મુઝે તવક્કોઅ હે કે હમારે બિરાદરાને કુસ્તુનતુનીયાકો ઇસસે ઇત્તિફાક હોગા. મુઆહિદએ સેવરેકો હમને બેકાર કરદિયા હે. ઉસકી વકઅત એક રદ્દી પુરઝએ કાગઝસે ઝિયાદા નહીં. યુરપ કે સયાસી હલકે અબ ઇસકી તરમીમકી ઝુરૂરત મેહસુસ કર રહે હેં, મગર બાઅઝ હઝરાત જીન્હોંને તુરકોંકો મિટાનેકી કસમ ખા રખી હે, રખના અંદાઝ હો રહે હેં. હમેં ઇન બાતોંકી ઝરા પરવા નહીં. હમ બ ફઝલે ખુદા અપને ઝોરે બાઝુસે વો શરાયત મનવાઇંગે જો તુરકીકે શાયાને શાન હોંગી. અગર બિરાદરાને કુસ્તુનતુનીયા ગેરોંકે ખોફો હિરાસ કો દિલસે નિકાલ કર આમાદએ કાર હો જાયેં તો ફતેહ નઝદીક હે. (નાઅરહાયે અલ્લાહો અકબર)

મુસ્તુફા કમાલ–બિરાદરાને અઝીઝ ! આજકા દિન નિહાયત મુબારક હે કે હમ એક અયસે સવાલ પર ગોર કરને કે લિયે ઇકટ્ઠે હુએ હેં, જીસકે કાબિલે ઇતમિનાન હલસે હમારા મુસતકબિલ નિહાયત ખુશ ગવારો દરખશંદા હોગા. હમને યુનાનીયોંકો શિકસ્ત દે દી. (અલ્લાહો અકબર) અગર વો ફિર હમલા કરેં તો ઉનકે બેર મકદમકે લિયે બસરો ચશ્મ હાઝિર હેં. (કેહકહા) દામાદ ફરીદકી હઝીમત હમારી ફીરોઝ મંદીકા નુમાયાં સબુત હે. (અલ્લાહો અકબર) ઓર જનાબ તવફીક પાશાકા ઓહદે હકુમતહકો, ઇન્સાફસે મુકાબિલા કરનેકે લિયે હાથ

બઢા રહા હે. અગર કુસ્તુનતુનીયાકે ઝિમ્મેદારાને હુકુમત હુસુલે આઝાદી વ તહફ્ફુઝે ખિલાફતકે લિયે હમારે હમનવા હો જાયેં, ઓર ખુલુસ દિલસે મયદાને અમલમેં કદમ રખ દેતો દુનિયાકી કોઇ તાકત સલતનતે ઉસમાનિયાકી તરફ આંખ ઉઠા કર દેખ નહીં સકતી. હમને ઉસ વકત એક આઝાદ હુકુમતકી બુનિયાદ ડાલી, જબ હુકુમતે કુસ્તુનતુનિયા અપની શાનો શવકત, ઇઝઝતો આબરૂ ઓર મુલ્કો હુકુમતસે દસ્ત બરદાર હો ગઇ ઓર તુરકી નસ્લકે દેરીના દુશમન યુનાની હમારે કુદરતી વ આબાઇ ઇલાકોંમેં દાખલ હોકર તબાહી, બરબાદી, ઓર કુસ્તો ખુનકા બાઝાર ગર્મ કરને લગે. હમ મઝલુમ બેવાઓં, બેકસ યતીમોં ઓર ખાતુના બરબાદ ખાનગોંકા શોરો ફુગાં સુકુતે ખાતિરસે સુન નહીં સકે. (અલ્લાહો અકબર) હમારી રગોંમેં અભી તુરકી ખુન બાકી થા, હમારે દિલમેં આતિશે હમીયત મોજુદથી ઓર હમારા જીસ્મ જોશે મિલ્લીકી રૂહસે માઅમુર થા. અગરચે હાલાત ના મુવાફિક થે, ઝમાના બરસરે પયકાર થા, કદમ કદમ પર ખટકા થા, મગર બ ફહવાયે:—

દરીં દરિયાએ બે પાયાં દરીં તુફાને મોજ અફઝા
દિલ અફગનદેમ બિસમિલ્લાહ મજરીહા વ મુરસાહા

મયદાનમેં આ ગયે. હમારા મકસદ કિસી ખાસ તશરીહકા મોહતાજ નહીં. હમ સલતનતે ઉસમાનિયાકો એક આઝાદ વ ખુદ મુખતાર સલતનત દેખના ચાહતે હેં, હમ દસકે છીને હુએ ઇલાકોંકો વાપિસ લેનેકા તહઇયા કર ચુકે હેં ઓર અપને માલી વ ઇકતિસાદી મોઆમિલાતમેં અગયારકી દસ્ત અનઝાદીકો મુતલકન રવા નહીં રખતે. હમ હકે ઇનતિખાબે હુકુમત (સેલ્ફ ડીટરમીનેશન) કે કાયલ હેં ઓર ઇસ પે ઉસ વકતસે આમિલ હેં જબ ન તો મીસ્ટર વિલસનકા હુરરિયત પરસ્ત ખયાલ ઇસકા આશના થા ઓર ન મીસ્ટર લોઇડ જ્યોર્જકી મસાવાત પસંદ તબીયત ઇસસે વાકિફ થી. કયા અરબકો હર તરાહકી આઝાદી વ ખુદ મુખતારી હાસિલ ન થી?. સિર્ફ હમારે ચંદ અફસર અરબોંકી મદદકે લિયે વહાં મોજુદ રહતેથે. મકકા મોઅઝઝમા ઓર મદીના મુનવ્વરાકી હિફાઝત વ નિગેહ દાશ્તકે લીયે સેંકડોં રૂપીયોંકા સાલાના ખર્ચ થા ઓર આમદની કિસી કિસમકી ન થી. શામ ઓર ઇરાકે અરબ પર વહાંકે બાશંદોંકે ઝરીયે હુકુમત કી જાતી થી. ન ભારી ટેક્ષ લગાયે જાતે થે ન તબાહ કુન મહાસિલ વુસુલ કિયા જાતા થા ઓર ન બડી બડી તનખ્વાહોંકે તુર્ક અફસર નિઝામે હુકુમતસે વાબિસ્તા થે. કયા હુકમ બરદારીકે પરદેમેં આઝાદી પોશીદા હે યા ગુલામી?

ક્યા હકે ઇંનતિખાબે હુકુમતકે યેહી માઅની હેં કે કિસી મુલ્કકે બાશં દોંકે મનશાકે ખિલાફ ઉનપર ફરમાં રવાઇ કી બરકાત નાઝિલ કી જાયેં ! (કેહ કહા) ક્યા એહલે મગરિબહી દબિસ્તાને હુકુમત કે ઉસ્તાદ હેં ? જબ યે ન થે તો દુનિયા પર કોઇ બેહતરીન હુકુમત કાયમ ન થી ? (કહે કહા) ઓર અબ ચીન, જાપાન, ઇરાન વ અફઘાનિસ્તાન કિસકી રેહનુમાઇમેં હુકુમત કર રહે હેં. ? (કહે કહા) બહર હાલ દુનિયા અબ ઇન આબલા ફરેબીયોંસે આગાહ હો ગઇ હે ઓર મકામે મસરરત હે કે હમારે ભાઇભી રાહપર આ ગયે હેં. હમ વુઝુરાયે હુકુમતકે મશવિરેસે એક દસ્તાવેઝ મુરત્તબ કરકે હિઝ એકસેલન્સી એહમદ ઇઝઝત પાશાકે સિપુર્દ કરીંગે, જીસકે તસલીમ કરને પર હમારે આયંદા ઇતતિહાદકા મદાર હોગા. ઓર ઉમ્મીદ હે કે હમ ઝુરૂર આપસમેં મુતતફિક હો જાઇંગે. (નાઅરહાએ અલ્લાહો અકબર.)

ઇઝઝત પાશા–જનાબ સદે મોહતરિમ વ બિરાદરાને વાલા કદર ! મેંને આપકે મુખલિસાના ખ્યાલાત નિહાયત તવજ્જોહસે સુને ઓર એક એક લફઝકો દિલમેં જગાહ દી. હમેં આપકી બહાદુરાના મસાઇકા દિલી એઅતિરાફ હે, આપકી બર વકત જદ્દો જોહેદને સુરતે હાલાત કો બદલ દિયા હે ઓર યેહી વજેહ હે કે મુઝે આપકી કદમ બોસીકા શરફ હાસિલ હુઆ. મેં નિહાયત ખુશીસે આપકે મુતાલિબાત હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયાકે સામને પેશ કર દુંગા જીનપર ગોરો ખોઝકે બાદ આપકો નતીજેસે ઇતતિલા દી જાયગી. મેં એક બાર ઓર જનાબે સદ્રે મોઅઝઝમ ઓર બિરાદરાને મજલિસકા શુકરિયા અદા કરતા હું.

યુસુફ કમાલ–મેં અપને મોઅઝઝિઝ મહેમાનકે એઅઝઝામેં યે તેહરીક પેશ કરતા હું કેઃ–"મજલિસે કોમીયા અઝમીયા અંગોરા હિઝ એકસેલન્સી અહેમદ ઇઝઝત પાશાકે સિફારતી મકસદકો ઇસતેહસાન કી નઝરસે દેખતી હે ઓર ઉનકી તશરીફ આવરીકા શુકરિયા અદા કરતી હેં."

કુચુઝી પાશા–મેં નિહાયત ખુશીસે તાઇદ કરતા હું.

અસમત પાશા–મેં તાઇદે મઝીદ કરતા હું.

એહલે દરબાર–મનઝુર, મનઝુર.

(કરારદાદ ઇતતિફાકે રાયસે પાસ હોતી હે.)

ઇઝઝત પાશા–મેં ઇસ ઇઝઝત અફઝાઇકે લિયે મજલિસે અઝમીયાકા તહે દિલસે શુકરિયા અદા કરતા હું.

(ઇજલાસ બરખાસ્ત હોતા હે.)

સીન બારવાં--મકાન.

એથેન્સ.

(શાહે કુસ્તુનતીન ટેહેલતા હુઆ આતા હે.)

કુસ્તુનતીન-(ગાતા હે)

હે બાગે જહાંકી ખુબ હવા, મસરૂર બી હું રંજુર બી હું
કાંટે કે બગેર ન ફુલ મિલા, મસરૂર બી હું રંજુર બી હું.
નયરંગીએ આલમકા નકશાહે, સામને હરદમ આંખોં કે
ઉમ્મીદે હયાતો બીમે ફના, મસરૂર બી હું રંજુર બી હું
ફિર અઝમતે રફતા બહાલ હુઇ, ફિર મુઝકો તખ્ત ઓર તાજ મિલા
અગયારકા લેકિન હે ખટકા, મસરૂર બી હું રંજુર બી હું
એહબાબહેં મેરે મદહા સરા, ઓર દુશ્મન ઝેહેર ઉગલતે હેં
હર જાનિબ હે એક શોર બપા, મસરૂર બી હું રંજુર બી હું
ઇકબાલ પે અપને નાઝાં હું, હે ખોફો હિરાસ તનઝ્ઝુલકા
ફરરૂખ હે અજબ તઝબઝબસા, મસરૂર બી હું રંજુર બી હું

તો અબ કયા તરીકે અમલ ઇખતિયાર કિયા જાયે. મુલ્ક વેનીઝે લાસકી પાલીસી કે ખિલાફ હે ઓર ઇતતિહાદીયોં કો ઇસકે કારનામોંકા એઅતિરાફ હે. અગર મુલકકી રાયેકે ખિલાફ ચલતા હું તો ફિર યહાંસે બ યકબીની વ દો ગોશ નિકલતા હું. ઓર ઇતતિહાદીયોં કી મુખા લિફતકી જાયગી તો કોઇ ન કોઇ આફત ઝુરૂર આયગી. તદબીર વો કરની ચાહીયે કે સાંપ બી મર જાયે ઓર લાઠીબી ન ટુટે. મગર યે કિસ તરાહ હોસકતા હે? કુચ્છ સમઝ મેં નહીં આતા. (થોડી દેર ખામોશ રેહકર) હાં, હાં, યે તીર નશાને પર બેઠેગા. યુઝુરાકો મુફીમેં લેકર રિઆયાકો સબ્ઝ બાગ દિખાઉં ઓર જંગ જારી રખનેકા એઅલાન કરકે ઇસ મોઆમિલેકો નિપટાઉં. એહલે મુલ્કકો યકીન દિલાયા જાયે કે ઉનકો મામુલી કુરબાનીસે બોહોતસા મુલ્ક હાથ આયેગા. ઇતતિહાદી બી ખુશ હો જાયંગે ઓર મુઝકો અપની ડિપલોમેસીમેં શરીકે કાર પાઇંગે. (હંસકર) ઇસસે ન સિર્ફ રિઆયાકો તાબએ ફરમાન બનાઉંગા બલકે શાતિરાને યુરપસેભી બાઝી લે જાઉંગા.

સીન તેરવાં--બાબે આલી.

કુસ્તુનતુનીયા.

(વુઝરાકા ઇજલાસ.)

ઇઝઝત પાશા–મુસ્તુફા કમાલકી ઝબરદસ્ત શખસીયતને અના તોલીયામેં એક મઝબુત ઓર ના કાબિલે તસખીર હુકુમત કાયમ કરદી હે. નિઝામે સલતનત મજલીસે કોમીકે હાથમેં હે. હરેક કામ નિહાયત ગોરો ફિક્ર ઓર મુસતઅદીસે અંજામ પા રહા હે. એક જદીદ સલતનત જો મેહેઝ મુદાફિઅતકે લિયે હાલતે જંગમેં ઝુહુર પિઝીર હુઇ હો ઉસકે લિયે સિવાય જંગી સીગેકે દુસરે શેઅબોંમેં તરક્કી કરના બિલકુલ ના મુમકિન હે. યુરપકી બડી બડી અઝીમુશશાન સલતનતોંકો ભી, જો કરીરૂત તેઅદાદ બા કાયદા અફ્વાજ, બે અંદાઝા ગોલી બારૂદ વ સામાને અસલાહ ઓર અરબોં રૂપેકી માલિકથી અકસર શેઅબે બંદ કરને પડે ઓર અકસર મેં ઇખત્યાર જાતકી તખફીફસે કામ લેના પડા મગર હુકુમતે અંગોરાને અપની હાલતમેં તાઅલીમી, સનઅતી, ઝિરાઅતી, તિજારતી, ઇકતિસાદી ઓર ઇસલાહી મોઆમિલાતમેં વયસી હી મુસતઅદી દિખાઇ હે જયસી કે ફોજી ઉમુર મેં. બેંક ખુલ ગયે હેં, કારખાને જારી હેં, હવાઇ જહાઝ તઇયાર હો રહે હેં, ગોલી બારૂદ ઓર સામાને અસલહા બન રહા હે. રૂસુમાતે કબીલાકા ઇનસિદાદ પેશે નઝર હે. ખાલિદા અદીબ ખાનમ વઝીરે તાઅલીમાતને તમામ મુલ્કમેં ફસરતસે મદરસે કાયમ કર દિયે હેં. મજલિસ મુસ્તુફા કમાલ કે ઇશારોં પર ચલતી હે ઓર વો બા ઇસકે મશવિરે ઓર મનઝુરીકે બગેર કોઇ કામ નહીં કરતે. મેં યહાંકી હાલતકા મુકાબિલા કરકે નાદિમ હોતાથા. કમાલી ફોજોંને યુનાનીયોંકા નાકમેં દમ કર દિયા હે. અગર ઇનકો ખારજી ઇમદાદ હાસિલ ન હોતી તો સમિર્ના અબીતક યુનાનીયોંસે પાક હો ગયા હોતા. ઉનકે દિલ હમારી મોહબ્બતસે લબરેઝ હેં. હમારી મજબુરીયોંસે બે ખબર નહીં. સુલતાનુલ મોઅઝઝમકે અહદીદ મંદ, વલી અહદ બહાદુરકે સનાખ્વાં, વઝીરે આઝમકે મદદાહ ઓર મોજુદા વિઝારતકે જોશે મિલ્લીકે મોઅતરિફ હેં.

રશીદ પાશા–યે સબ કુછ સહી હે, હમને ફરદન ફરદન હરતા વેઝરા મુતાલિઆ કિયા હે. વો આઝાદ હેં, અપને મુતાલિબાતમેં હક બજાનિબ હેં મગર ક્યા હમ ઉનકે સાથ શરીકે કાર હો સકતે હેં?

હંઝત પાશા–કયો નહી.

રશીદ પાશા–વો કયસે?

હંઝત પાશા–આપકો ઇન મુતાલિબાતસે ઇખતિલાફ હે?

રશીદ પાશા–નહીં.

હંઝત પાશા–તો ફિર શરીકે કાર કયોં નહીં હો સકતે?

તવફીક પાશા–લેકિન જબ હમારી સાબેકા વિઝારત મુઆહિદ એ સેવરેકો તસલીમ કર ચુકી હે ઓર હમારે નુમાઇન્દોંકે ઉસ પર દસ્ત ખત સબ્ત હેં તો હમ કિસ તરાહ ઇખતિલાફ કરકે હુકુમતે અંગોરાકે સાથ શિરકતે અમલ કર સકતે હેં?

હંઝત પાશા–આપકા ઇરશાદ બિલકુલ બજા હે. જબતક હુકુમતે અંગોરા ઓર યુનાનકા ફયસલા નહીં હોતા મુઆહિદ એ સેવરે બિલ કુલ ના કાબિલે અમલ હે. ઓર ઇસ સુરતમેં અગરચે હમ કિસી કિસ મકી ફોજી યા માલી મદદ નહીં દે સકતે લેકિન યે તો કર સકતે હેં કે હમારી તરફસે ઉનકે ખિલાફ કોઇ કારરવાઇ અમલમેં ન આયે ઓર મુઆહિદએ સેવરે પર નઝરે સાનીકે લિયે કોશિશ કરેં જીસમેં વોહી મુતાલિબાત હોં જો હુકુમતે અંગોરાને તજવીઝ કિયે હેં.

જાવેદ બે–હાં! સરે દસ્ત તો યેહી હો સકતા હે. કયોંકે હમ મેં ન ઇતાતહાદીયોંકી મુખાલિફતકી તાકત હે ઓર ન એહરારસે બર સરે પરખાશ હોનેકી જુરઅત.

તવફીક પાશા–હમ મુઆહીદએ સેવરેકી તરમીમકે ખ્વાહિશમંદ હેં. ઓર જીન શરાયત પર ફયસલા હુઆ હે વો તુરકી કે શાયાને શાન નહીં. હુકુમતે અંગોરાકે મુતાલિબાત કતઅન કાબિલે તસલિમ હેં. મગર દામાદ ફરીદને હમારા રાસ્તા મસદુદ કર દિયા હે. હમ મનઝીલે મકસુદકી તરફ કદમ નહીં ઉઠા સકતે. યુનાનકી શિકસ્ત, કુસ્તુનતીનકી વાપેસી, ઓર લશકરે એહરારકી ફુતુહાતને ઇતતિહાદીયોંકે મનસુબોં પર તઝલઝુલ પયદા કર દિયા હે. સરે દસ્ત ખામોશીસે કામ લિયા જાયે, બિરાદરાને અંગોરાસે નામઓ પયામ જારી રખેંગે. ઓર મુનાસબ મોકે પર મુઆહિદએ સેવરેકી નઝરે સાનીકે લિયે ઉનકે હમ આહંગ હો જાયેં.

જામી બે–બસ, સરેદસ્ત યેહી દુરસ્ત હે.

સીન ચૌદવાં—બાઝાર.

કુસ્તુનતુનીયા.

(રશીદ પાશા ઔર જામી બે આતે હેં.)

રશીદ પાશા—અલ્હઝલે ખુદા એહરાર જા બજા ફતેહયાબ હો રહે હેં.

જામી બે—મુસ્તુફા કમાલ બ નફસે નફીસ બરસા કે મહાઝે જંગમેં તશરીફ લા રહે હેં.

(એક કાસિદ આયા.)

કાસિદ—(સલામ કરકે એક બડા લિફાફા પેશ કરતા હે.) ઇસી ડાકસે વસુલ હુઆ હે.

જામી બે—(લિફાફા ખોલ કર પઢનેકે બાદ) લંડનસે સઇદ અમીર અલી સાહબને ઉન રૂપે ઔર કમ્બલોંકે મુતઅલ્લિક તફસીલ લિખી હે જીનકી રવાનગીકી ઇતિલા હમેં ચંદ રોઝ કબ્લ બ ઝરીયે તાર પહોંચી થી.

જામી બે—હમારે હિંદુસ્તાની બાઇ બલાકશાને તુરકીકે મુતઅલ્લિક અપની હમીયતે મઝહબી ઔર ઉખુવ્વતે ઇસલામીકા સબુત દે રહે હેં, લાખોં રૂપે ઇરસાલ કર ચુકે હેં ઔર અભી ઔર ભેજનેકી ઉમ્મીદ દિલાતે હેં.

રશીદ પાશા—(મુસ્કુરા કર) તો બઅઝ બિરાદરાને યુસુફ બન કર હમારે ખુનમેં હાથભી ઉન્હીને રંગે થે.

જામી બે—વો બિરતાની રિઆયા હોનેકી વજેહસે માઅઝુરો મજબુર થે. ગવરમેન્ટે બિરતાનીયાને અએલાન કિયાથા કે યે એક મુલકી જંગ હે ઔર મુસલમાનોંકે મકામાતે મુકદ્દસા પર કોઇ હમલા નહીં કિયા જાયગા. મીસ્ટર લોઇડ જ્યોર્જને યકીન દિલાયા થા કે હમારે ઝરખેઝ મકબુઝાત હમસે છીને નહીં જાઈંગે લેકિન બાઅદ જંગ જબ ઉન્હેં માઅલુમ હુઆ કે ઇસકા નતીજા મઝહબી જંગકી સુરતમેં રૂનુમા હુઆ હે, હમારી વસીઅ સલતનતકે પડખચે ઉડા દિયે ગયે હેં, મકામાતે મુકદ્દિસાપર ખલીફતુલ મુસલેમીનકા કોઇ ઇકતિદાર નહીં રહા તો ઉન્હોંને ફૌરન અપની ગલતીપર ઇઝહારે પશેમાની કિયા ઔર ન સિર્ફ

સાત કરોડ મુસલમાન બલકે બીસ કરોડ હિંદુભી હમારે મુમિદો મુઆવિન હોગયે. ચુનાંચે એક શોહરએ આફાક હિંદુ લીડર મહાત્મા ગાંધીકી સર પરસ્તીમેં તેહરીકે ખિલાફત નિહાયત શદો મદસે શુરૂ હો ગઈ હે. મવલાના મોહમ્મદઅલી, મવલાના શવકતઅલી, મવલાના આઝાદ, હકીમ અજમલ ખાન, ડોકટર કિચલુ સેઠ છોટાની, સેઠ ખત્રા ઓર અકસર બિરાદરાને હુનુદ ઇસ તેહરીકકે રૂહે રવાં ઓર ખિલાફતકી બહાલીકે લિયે સર બકફ મસાઇ અમલમેં લા રહે હેં. સુલેહ કાનફરન્સકે મોકે પર હિંદી વફદે ખિલાફત જો મવલાના મોહમ્મદ અલીકી સર કરદગીમેં આયા થા અપને ઝબર દસ્ત દઆવી ઓર નાકાબિલે તરદીદ ઇસતિદલાલ સે યુરોપી દુનિયાકો લરઝા બર અનદામ કર દિયાથા.

રશીદ પાશા–બેશક!

જામીએ–લંડન, પેરીસ ઓર રૂમામેં વો ઝબરદસ્ત તકરીરેં કીં કે દુશ્મનભી લોહા માન ગયા. મગર કલમ ઉન લોગોંકે હાથમેં થા જો અપને મુજવવિઝા મનસુબોંસે સરે મુ પીછે નહીં હટના ચાહતે યે ઇસ લિયે નાકામ વાપિસ જાના પડા.

રશીદ પાશા–ખુદાવંદે કરીમકા લાખ લાખ એહસાન હે કે ઇસ ગયે ગુઝરે ઝમાનેમેંભી મુસલમાનોંમેં ઇતના એહસાસ મોજુદહે કે અપને દુર ઉફતાદા મઝલુમો ખાના બરબાદ ભાઇયોંકી ઇમદાદ કર રહે હેં ખુદા ઉનકો જઝાએ ખેર દે.

(ગયે)

સીન પંદરવાં--રઝમગાહ

મહાઝે બરૂસા.

(અસમત પાશા ઓર ફોજી અફસર મહાઝકા મુઆઇના કર રહે હૈં)

અસમત પાશા–બસ અબ કામ ઠીક હૈં દુસરા ખત્તે દિફાઇ યહાં કાયમ કિયા જાયે. મોરચોંકે લિયે યે મકામ નિહાયત મોઝું હૈ. તોપોંકી ઝદ ઠીક પડેગી. બેહતર હૈ કે કમાલી ડીવીઝન યહીં ડેરે ડાલ દેં.

અફસર–ઓર ઝુરૂરત પડે તો યેહી સિપાહ કસ્બે લશકરકી મદદકે લિયે આગે ભેજી જા સકતી હૈ.

અસમત પાશા–ઓર સનોસી જયશ જો અનકરીબ આનેવાલા હૈ ઉસે બાઈ બાઝુકી તકવીયતકે લિયે બરૂસાકી જાનિબ રવાના કિયા જાયે.

અફસર–

અફસોસકે ફિર બર સરે પયકાર હૈ યુનાં
ખુરેઝીકો ખીંચે હુએ તલવાર હૈ યુનાં
બે દર્દ હૈ, મકકાર હૈ, અય્યાર હૈ યુનાં
મસરૂફે સિતમ દર પયે આઝાર હૈ યુનાં
કિસ ઝોરસે બાઝારે જફા ગર્મ કિયા હૈ
દેખા હૈ જહાં જાકે બસ એક હશ્ર બપા હૈ

અસમત પાશા–(જોશસે.)

વો બરસરે પયકાર હૈ તૈયાર હૈં હમ ભી
કાહિલ નહીં, બુઝદિલ નહીં, બેદાર હૈં હમ ભી
સીના સિપરો સાહેબે તલવાર હૈં હમ ભી
હાં દાદે શુજાઅતકે તલબગાર હૈં હમ ભી
આ જાયેં, ઝરા લડકે મેરે સાથ તો દેખેં
સર તનમે ન છોડુંગા વો દો હાથ તો દેખેં

અફસર–જંગ ઝોરોશોરસે હો રહી હૈ.

અસમત પાશા–હાં, હમારી ફોજેં આગે બઢ રહી હૈં ઓર યુનાન સમિર્નાકી જાનિબ પીછે હટ રહે હૈં.

અફસર–સમિર્ના પર કયોં હમલા ન કર દિયા જાયે તાકે ઉનકી તવજ્જોહ ઉસી તરફ મરકુઝ હો જાયે.

અસમત પાશા–યે સહી હૈ લેકિન જો ફોજ મસરૂફે જંગ હૈ વો દોસો મીલકી મસાફત તય કરકે સમિર્નાપર ધાવા નહીં કર સકતી

યે રસ્તા રહતા આગે બઢેગી ઔર જબ તાઝા દમ ફ઼ોજેં કાફી તેઅ દાદમેં ઉસકે સાથ મિલ જાઇંગી તો ઉસકો ચઢે આરામકે લિયે સબુકદોશ કરકે હમલા કિયા જા સકેગા.

(બ્યુગલ બજતા હે, ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશા ઔર જનરલ અલીફવ્વાદ પાશા આતે હેં)

મુસ્તુફા કમાલ—જંગ કિસ મનઝિલમેં હે?

અસમત પાશા—ઇસ વકત બરૂસાકે મશરિક ઔર સમિર્નાસે દોસો મીલ પર જંગ ઝોરો શોરસે જારી હે, યુનાની ફ઼ોજેં પહેલે હમલોંમેં કિસી કદર આગે બઢી થીં ઔર ઇસી ખ્યાલસે હમને યહાં દુસરા ખતે દિફાઈ કાયમ કિયા હે જો હર હાલતમેં ઝુરૂરી હે, મગર બાદકી ઇતતિલા આતસે માઅલુમ હુવા હે કે હમારે જયશને નિહાયત દિલેરીસે મુદાફી અતકી. યુનાનીયોંકે કદમ ઉખડ ગયે ઔર અબ હમારી સિપાહ પેશ કદમી કર રહી હે.

મુસ્તુફા કમાલ—ઇસ વકત મયદાને જંગમેં કિસ કદર ફ઼ોજ આ ચુકી હે.

અસમત પાશા—તીસ હઝાર.

મુસ્તુફા કમાલ—અભી બોહોત કમ હે.

અસમત પાશા—ખ્યાલ થાકે સમિર્ના પર હમલા કિયા જાયે, મગર ઇસી ખ્યાલસે સરે દસ્ત ઇરાદા મુલતવી કર દિયા ગયા હે.

મુસ્તફા કમાલ—હાં, હાં, ઔર ફ઼ોજેં આ લેને દો.

અસમત પાશા—બોહોત બેહતર, મગર તાઝાદમ જોશ જલ્દ આ જાને ચાહીયેં તાકે પેશ કદમીકે સાથહી હમલેકી તૈયારીકી જાયે.

અલી ફ઼વ્વાદ—અનદરૂને મુલ્કસે સિપાહે અઝીમ ફરાહમ હો રહી હેં છયાલીસ સાલસે કમ ઉમ્રતકકે આદમી ફ઼ોજમેં ભરતી કિયે જા રહે હેં, બોહતસી ફ઼ોજેં આ રહી હેં ઔર યે સિલ સિલા બરાબર જારી રહેગા.

(બ્યુગલ બજતા હે ઔર કમાલી ડીવીઝન સલામી દેકર ગુઝર જાતા હે.

મુસ્તુફા કમાલ—હમારી ફ઼ોજ કહાંતક આગે બઢી હે?

અસમત પાશા—ઇસમદ, બરૂસા ઔર સમાવાકે કુર્બો જવારમેં હમેં બોહોતસી ફુતુહાત હાસિલ હો રહી હેં. ખુદાકે ફઝલસે ફતેહ કરીબ હે.

(ગયે)

સીન સોલવાં—બાઝાર.

કુસ્તુનતુનીયા.

(જામીએ ઓર રશીદ પાશા આતે હેં.)

રશીદ પાશા—અલહમ્દો લિલ્લાહ !

જામીએ—મુબારક બાશદ !

રશીદ પાશા—મુબારક સદ મુબારક !

જામીએ—આજ તો એહરારકી કામિલ ફતેહકી ખબરેં આ રહી હેં યુનાનકી ફોજેં બદહવાસ હોકર ભાગી જા રહી હેં.

રશીદ પાશા—ખુદા ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ કો મનઝિલે મકસુદ પર પહોંચાયે, તાકે સમિર્નામેં ફિર ઇસ્લામી પરચમ લેહરાયે.

જામીએ—આમીન સુમ્મા આમીન.

(નવજવાન લડકોંકા જુલુસ ગાતા હુઆ આતા હે)

લડકે—(જોશે મસર્રતસે)

રિયાઝે દીંકા નવ નિહાલ મુસ્તુફા કમાલ હે
હબીબે રબ્બે ઝુલ જલાલ મુસ્તુફા કમાલ હે
મુહિબ્બે કૌમ વ ખુશ ખિસાલ મુસ્તુફા કમાલ હે
હસીનો સાહિબે જમાલ મુસ્તુફા કમાલ હે
ફિદાયે ખન્જરે હિલાલ મુસ્તુફા કમાલ હે
મુખાલિફોંકા ઝોર થા ઝરા ન હમમેં તાબ થી
ઝલીલ ઇસકદર કિયા કે ઝિંદગી ખરાબ થી
હરેક ગમમેં મુબતિલા ખુશી ખ્યાલે ખ્વાબ થી

ગરીબ કોમ બે ખતા સિતમ કરી અઝાબ થી
લિયા હે જીસને ફિર સવાબ મુસ્તુફા કમાલ હે
નિયામસે હુઇ અયાં જો ઉસકી તેગે ખુંચકાં
હુએ અદુએ જાં સિતાં ગમો અલમસે નીમજાં
ફિરે બોહોત દવાં દવાં મગરથી ફિર અમાં કહાં
પુકાર ઉટ્ઠે અલ અમાં બહીં લહુકી નદિયાં
વો શાહે અઝમતો જલાલ મુરતુફા કમાલ હે
વો દસ્તગીરે બે કસાં રફીકે દિલ નવાઝ હે
અનીસે દિલ શિકસ્તગાં શફીકે ચારા સાઝ હે
બ શિકલે ગઝનવી અયાં મગર કોઇ અયાઝ હે
ઝમીંપે મિસ્લે આસમાં બુલંદો સર ફરાઝ હે
ખુજસ્તા બખ્તો નેક ફાલ મુસ્તુફા કમાલ
દિખાયે ઉસને હાથ જબ સિતમ શિઆર ડર ગયે
ચલા જો ખનજરે ગઝબ વહીં ગુરેઝ કર ગયે
હુએ હઝારોં જાં બલબ બહાલે ઝાર મર ગયે
એ ફરરૂખ આજ સબકે સબ કહાં ગયે કિધર ગયે
જહાં મેં મરદે બા કમાલ મુસ્તુફા કમાલ હે

(ગયે)

એકટ દુસરા.

સીન પહેલા—અયવાને હુકુમત.

પેરીસ.

(મી૦ લોઇડ જયોર્જ, લોર્ડ કર્ઝન, મોંશ્યો બ્રાન્ડ, મી૦ આર લેન્ડો, કાઉન્ટ સ્ફુરઝા ઓર અરાકીને મજલિસ બયઠે હેં.)

આરલેન્ડો—સાહિબાન ! જંગ ખતમ હુએ અરસા ગુઝર ગયા, જરમનીસે સુલેહનામેકી તકમીલ હો ચુકી, આસ્ટ્રીયા ઓર બલગારીયાસે કામિલ મસાલિહત હે ઓર શરાયત પર અમલ દર આમદ હો રહા હે. મગર તુરકીસે બા વુજુદ મુઆહિદા હો જાનેકે કામિલે ઇતમિનાન તસફીયા નહીં હુઆ. ઓર મુસ્તુફા કમાલ પાશા મુઆહિદએ સેવરેકો તસલીમ નહીં કરતે. યુનાનકો થ્રેસ ઓર સમિર્ના દેકર ખ્વાહ મખ્વાહકી ઉલઝન પયદા કરલી. ખયાલ થા કે વાં અમન કાયમ કર સકેગા ઓર કમાલીયોંકી તાકત માઅદુમ હો જાયગી લેકિન મઆમિલા તુલ ખીંચ રહા હે. યુનાન કમઝોર હે ઓર તુરકાને અંગોરા રોઝ બરોઝ દિન બદિન તાકાતવર હો રહે હેં. હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયાભી બેબસ હોકર રેહ ગઇ બલકે બાશિન્દગાને કુસ્તુનતુનીયાકા મીલાનભી ઉસી તરફ પાયા જાતા હે. દામાદ ફરીદ પાશાકો અફસોસનાક હઝીમત હુઇ. હમને વેનેલોઝેસ્કિો હર તરાહસે ઇમદાદ દી મગર યુનાનીયોંને ઉસકો બરતરફ કર દિયા ઓર કુસ્તુનતીનકો બહાલ કરકે હમારી ડીપલોમેસીકી ખામોશ મુખાલિફતકી. ઇન હાલાતકો પેશે નઝર રખકર હમેં ઝિયાદા તાખીરસે કામ નહીં લેના ચાહીયે વર ન બાલશવીકોંકી બઢતી હુઇ રવ હમારી તમામ કોશિશોંપર પાની ફેર દેગી. બાલશવીઝમકી રોઝ અફઝું તરક્કીકા ઇનસિદાદ, મશરિકે કરીબમેં મુસતકિલ અમન ઓર જંગે અઝીમકા કામિલે ઇતમિનાન ફયસલા ઉસી હાલતમેં મુમકિન હે કે મુઆહિદએ સેવરે પર નઝરે સાની કી જાયે. ફ્રાંસ ઓર બિરતાનીયામેં ઇસ ઝરૂરતકો શિદ્દતસે મહેસુસ કિયા જા રહા હે કે મશરિકે કરીબમેં જલ્દ તર અમન કાયમ કિયા જાયે.

લોઇડ જ્યોર્જ—મુઆહિદએ સેવરેપર અમલ હોના ઝુરૂરી થા. તુરકોને એહરારકી કોઇ હકીકત નહીંથી. ક્યોં કે શરાયતપર અમલ કરાના મજાલિસે સુલેહકા કામ થા ન કે યુનાનકા. ઓર યે કામ હમ ચંદરોઝમેં કર સકતે થે. ક્યોં કે જબ હમ ઇરાકે અરબ ઓર શામકો ફતેહ કર ચુકે હૈં તો અનાતોલીયાપર મુસલ્લત હોના કોનસી બડી બાત થી મગર બાઅઝ ઉમુરમેં જીનકી વજેહસે હમેં મઝીદ ખુંરેઝીસે ઇજતિનાબ કરના ઝુરૂરી માઅલુમ હોતા હે. અગર હમ અબ તુરકોં પર ચઢાઇ કરતે હૈં ઓર અનાતોલીયા યા એશિયાએ કુચકમેં માઅરિકએ કારઝાર ગર્મ હોતા હે તો ગોયા હમે બાલશવીકોંસેભી નબર્દ આઝમા હોના પડેગા. જો તુરકોંકે સબસે ઝિયાદા મુમિદો મુઆવિન હૈં. અગર હમ મુસ્તુફા કમાલ પર બરાહે રાસ્ત ફોજ કશી કરતે હૈં તો દુનિયાએ ઇસલામમેં શોરિશ વ બદ અમનીકા એહતિમાલ હે ઓર મુસલમાનોને હિંદ જીનકે મુતાલિબાત તુરકોંસેભી બઢે હુએ હૈં જો જઝીરતુલ અરબ, ઇરાકે અરબ, શામ, ફિલીસ્તીન વગયરાકી વાપેસીકે લિયે બઝિદ હૈં, ઝિયાદા બર અફરોખતા હો જાઇંગે. અગર હમ અબ યુનાનકે ઝરીયે ઇસ મુહિમકો સર કરના ચાહેં તો હમારી સુબકીકા બાઇસ હે ક્યોં કે કુસ્તુનતીનકી વાપિસીને જો જરમનોંકે સાથ સાઝિશ રખનેકે ઇલઝામમેં માઅઝુલ કિયા ગયા થા યુનાનકો હમારી મુઆવિનતકા મુસતહક નહીં રેહને દિયા ઓર હાલકી શિકસ્તે ફાશને ઉસકો મઝીદ નબર્દ આઝમાઇકે ના કાબિલ સાબિત કિયા હે. બસ મોજુદા હાલાતમેં મુઆહિદએ સેવરેપર નઝરે સાની કરના કરીને મસલેહત માઅલુમ હોતા હે.

મોંશ્યો બરાન્ડ-ફ્રાંસકી રાયે આમ્મા, ફ્રાંસકે અખબારાત ઓર ફ્રાંસકે આઝાદ એહલુરરાય શુરૂહીસે શરાયતે સુલેહકો ના કાબિલે અમલ ઓર ગેર મુનસિફાના કરાર દે રહે હૈં મગર અકસર હાલતોંમેં હુકુમતે વકતકો આમ રાયેસે મુસતગની હોકર કામ કરના પડતા હે. મુમકિન થાકે હમ ઉસ વકતભી જબકે મુઆહિદએ સેવરે મુરત્તબ હુઆ થા ઉન શરાયતસે ઇતિફાક ન કરતે મગર અમરીકાકી ઇલાહેદગીને હમેં મજબુર કરદિયા થા કે અપસે ખાસ મોઆમિલાત મેં જો બરાહે રાસ્ત હમ પર અસર અંદાઝ નહીં હૈં, અપને હલીફોંકે સાથ મુતતફીદ રહેં. (ચીયર્ઝ) ઓર હમને કયામે અમનકી ખાતર ઇસપર રઝામંદી ઝાહિર કીથી. મુઝે વો વાકેઆ યાદ હે જબ મેંને શરાયતે સુલેહ તવફીક પાશાકે સિપુર્દ કીં. ઓર ગૌરો ખોઝકે લિયે એક મહીનેકી મોહલત દીતો ઉસને કાંપતે હુએ હાથસે કાગઝ પકડા ઓર લરઝતી હુઇ આવાઝસે તસલીમ કિયા. ઉસ વક્ત મેરી અજીબ હાલત થી. મેરા દિલ ધડક રહાથા ઓર

ઝમીર મલામત કર રહાથા કે એક કદીમ ઓ અઝમત સલતનત કે તુમાઇન્દેકે સાથ યે સુલુક! ઓર ઇસકી યે ઝલીલ હાલત! મગર શુક્ર હે કે આખિર કુદરતને હમમેં યે એહસાસ પયદા કર દિયા હે કે ઉન શરાયત પર દુબારા ગોર કિયા જાયે. (ચીયર્ઝ)

લોર્ડ કરઝન–તુરકોંકે સાથ જો સુલુક કિયા ગયા, જરમની ઓર આસ્ટ્રીયા વગયરાસે મુખતલિફ નહીં હે. ઓર જો કુછ હુવા "સેલ્ફ ડીટરમીનેશન" (હક્કે ઇનતિખાબે હુકુમત) કે ઉસુલકે તેહેત હુઆ. કિસી તરહ રસુખ યા અદાવતકી વજેહસે ઉનકો નુકસાન નહીં પહોંચાયા ગયાં. ચુંકે ઉનકો નુકસાન ઝિયાદા પહોંચા હે ઇસ વાસ્તે આમ તોર પર ઉનસે હમદર્દીકા ઇઝહાર કિયા જા રહા હે. ઉનસે જો ઇલાકે ઇલાહિદે કિયે ગયે હેં ઉસ્કે વુજુહ યે હેં.

(૧) વો ઇલાકે ગેર કોમ યા ગેર મઝહબકે લોગોંકે થે જો ઉનકે ઝેરે ઇકતિદાર રહે નહીં સકતે.

(૨) વો ગેર અકવામ પર હુકુમત કરનેકે નાકાબિલ સાબેત હુએ.

(૩) હમને જંગ આઝાદીકે લિયે શુરૂકી થી. અગર અરમન અરબ ઓર કુર્દ તુરકોંકી ગુલામીકી ઝનજીરોંમેં બદસ્તુર જકડે રહેતે તો ઇસ કદર ઇતલાફે જાન ઓર નુકસાને ઝરકા ક્યા ફાયદા થા? હમને અરબકો કામિલ આઝાદી દે દી. (ચીયર્ઝ) હમને ઇરાકે અરબકો ઇસલિયે અપની હુકમદારીમેં કબુલ કિયા કે ઉનકો તરીકે હુકુમતકી તાઅલીમ દી જાય. (ચીયર્ઝ) હમને શામ ફ્રાંસકો ઇસલિયે સિપુર્દ કિયા કે વો ઇસે તેહઝીબો આઝાદીકી દોલતસે માલામાલ કરે. (ચીયર્ઝ) હમને ફીલીસ્તીનકો ઇસલિયે એક ઇલાહેદા રિયાસત બનાયા કે ખાના બદોશ યહુદીભી એક મસકનો માવનપર કબ્ઝ કર સકેં. (ચીયર્ઝ) હમને આરમીનીયાકો ઇસલિયે એક જમહુરી રિયાસત કરાર દિયા કે અરમન હમેશા તુરકોંકે ઝુલ્મો સિતમકે શાકી રહેતે થે. અગરચે વોભી નાઆસુદા બુઝગાલે નહીં હેં. ઇસ કદર ઇલાકા હાથસે જાનેકે બાઇસ યે કુદરતી બાત હે કે તુરકોં ઓર ઉનકે તરફદારોંકો સદમા હો મગર સવાલ યે હે કે જબ ન તો વો ગેર અકવામકો અપની ગુલામીમેં રખનેકે મુસતહક થે ઓર ન ઉન ઇલાકોં પર અઝરૂએ કાનુન ઇનસાફ ઉનકા કબ્ઝા રેહના જાઇઝ થા, તો કિસ તરાહ હાનિરતા ચશ્મ પોશી કી જા સકતીથી? જીસ સુરત મેં વો ઇસ કદર દુર દરાઝ ઇલાકોં પર હુકુમત કરનેકે એહલભી નહીં થે ઓર મેહકુમ લોગ ઉનસે આઝાદ હોનેકે લિયે બે કરાર રેહતે થે, તુરકોંકા ઉનકી ઇલાહેદગી પર આવરો ઝેરપા હોના કાબિલે તેહસીન ફેઅલ નહીં હે.

એશિયાએ કુચક જો ઉનકા કુદરતી વ આબાદ ઇલાકા હૈ ઓર ઉસમેં તુરકોંકી કસીર આબાદી હૈ ઉનકે લિયે કાફી હૈ. (એક આવાઝ–મગર ઐસા સમિની નહીં) વહાં વો ખાતર ખ્વાહ તરક્કી કર સકતે હૈં (ચીયર્ઝ) બહર હાલ દુનિયાએ ઇસલામ ઓર મુસલમાનોંને હિંદકી ખુશનુદી, ઇનકિલાબે યુનાન ઓર બાલશવીઝમ કે ઇનસિદાદકી ખાતર મુઆહિદએ સેવરે પર તવજ્જોહ દેના ઝુરૂરી હો ગયા હૈ ઓર ઇસલિયે મેરી યે તજવીઝ હૈ કે:–

'મશરિકે કરીબકી સુરતે હાલાતપર ગોર કરને કે લિયે મજલિસે સુલ્હકે તાઅલ્લુક મેં બ મકામ લંડન એક કાન્ફરન્સ મુનઅકિદ કી જાયે જીસમેં તુરકોં, યુનાનીઓં ઓર અરમનોંકો અપને બા ઇખતિયાર વુફુદ ભેજનેકી દાઅવત દી જાયે.',

મેં ઉમ્મીદ કરતા હું કે આપ ઇસ તજવીઝકો મનઝુર ફરમાયેંગે તાકે હમ જલ્દસે જલ્દ મશરિકે કરીબમેં અમન કાયમ કર સકેં.

મોં. બ્રાન્ડો–મેં ઇસસે પહેલે અપને ઓર રિઆયાએ ફ્રાંસકે હકીકી ખ્યાલાત વ જઝબાતકા ઇઝહાર કર ચુકા હું. લોર્ડ કેઝરન ઇસ લિયે મુઆહિદએ સેવરેકી નઝરે સાનીપર રઝામંદ હૈં કે મુસલમાન ખુશ હો જાયેં, વો અપને ફયસલે પર ઇસ લિયે નિગાહે બાઝ ગરત ડાલના ચાહતે હૈં કે યુનાનને વેનેઝીલોસ સે બુરા સુલુક કિયા ઓર કુસ્તુનતીનકો બાદશાહ બનાયા. વો ઇસ લિયે કિસી કદર પીછે કદમ હટાને પર મજબુર હૈં કે તુરકાને એહરારકી તાકત બઢ રહી હૈ ઓર વો ઇસ લિયે લંડન કાનફરન્સ મુનઅકિદ કરના ચાહતે હૈં કે મશરિકે કરીબ મેં અમન કાયમ કરકે બાલશવીકોંકા ઇકતિદાર ઝાયલ કરેં. મગર મેં ઇસલિયે ઇસ તજવીઝકી બઝોર તાઇદ કરતા હું કે ઇસસે મેરે ઝમીરકો સકુન ઓર દિલકો તસકીન હાસલ હોતી હૈ. (પુરઝોર ચીયર્ઝ) અગરચે નુકતએ નિગાહ મુખતલિફ હૈ મગર મકસદ એક હૈ. (કેહકહા) ઓર મેં ઉમ્મીદ કરતા હું કે તમામ મજલિસ બિલા કિસી કિસમકી તરમીમકે ઇસસે ઇત્તિફાક કરેગી. (કરારદાદ નાઅરહાએ મસરરતમેં પાસ હુઇ.)

સીનીયર સહેરજા—દુઆ કીજીયે કે હમને જીસ મકસદસે જંગમેં શિરકત કી થી ઇસમેં કામયાબ હોં ઓર દુનિયામેં અમન કાયમ કરકે સર સબ્ઝો શાદાબ હોં.

સબ—(દુઆ પઢતે હેં)

તેરે હુઝુર હે દુઆ અય ખુદાએ દોજહાં
કર મઆફ સબ ખતા તુ હે કરીમો મહેરબાં—તેરે
મામને બે પનાહ તું સાહિબે અલીજાહ તું
શાહોંકા બાદશાહ તું તેરે તમામ મદહે ખ્વાં—તેરે
હો ન ફસાદ ઓર ફિર અમનકા આયે દોર ફિર
બદલેં જહાંકે તોર ફિર દિલ હોં હમારે શાદમાં—તેરે
મુબતિલાએ રંજો ગમ મુઝતરિબ બ ચરમેનમ
હમપે કર કરમ કરમ દસ્તગીરે બે કસાં—તેરે

સીન દુસરા--શારએ આમ.

એથેન્સ.

(એમ કેલો જેરો પોલસ ઓર એમ ગોનરસ આતે હેં.)

એમ કેલો—યે હો નહીં સકતા કે હમ સમિર્નાસે વાપિસ આયેં ઓર તુર્ક હમારે ભાઇયોંપર ઝુલ્મો સિતમ ઢાયેં.

એમ ગોનરસ—લંડન કાનફ્રન્સકે ઇનઇકાદકી ખબર એહલે મુલકને નિહાયત રંજો ઇઝતિરાબસે સુની હે.

એમ કેલો—ઇસમેં કયા શક હે, બાતહી અફસોસનાક હે.

એમ ગોનરસ—ઇસ મોઆમિલેમેં ફ્રાંસ બોહોત કમઝોરી દિખા રહા હે.

એમ કેલો—કમઝોરી કયા! તુરકોંકી હાં, મેં હાં મિલા રહા હે.

એમ ગોનરસ—ઓર ઇટલીભી ઇસી તરફ માયલ હે.

એમ કેલો—બલકે તુરકોંકે મુતાલિબાતકા કાયલ હે.

એમ ગોનરસ--લંડન કાનફ્રન્સકે ઇનઇકાદકા મુજીબભી ઉન્હીકા ઇસરાર હે.

એમ કેલો—હાં! વર ન બિરતાનીયા તો હમારા દોસ્તદાર હે.

એમ ગોનરસ—લંડન કાનફરન્સ હમારી મરઝીકે ખિલાફ કોઇ ફયસલા સાદિર નહીં કર સકતી. હમ તો બ હદદે ઇમકાન પુરા ઝોર સર્ફ કરીંગે કે મુઆહિદએ સેવરેમેં કોઇ રદદો બદલ ન કિયા જાયે ઓર જો મુલક હમારે કબઝેમેં હે બ દસ્તુર રહને દિયા જાય.

એમ કેલો—(કદ્રે અફસોસ મલકર.)

હવા ઝમાનેકી હે સિતમગર, કભી ઇધર હે કભી ઉધર હે
ચલે યે ઝાલિમ મચલ મચલકર, કભી ઇધર હે કભી ઉધર હે
ઉરૂજો ઇદબાલ ઇસ જહાંમે, મિસાલ ખ્વાબો ખ્યાલ દેખા
હે ધુપ છાઉંકા એક મનઝર, કભી ઇધર હે કભી ઉધર હે
હમારે યારોંકે કયાહી કેહને, કરાર એક બાત પર નહીં હે
તબીયત ઇનકી અજબ હે મુઝતર, કભી ઇધર હે ઉભી ઉધર હે

એમ ગોનરસ—ઇધર હો યા ઉધર કુછ પરવા નહીં. અગર અયસાહી હુઆ તો હમભી ખુબ હાથ દિખાઇંગે તુર્ક આસાનીસે થ્રેસ ઓર સમિર્ના ન લે જાઇંગે.

એમ કેલો—મરહબા! આપકી બાદ બરી હિમ્મતે મરદાનએ તુ.

સીન તીસરા—મેહેલ.

કુસ્તુનતુનીયા.

(શહેઝાદા અબ્દુલ મજીદ અંદી બેઠે હુએ હેં)

શેહઝાદા—(અપને આપસે) મુઆહિદએ સેવરે જો કિસી સિયાહ-કારકા નામએ આમાલ થા જીસકી સિયાહીકા ઇજઝો નિયાઝકે આંસુઓંસે ધુલના મહાલ થા, ખામએ શમશીરકી જુમ્બીશસે રદી હો જાયગા ઇસપર ખુનકી સુરખીસે ખતે તનસીખ ખીંચા જાયગા. શાતિરાને યુરપ સબ ચાલેં ભુલ જાઈંગે ઓર હમારે મુખાલિફ યુનાની અનકરીબ શિકસ્ત ખાઇંગે. (શહેઝાદા અબદુલ મજીદ ઇધર ઉધર ટેહેલને લગતે હેં.)

રાહ પયદા હુઇ મયદાંમેં નિકલને કે લિયે
મુઝતરિબ પાઉં હુએ જાતેહેં ચલને કે લિયે
ફિર હુઇ અઝમતે રફતાકી બહાલીકી ઉમીદ
મિલ ગયા કુછ તો સહારા હે સંભલનેકે લિયે
સુરતે શમ્આ હુઆ હાલ યે સબપર રોશન
મેહફિલે દેહેરમેં હમ આયે હેં જલનેકે લિયે
ચેનસે હમભી ન બેઠીગે જહાંમેં હરગિઝ
ગર ઝમાના હે સદા રંગ બદલને કે લિયે
આહ! ઇસ સફહએ હસ્તીસે હમારા મિટના
શુગલ ફરરૂખ હે ઇન્હેં જીકે બહેલને કે લિયે

(ઇઝઝત પાશા આતે હેં)

ઇઝઝત પાશા—ઇસ દરજા આપ મેહવ હુએ કિસ ખ્યાલ મેં.

શહેઝાદા—હાં બે કરાર કોમકે રંજો મલાલ મેં.

ઇઝઝત પાશા—આનેકો હે હમારે ચમનમેં બહાર ફિર.

શાહેઝાદા—દેખેંગે હુસ્ને શાહદે ગુલકા નિખાર ફિર.

ઇઝઝત પાશા—કયોં નહીં, આસાર કિસી કદર બહેતર નઝર આતે હેં, મુખાલિફ હમારે તરફદાર હુએ જાતે હેં, લંડન કાનફરન્સમેં હમેં મદદ કિયા ગયા હે ઓર હુકુમતે અંગોરાસે આઝાદાના સલાહો મશવિરેકા ઇખતિયાર દિયા ગયા હે.

શેહઝાદા—લેકિન એહરાર માન જાઈંગે?

ઇઝઝત પાશા—વઝીરે આઝમને મુસ્તુફા કમાલ પાશાકો બઝરીયે તાર ઇતતિલાદી હે કે લંડન કાનફરન્સકે લિયે અપને નુમાઇન્દે તજવીઝ ફરમાયેં જો હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયાકે સાથ મિલકર કાનફરન્સમેં આવાઝ ઉઠાયેં.

શેહઝાદા—મગર જબ હુકુમતે અંગોરાકો અપની અહમીયત પર ઇસરાર હે ઓર હમારી હસ્તીસે કતઇ ઇનકાર હે તો વો કિસ તરાહ હમારે સાથ મુતતફિક હો જાઇંગે ?

ઇઝઝત પાશા—વો નહીં તો હમ ખુદ મુસાફિહેકે લિય હાથ બઢાઇંગે.

શેહઝાદા—દેખા ચાહીયે.

સીન ચોથા—બાઝાર.

લંડન.

(એમ કેલો એક તરફસે ઔર નોબર પાશા દુસરી તરફસે આતે હેં)

એમ કેલો—

જનાબે આલી, ગરીબ પરવર, બતાઇયે હાલ ચાલ કયા હે?
હુએ ઇક્ટઠે હેં યારે શાતિર, હે ખેલ એઢબ ખ્યાલ કયા હે?

નોબર પાશા—

હુઆહે કયોં આપકો તરદદુદ, યે ફિક્ર કયા હે, મલાલ કયા હે?
વો તુર્ક લે જાયેં હમસે બાઝી, જનાબ ઉનકી મજાલ કયા હે?

એમ કેલો—બઢે હુએ હેં બોહોત કમાલી

નોબર—ન કામ આયેગા જોશ ખાલી.

એમ કેલો—શુજાઅત ઉનકી હે દેખી ભાલી

નોબર—બતાવ આખિર કમાલ કયા હે?

એમ કેલો—વો આ ગયે હેં

નોબર—ખુશીસે આયેં

એમ કેલો—તદબ્બુર અપના,

નોબર—યહાં દિખાયેં

એમ કેલો—કહીં વો હમસે,

નોબર—ન મુંહકી ખાયેં

એમ કેલો—કહાંકી શવકત

નોબર—જલાલ કયા હે?

એમ કેલો-જીસ સરઝમીન પર હમને બઝોર શમશીર તસલ્લુત જમાયા, દોલત બરબાદકી ઓર હઝારોં ફરઝન્દાને વતનકા ખુન બહાયા, ઇસકા બિલા હીલો હુજ્જત છોડ આના દુશવાર હે.

નોબર-દુશવાર ક્યા? બાદસે નંગો આર હે.

એમ કેલો-બેશક! ઇસસે કિસકો ઇનકાર હે.

નોબર-તુર્ક ઝાલિમ હેં, ખુંખ્વાર હેં, હર વકત દર પયે આઝાર હેં, અગર અરમનો યુનાની ઉનકે માતેહત રહીંગે તો હમેશા કે લિયે જબરો તશદ્દુદકા તખતએ મશ્ક બનીંગે. ઇતતિહાદી કયસેહી સબ્ઝ બાગ દિખાયેં આપ સમિર્ના ઓર થ્રેસસે હરગિઝ કબ્ઝા ન ઉઠાયેં. હમબી જીન શહેરોંમેં અરમન આબાદી ઝિયાદા હે, જમહુરીયએ આરમીનીયાસે ઉનકે ઇલહાકકા સવાલ ઉઠાઇંગે, વર ન કમ અઝ કમ અપને ભાઇયોંકે તહફ્ફુઝકી ઝમાનત લેકર ઉન્હેં તુરકોંકી દસ્તબુર્દસે બચાઇંગે.

એમ કેલો-બેશક! અયસાહી હોના ચાહીગે.

નોબર-બસ! ગે વક્ત હાથસે ન ખોના ચાહીયે.

(ગયે.)

સીન પાંચવાં—અયવાને સેન્ટ જેમ્સ.

લંડન.

(મજલિસે સુલેહકા ઇજલાસ. તુર્કી વ યુનાની વુફુદ બાર
બાબ હોતે ઓર મુતાલિબાત પેશ કરતે હેં)

રશીદ પાશા—(નુમાઇન્દા હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયા) જનાબ સદ્રે મોહતરિમ ! મેં અપની હુકુમતકી તરફસે અરમુગાને તશકકુર પેશ કરતા હું કે મુઆહિદએ સેવરેકી નઝરે સાનીપર આપકી તવજ્જોહ મબઝુલ હુઇ. હમારે રઇસે વફદ જનાબ હિઝ એકસેલેન્સી હઝરત તવફીક પાશા બ વજેહ અલાલત તશરીફ નહીં લા સકે. હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયા ઓર હુકુમતે અંગોરાકા મકસદ એક હે ઓર વો અપને મુલ્કો કોમકે હુકુકકી હિફાઝત કરના ચાહતે હેં, ઇસલિએ દોનોં વુફુદ ઉસુલન મુ-તફિક હેં. ઇસલિયે જનાબ બાકર સમીએ રઇસે વફદે અંગોરા અપને મુતાલિબાત પેશ ફરમાઇંગે.

લોઇડ જયોર્જ—બડી ખુશીસે.

બાકર સમીએ—જનાબેવાલા ! મેં યે અમ્ર નિહાયત અદબસે વાઝેહ કરના ચાહતા હું કે, અગર તુર્કીકી કિસમતકા મુનાસિબ ઓર મુનસિફાના ફયસલા કિયા જાતા, જીસસે ઉસકી અઝમતો શાન બર કરાર રેહતી તો અનાતોલીયામેં એક જદીદ આઝાદ હુકુમતકી ઝુરૂરતહી પેશ ન આતી. હમ સુલ્હો અમનકે ખુગર ત્ર હિશમંદ હેં, હમ ઇનસાફો મસા-વાતકે તલબગાર હેં. મુઆહિદએ સેવરેને હમારી કોમી હસ્તીકા ખાતેમા કરદિયા ઓર ઇસી દર્દનાક વ યાસ અંગેઝ મુસતકબિલ કે ખ્યાલને હમારે સદરે મોઅઝઝમ ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશાકો ના કાબિલે અમલ શરાયતકી તાઅમીલસે ઇનકાર કરનેપર મજબુર કિયા. યુનાનીયોંને સમિર્ના ઓર થ્રેસપર કબઝા કરકે હઝારોં તુર્કોકો તેગે આબદારકે ઘાટ ઉતારા, લાખોંકો ખાનુમા બરબાદ કિયા ઓર યે સિલસિલા તા હાલ બદસ્તુર જારી હે. અગરચે હમ બેબસ થે, મજબુર થે, મગર ઇનકે મઝાલિમ ચુપકે ખાતિરસે દેખ નહીં સકતે થે.

(૧) હમ સમિર્ના ઓર થ્રેસકી વાપિસીકા મુતાલિબા કરતે હેં.

(૨) તમામ મમાલિક જીનમેં તુર્ક આબાદ હેં, તુર્કી સલ્તનતમેં રહે

(૩) હમ કબીલુત તેઅદાદ અકવામકે હુકુક તસલીમ કરને પર રઝામંદ હૈં, બ શરતેકે દીગર મમાલીકમેં જહાં તુર્ક આબાદી કમ હે તુર્કોકોભી વયસેહી હુકુક દિયે જાયેં.

(૪) હમ તુર્કી સમાદતમેં દરેદાનીયાલકી આઝાદાના જહાઝરાની પર રઝામંદ હૈં.

(૫) કલમરૂએ ઉસમાનિયા ઓર કુસ્તુનતુનીયાસે ગેર મુલ્કી ફોજેં વાપિસ બુલા લી જાયેં.

(૬) હમ અપની ઝુરરી હિફાઝતકે લીયે મુનાસબ વ માઅકુલ ફોજ રખનેકા ઇસતેહકાક ચાહતે હૈં.

(૭) તુરકોંકો માલી ઓર ઇકિતસાદી નિગરાનીકી કુયુદસે આઝાદ કિયા જાયે.

મુઝે ઉમ્મીદ હે કે મજલીસે સુલેહ જો મશરિકે કરીબમેં અમનો સુલેહકી ખ્વાહિશમંદ હે હમારે જાયઝ ઓર હક બ જાનિબ મુતાલિબાત કુબુલ કરકે અપની ઇનસાફ પસંદીકા સુબુત દેગી.

લોઇડ જયોર્જ–(રશીદ પાશાસે) આપભી કુછ કેહના ચાહતે હૈં. ?

રશીદ પાશા–(ખડે હોકર) હાં, અગરચે હમને મુઆહિદએ સેવરે પર રઝામંદીકા ઇઝહાર કરદિયાથા ઓર દામાદ ફરીદ પાશાકી વિઝારતને ઇસપર મોહરે તસદીક સબત કરદીથી મગર તુર્કી કોમને ઉસકી બઝોર મુખાલિફતકી હે. જીસકા બદીહી સુબુત યે હે કે આજ મજલિસે સુલેહમેં મોઆમિલા દુબારા પેશ હુઆ. હમ જંગકી તકાલીફસે થકે માંદે થે, હમમેં ઝિયાદા સદમે બરદાશ્ત કરનેકી તાકત ન થી લેકિન અદમ તકમીલે સુલેહને હમારી ઝિંદગી ખતરેમેં ડાલ દી હે. હમ એક મુનસિફાના ઓર બા ઇઝઝત સુલેહકે દિલસે મુતમન્ની હૈં. હમ ચાહતે હૈં કે હમારે મુલ્કી હુકુકમેં દસ્ત અંદાઝી ન હો ઓર હમારે મઝહબી જઝબાતકા એહતિરામ કિયા જાયે. હમને હથિયાર ઇસ લિયે ડાલેથે કે હમેં અમનો રાહતકી ઝિંદગી બસર કરનેકા મોકા મિલેગા ઓર ફરઝન્દાને વતનકી કીમતી જાનેં તલફ ન હોંગી. મગર યુનાનીયોંને અપને ઝુલ્મો ના રવાસે હમેં ઇસ કદર નુકસાન પહોંચાયા જો દોરાને જંગમેંભી ન હુઆથા.

(૧) હમેં સમિર્ના ઓર થ્રેસ જો ફિલ હકીકત હમારે ઇલાકે હે ઓર જહાં તુર્ક બકસરત આબાદ હૈં વાપિસ દિયે જાયેં,

(૨) બયનુલ અકવામ કમીશનમેં તુરકોંકો કાફી નિયાબતકા હક દિયા જાયે.

(૩) હમ દરેદાનિયાલમેં આઝાદાના જહાઝ રાનીકે લિયે મુતતરિક હેં બ શરતેકે તુરકી સયાદત પર ઇસકા કોઇ અસર ન પડે.

(૪) તુરકી અદાલતી ઇખતિયારાતકો તસલીમ કિયા જાયે.

(૫) જનહારમેંકી દુબારા તરતીબ ઓર ગેર મુલ્કી અફસરોંકી ઇમદાદકા ઇસતહેકાક દિયા જાયે.

(૬) મુઆહિદેકી તસદીકકે બાદ ગેર મુલ્કી ફોજોંકો વાપિસ બુલાયા જાયે.

(૭) તુરકીકો કામિલ માલી વ ઇકતિસાદી આઝાદી દી જાયે.

હમ ઇસસે ઝિયાદા કુછ નહીં ચાહને કે હમારા હક દિયા જાયે, હમસે ઇનસાફ કિયા જાયે તાકે હમ અપની હસ્તી બર કરાર રખ સકેં.

મોંરયો બ્રાંન્ડ–મુતાલિબાત તકરીબન એકહી હેં.

આરલેન્ડો–હાં,

લોઇડ જ્યોર્જ–અગર એેસો સમિર્નાકો ગેર જાનિબદારાના ઇલાકે બના દિયા જાયે, આબનાયેકી આઝાદ જહાઝ રાની, ફોજી, માલી, ઓર ઇકતિસાદી નિગરાની બહાલ રખી જાયે તો ઇસમેં કયા હરજ હે?

બાકર સમીબે–યેહી બાતેં તો હમારી કોમી હસ્તીકા ખાતેમા કરનેવાલી હેં.

રશીદ પાશા–મુઆહિદેકી ઇન શરાયતપર હમેં એઅતિરાઝ હે.

લોઇડ જ્યોર્જ–(મોરયો એમ કેલો જેરો પોલસસે) વરદે યુનાનકા બયાનભી હમ સુનના ચાહતે હેં.

એમ કેલો–(ખડે હોકર) જનાબેવાલા! હમ મુઆહિદએ સેવરેકો નાં કાબિલે તરમીમ સમઝતે હેં. હમને ઇતતિહાદી ફયસલેકે મુતાબિક થ્રેસ ઓર સમિર્નાપર કબઝા કિયા ઓર જાનો માલકી બોહોત બારી કુરબાની કી. અગર ઇસમેં રદદો બદલકી ગુનજાયશથી તો હમેં પહેલે હી ઇસ ખારિસ્તાનમેં કદમ રખનેકી તરગીબ ન દી જાતી. જીરકી ઝાડીયાં અબતક હમારે દામનસે ઉલઝ રહી હેં ઓર હમારે જીસ્મ ઝખ્મોંસે લાલાઝાર બને હુએ હેં.

(૧) સમિર્ના ઓર થ્રેસમેં યુનાની આબાદીકી અકસરીયત હે ઇસલિયે દોનોં મકામાત હમારેહી કબઝેમેં રહેને ચાહીયેં.

(૨) તુરકી હુકુમતને દોનો મકામાતકે યુનાનીયોંપર બોહોત મઝાલિમ કિયે હેં ઇસલિયે ઉનકી હિફાઝત ઇસી તરાહ હો સકતી હે કે વો કિસી ઇસાઇ સલતનતકે માતેહત રહેં.

(૩) હમને થ્રેસ ઓર સમિર્નાપર કબઝા કરનેકે લિયે બોહોત કુછ દોલતો તાકત સર્ફ કી હે ઇસલિયે હમ ઇસકે હરતરાહ મુસતહેક હેં.

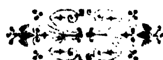
(૪) સમિર્ના ઓર થ્રેસકે બાશિન્દે યુનાની હુકુમતસે ખુશ હેં ઇસલિયે ઉન્હેં માયુસ નહીં કરના ચાહીયે.

(૫) હમ મુઆહિદએ સેવરેકો સરાસર કાબિલે અમલ સમઝતે હેં ઓર ઇસમેં કિસી તરમીમકી ઝુરુરત મેહસુસ નહીં કરતે.

હમ યકીન કરતે હેં કે હમારે મુતાલિબાત મુસતરદ નહીં કિયે જાયંગે ઓર હરદો ઇલાકે હુકુમતે યુનાનકે માતેહત રહીંગે.

લોઇડ જ્યોર્જ–કલકે ઇજલાસમેં ઇસપર ગોર કિયા જાયગા.

(ઇજલાસ બરખાસ્ત.)

સીન છઠ્ઠા—બાઝાર.

લંડન.

(નોબર પાશા આતા હે.)

નોબર પાશા—

ખુદા જાને હુવા ક્યોં આસ્માં ના મેહેરબાં હમ પર
કિયા સેરાબ ગેરોંકો ગીરાઈ બિજલિયાં હમ પર
નહીં હે મુનિસો ગમખ્વાર કોઈભી ઝમાને મેં
જફાઓ જોર કરતે હેં અદુએ જાંસિતાં હમપર
મિટેંગે સરહએ હસ્તીસે એ નામો નિશાં હોકર
અગર હોતી રહીં અયસી સિતમ આરાઇયાં હમપર
મિસાલે જીસ્મે એ જાં આજ અપની કોમી હસ્તી હે
બજુઝ યાસો અલમ કોઇ નહીં હે નવહાખ્વાં હમપર
પડે હેં જાનકે લાલે નહીં હે દમમેં દમ બાકી
અદુ આ આ કે ચમકાતે હેં તયગે ખુંચકાં હમપર

(એમ કેલો આતા હે.)

એમ કેલો—મુશફિક! યે હાલ પરેશાં ક્યોં હે? યે આહો ફુગાં ક્યોં હે?

નોબર પાશા—એક તરફ સુલેહ વ અમનકી તઇયારીયાં હેં તો દુસરી જાનિબ જફાવ જોરકી ગર્મ બાઝારીયાં.

એમ કેલો—કોઇ તાઝા ગુલ ખિલા હે?

નોબર પાશા—હાં, અભી એક બરકી પયગામ આયા હે.

એમ કેલો—ખેર બાશદ!

નોબર પાશા—હમારે કદીમી દુશમન તુરકોંને એલેક્ઝાંન્ડરા પોલમેં પચાસી ફી સદી આબાદીકા ખુન બહાયા હે.

એમ કેલો—તવબા, તવબા, ઇસી વાસ્તે સનિર્નાં ઓર થ્રેસકે લિયે ગુલ મચા રહે હેં ઓર અરમની આબાદીકે બાઅઝ હિસ્સોંકી વાપિસીકે લિયે એડી ચોટીકા ઝોર લગા રહે હેં.

નોબર પાશા—ક્યા યે મઝાલિમ ઇસ અમ્રકી ઇજાઝત દેતે હેંકે તુરકોંસે નરમીકા બરતાવ કિયા જાયે ઓર ઉનકા છિના હુઆ કોઇ ઇલાકા વાપિસ દિયા જાયે. હમતો મરના કુબુલ કરીંગે મગર અરમનીકુન નસ્લ આબાદીકો ઉનકે માતેહત રેહને ન દેંગે.

એમ કેલો—ઇતતિહાદી પાલીસી હમારી સમજમેં નહીં આતી. કભી હકકો ઇનસાફકે લિયે હમપર મહેરબાની ફરમાતે હેં ઓર કભી ક્યામે અમનકે ઉઝર પર તુકકોંસે હમદર્દી જતાતે હેં. દેખીયે કલકે ઇજલાસમેં યે ફયસલા હુઆ કે તુરકોં ઓર યુનાનીયોંકે મા બેન થ્રેસ ઓર સમિર્નાકી આબાદી કે ઇખતિલાફે રાયકે મુતઅલલિક એક બયનુલ અકવામી દેહકી કાતી કમીશન મુકરર કિયા જાયે. બશરતે કે સાલિસાના ફયસલા ઓર મુઆહિદએ સેવરેકે દીગર ફિકરાતકો દોનોં ફરીક બગેર કિસી તબદીલીકે મનઝુર કરલેં. લડાઇ ફોરન બંદ ઓર કેદીયોંકા મુબાદિલા કિયા જાયે.

નોબર પાશા—તો આપને ઇસકો મનઝુર કર લિયા?

એમ કેલો—નહીં, હમને ઇસકે મુતઅલલિક એથેન્સસે રાય દરિયાફત કી હે, ગાલિબન હુકુમત ઇસ ફયસલેકો રદ કર દેગી.

નોબર પાશા—ઝુરૂર રદ કર દેના ચાહીયે વરના તુર્ક બાઝી લે જાયંગે.

(મી૦ સઇયદ હુસેન આતે હેં.)

સઇયદ હુસેન—હલ્લો મીસ્ટર કેલો! ક્યા બાતચીત હો રહી હે?

એમ કેલો—(કિસી કદર તાઅમ્મુલસે) યેહી મજલિસે સુલેહકી નિસબત!

સઇયદ હુસેન—મજલિસે સુલેહકે નતાયજકી નિસબત આપકી ક્યા રાય હે?

એમ કેલો—જહાંતક મેરા નુકતએ નઝર હે, સુકતટા દરદેસર હે.

સઇયદ હુસેન—કોઇ તાઝા ખબર?

એમ કેલો—નોબર પાશાકો એલેકઝાન્ડ્રા પોલસે એક તાર આયા હે કે તુરકોંને પચાસી ફી સદી આબાદીકો બે જુર્મો ખતા ખુન બહાયા હે.

સઇયદ હુસેન—કિસીને ખુબ બર વકત ગપ ઉડાઇ હે.

નોબર પાશા—નહીં, અભી બ ઝરીયે તાર યે ખબર આઇ હે.

સઇયદ હુસેન—ક્યા તાર ઝુટે આ નહીં સકતે?

નોબર પાશા—(જોશસે) ક્યા તુર્ક ખુન બહા નહીં સકતે?

સૈયદ હુસેન—યે સબ ફરઝી કહાની હે, તુરકોંકો બદનામ કરનેકી ઠાની હે. અગર અયસી ખબરે સહી હોતી તો આજતક એક અરમન બી નઝર ન આતા ઉનકા નામો નશાન સફહએ હસ્તીસે મિટ જાતા. આયે દિન તુરકોંકે હાથસે હઝારોં મારે જાતે હેં મગર ફિર બી હશરાતુલ અર્દકી તરાહ બઢતે નઝર આતે હેં. અગર મકતુલ અરમનોંકે શુમારો આઅદાદ જમે કિયે જાયેં તો ઉનકી કઈ સાલા મરદુમ શુમારીસે હઝાર ગુના બઢ જાયેં.

નોબર પાશા—હિંદુસ્તાની મુસલમાનોંકો ઉનસે ઇસ કદર હુસ્ને ઝન હે કે તુરકોંકો ફિરશ્તે જાનતે હેં નિહાયત કાબિલે, એહતિરામ ઓર બેઝરર હસ્તી માનતે હેં.

સૈયદ હુસેન—હમ એક શરીફ કોમ સમઝકર ઉનકી ઇઝઝત કરતે હેં. ઓર સિફાતે ઇનસાનીયતસે માઅમુર હોનેકી બદોલત મોહબ્બત તકા દમ ભરતે હેં. વો બે સબબ તલવાર ઉઠાને વાલે નહીં, અરમનબી બકોલ કોઈ કરઝન માઅસુમ બુઝગાલે નહીં.

(એક અખબાર ફરોશ લડકા આતા હે)

લડકા—આજકા તાઝા પરચા "મોરનીંગ પોસ્ટ," તુરકોંકે તાઝા મઝાલિમ, પચાસી ફી સદી અરમની કત્લ, તુરકી વ યુનાની જંગકી તઇયારીયાં, યુનાનકા જારેહાના હમલા.

સૈયદ હુસેન—ખુબ! યે ખબર શાયેબી હો ગઇ! કાબિલે તારીફ પ્રોપાગન્ડા હે.

(તીનોં એક એક પરચા લેતે હેં ઓર પઢતે ચલે જાતે હેં)

સીન સાતવાં--સેવૉય હોટેલ.

લંડન.

(સેવૉય હોટલકે હૉલ કમરેમેં હિંદુસ્તાની વફદકી તરફસે ઉસમાની વુફુદ કે એઅઝઝમેં દાઅવત-તુરકી, હિંદી મિસરી ઓર દીગર બિલાદે ઇસલામીકે નુમાઇન્દોંકા ઇજતિમા)

સેઠ છોટાની-(કુરસીએ સદારતસે) બિરાદરાને મિલ્લત! મેં અપને આપકો ઓર અપને રૂફકાકો નિહાયત ખુશ કિસમત સમઝતા હું કે આજ સરફરોશાને ઇસલામકી મીઝબાનીકા શરફ હાસલ હુઆ જો દુનિયાકી શુજાઅ ઓર બહાદુર કોમોંમેં ખાસ ઇમતિયાઝ રખતે હેં. હમ એક દુસરેસે હઝારોં કોસ દુર થે મગર મુસીબતને હમેં ગલે મિલા દિયા. હમારા મઝહબ એક હે, હમ એક હી ખુદાકે પરસ્તાર, ઓર પયગમ્બરે આખિરૂઝઝમાન અલ૦ કે તાબએ ફરમાન હેં. હમારા ફર્ઝ હે કે હમ ઇસલામકી હિફાઝત કરેં ઓર એક સચ્ચે મુસલમાનકી તરેહ ખિલાફત પર અપના માલોજાન કુરબાન કરદેં. અગર ખિલાફત જાતી રહી, ખલીફતુલ મુસલેમીનકી સિયાદત મકામાતે મુકદદસાસે ઉઠ ગઇ તો "મુસલમાનાન દર ગોર વ મુસલમાની દર કિતાબ" કી મસલ સાદિક આયગી. મુઝે તવકકોઅ હે કે હમ ઇસ પાક મકસદમેં કામયાબ હોંગે. ખુદા હમેં મુતતહીદ હોકર ઇસ કઠન મનઝિલમેં ગામ ઝન હોનેકી તવફીક દે. મેં કમાલ જઝબએ મોહબ્બત ઓર એહસાસે ઉખુવ્વતકે સાથ અપને વાલા કદર મેહમાનોંકા ખેર મકદમ કરતા હું.

મી. દાઊદ-મસઅલએ ખિલાફત મુસલમાનોંકા ખાસ મઝહબી મસઅલા હે. સુલતાનુલ મોઅઝઝમકી વસી સલતનતકી ટુકડે ટુકડે કર ઓર ઇનહિદામે ખિલાફતકે સદમેને જહાં સાત કરોડ મુસલમાનોને હિંદકો આતશ બજાં કર રખા હે વહાં બીસ કરોડ હિંદુભી મુઝતરીબ હાલ હેં. ક્યોંકે વો આપસમેં હકીકી ભાઇ હેં ઓર એકહી માદરે વતનકે આગોશમેં પરવરિશ પાયે હુએ હેં. વો હર તરાહ અપને બિરાદરાને ઇસલામકે હમ આહંગ વ મુતતહિદુલ અમલ હેં. ઇસલિયે મેં મુનાસબ સમઝતા હું કે કોમે હુનુદકી તરફસે જનાબે સદરકી હમનવાઇ કરૂં.

મી. જમનાજી-મસઅલએ ખિલાફતકી વજેહસે બિરાદરાને ઇસલામકો સખ્ત રંજ હે. ઇસકા લાઝમી નતીજા થાકે ઉનકે દુસરે હમ વતન ભાઇયોંકોભી તકલીફ હોતી.

ચીસ્ત ઇનસાની તપીદન અઝ ગમે હમ સાયગાં
અઝ સુમુમે નજદ દર બાગે અદન બિરયાં શુદન

જબ યે તકાઝાએ ઇનસાનીયત હૈ તો પારસી જમાઅતકી અપને મુસલમાન ભાઇયોંસે શિરકત લાઝમીથી જીસકે એક નુમાઇન્દેકી હેસીયતસે મેં સેઠ છોટાની સાહેબકી તાઇદ કરતા હું.

હુસને ઇમામ-મેં અપને મોઅઝઝિઝ તુર્ક ભાઇયોંકા ખુલુસ દિલસે ખેર મકદમ કરતા હું જો એક અહમ તરીન મકસદકે લિયે યહાં તશરીફ લાયે હેં. મસઅલએ ખિલાફતને તમામ દુનિયાએ ઇસલામમેં એક ખાસ અંગેઝ ઇઝતિરાબ પયદા કર દિયા હે. મુસલમાનોંકી ઝિંદગીકા એક એક લમહા યાસો ઉમ્મીદ ઓર બીમો રજામેં બસર હો રહા હે. હિંદુસ્તાન નાદિમ હે ઓર મુસલમાન શરમિંદા હેં કે ઉન્હોંને ખિલાફતકે ઇનહિદામમે હિસ્સા લિયા ઓર અપને મુસલમાન ભાઇયોંકા ખુન બહાયા, મગર દાનિસ્તા નહીં. ઉનકો બારબાર યકીન દિલાયા ગયા થા કે યે જંગ એક સયાસી જંગ હે, મઝહબી નહીં. મગર અંજામકાર માલુમ હુઆ કે મતલબે સાઅદી કુછ ઓર થા. હમને હુકુમતકો વાઅદે યાદ દિલાએ લેકિન કોઇ શુનવાઇ ન હુઇ. હાં, કભી કભી ઝબાની હમદર્દીકી સદા સુની ગઇ ઓર હિંદુસ્તાની મતાલિબાતકો ઉમુરે શેહેનશાહીયતમેં મદાખિલત કહેકર ટાલ દિયા. ગુઝિશ્તા સાલ મજલિસે મરકઝીયએ ખિલાફતે હિંદકી તરફસે એક વફદ મવલાના મોહમ્મદઅલીકી સર કરદગીમેં આયા. ઉસને લંદન, પેરીસ, ઓર રૂમામેં અપની ખ્વાહિશાતકા ઇઝહાર કિયા, અદબો ઇનસાફકે નામ પર ઇસતિદાએં કીં, મીસટર લાઇડ જયોર્જ, મીસ્ટર એસ્કવીથ, વઝીરે હીંદ ઓર દીગર બુઝુર્ગાએ બિરતાનીયાકી ખિદમતમેં હાઝિર હુઆ. મોંસ્યો કલેમેન્શો, ઉનકે હમજલીસોં ઓર એહલુર રાયાને ફ્રાંસકો અપની દાસ્તાને ગમ સુનાઇ. મીસ્ટર આર લેન્ડો ઓર સીનીયર સફેરઝાકા શરફે નિયાઝ હાસિલ કિયા. જનાબ તકદ્દુસ મઆબ પાપાએ રૂમકી આસ્તાન બોસીકી મગર બ ફહવાએ "અયે બસા આરઝુકે ખાક શુદા" બેનીલે મરામ વાપિસ જાના પડા. ઉમ્મીદ મુનકતા હો ગઇ, મુઆહિદએ સેવરે મુરત્તબ હો ગયા ઓર ફિદાયાને ઇસલામને જદો જેહેદ જારી રખનેકા ફયસલા કર દિયા. મગર ઉનકી જદો જેહેદ કયા હકીકત રખતીથી? નુરે ઇસલામકા એક શોઅલાથા, જો ઉન્હેં બે કરાર લિયે ફિરતાથા. એક દર્દ થા જો કિસી જગા ચેનસે નહીં બેઠને દેતાથા આખિર આપહીકી ઝબરદસ્ત સઇને સુરતે હાલાત બદલી; પરદએ તારીકે યાસસે નુરે ઉમ્મીદને ઝલક દિખાઇ (ચીયર્ઝ) ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશાને ડુબતી નાવકો બચાલિયા (દેરતક પુરઝોર ચીયર્ઝ) ન સિર્ફ

તુરકી કોમકો કનારે લગાયા બલકે દુનિયાએ ઇસલામકી આબરૂ રખલી. (ચીયર્ઝ ઓર ઝિંદાબાદ ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશાકે નાઅરે) આજ મજલિસે સુલેહકા ફર્ઝ હે કે મુઆમિલેકી અહમીયતકો સમઝે ઓર હમારે હરએ મનશા સોચ સમઝકર ફયસલા કરે. તુર્કીકા સવાલ સારી દુનિયાકે અમનપર અસર અંદાઝ હે. અખબારાત કેહતે હેં કે થ્રેસ તુર્કીકો વાપિસ ન કિયા જાયગા. તુરકીકો કિસી ચીઝકે દેનેકા યહાં સવાલહી નહીં, બલકે સવાલ યે હે કે જો કુચ્છ તુરકીકા હે વો ઉસકે પાસ રેહને દોગે યા નહીં ? અગર થ્રેસ તુરકીકો દેનેસે ઇનકાર કિયા ગયા તો હિંદુસ્તાન ઉન્હેં એક અયસી કોમકે જીસકી રિવાયાત શાનદાર હેં ગિરે હુએ અશ-ખાસ સમઝેગા. મેં ઉમ્મીદ કરતા હું કે આપ મુઝે ઇસ સાફ ગોઇકે લિયે મઆફ ફરમાઇંગે. યે ખ્યાલાત મેરે નહીં બલકે મેં સાત કરોડ નહીં, નહીં, તેંતીસ કરોડ હિંદુસ્તાનીયોંકી તરજુમાની કર રહા હું.

(ચીયર્ઝ)

સર આગાખાન—મુઝે યકીન હે કે તુર્ક મુસલમાનોને હિંદ ઓર દીગર મમાલીકકે કલમા ગોયોંકી નિસબત અપની ઝિમ્મેદારીયોંકા ઝિયાદા એહસાસ રખતે હેં ઓર અપને ફરાયઝ નિહાયત જાં ફરોશીસે અનજામ દે રહે હેં. હમારી હર ઇમકાની ઇમદાદ ઉનકે લિયે હાઝિર ઓર દિલી દુઆયેં ઉનકે શામિલે હાલ હેં.

(સર આગાખાનકે બેઠ જાનેકે બાદ તુરકી નુમાઇન્દે બાકર સમીબે ખડે હુએ ઓર ઇસતરાહ તકરીર શુરૂકી)

બાકર સમીબે—બિરાદરાને મોહતરિમ! હમારે લિયે આજ યે કમાલ મસર્રતકા દિન હે કે હમ ઉન એહબાબકી દાઅવતપર યહાં હાઝિર હુએ હેં જીન્હેં હિંદુસ્તાનકે તેંતીસ કરોડ બાશન્દોંકી નિયાબતકા હક હાસિલ હે. ઇસમેં કલામ નહીંકે હમ મિટ ચુકેથે. હમ એક જાં બલબ મરીઝકી તરાહ દમ તોડ રહેથે ઓર હમારે ઝિન્દા રહનેકી કોઇ ઉમ્મીદ બાકી ન રહીથી મગર શુકર હે ખુદાવંદે ઝુલજલાલ વલ ઇકરામકા કે ઉસને હમારે સદરે મોઅઝઝમ ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશાકો તાકતે મસીહાઇ અતા ફરમાઇ ઓર હમ મુરદોંસે ઝિન્દોંમેં આયે. હમારી હાલતે ઝાર આલમ આશકાર હે. અપને પરાયે સબ દુસમનથે મગર ફઝલે રબ્બાનીને ઇસ કાબિલ કર દિયા કે હમ અપને આપકો બચાનેકે એહેલ હો ગયે. મુજાહિદીને સેવરે ના કાબિલે તનસીખ થા ઉસકા એક એક હરફ નવિશ્તએ તકદીર ખ્યાલ કિયા જાતા થા મગર અબ ઇસમેં રદદો બદલકી ઝરૂરત મેહસુસ હો રહી હે. અગર બિરાદરાને કુસ્તુનતુનીયાને ઇત્તિફાકે રાયે ઓર ઇત્તિહાદે અમલસે કામ લિયા જાયસોકે ઇસ વકત

હે તો હમેં કોઇ અંદેશા નહીં કામયાબી યકીની હે. (ચીયર્ઝ) હમ દુસરોંકો ઉનકી આઝાદીસે મેહરૂમ કરના નહીં ચાહતે લેકિન અપની આઝાદીકી હિફાઝતકા તહઇયા કિયે હુએ હેં. હમારા મકસદ ચુંકે હુસ્ને ઇનસાફ હે ઇસલિયે હમેં ન સિર્ફ અપને મુસલમાન ભાઇયોંકી તાઇદ હે બલકે તમામ હામિયાને હકો સદાકત હમારે હામી હેં. (ચીયર્ઝ) તુર્ક સમિરના ઓર થ્રેસ કભી નહીં છોડેંગે. વો બા ઇઝ્ઝત સુલેહકે ખ્વાહાં હેં, વો બે ઇઝ્ઝતીપર મોતકો તરજીહ દેંગે. ઓર અપને બુઝુર્ગોંકી સઆદતમંદ અવલાદ સાબિત હોંગે ઓર હમારી દિલી ખ્વાહિશ હેકે અરબોંકો મુકમ્મલ હુકુમતે ખુદ ઇખતિયારી દી જાયે.

રશીદ પાશા–બિરાદરાને હિંદ! મેં દોનોં વફદકી તરફસે આપકી મેહમાન નવાઝીકા શુકરિયા અદા કરતા હું કે આપકે જોશે મિલ્લી ઓર ઉખુવ્વતે ઇસ્લામીને હમે ન સિર્ફ મુબાદિલએ ખયાલાતકા મોકા દિયા બલકે હમારી બેહદ હોસલા અફઝાઇકી. ઓર ઇસવકત દુનિયાએ ઇસ્લામ કે નુમાઇન્દોંકા રોનક અફરોઝ દેખકર મેરાદિલ મસર્રતસે ઇનબિસાતસે લબરેઝ હે આપને યાસો બેકસીકી હાલતમેં હમારે સાથ ઝબાની હમદર્દી નહીંકી બલકે લાખોં રૂપે ભેજકર ખાલિસ મોહબ્બતે ઇસ્લામીકા સુબુત દિયા. જીસસે દરમાંદા વ ખસ્તુમાં બરબાદ મરદોં, બેકસ બેવાઓં ઓર લાવારસ યતીમ બચ્ચોંકો બહોત સહારા મિલા. હમારે રઇસે વફદ જનાબ તવફીક પાશાકો બ વજેહ અલાલત યહાં હાઝિર ન હો સકનેકા બોહોત અફસોસ હે. વો હિંદુસ્તાનકે ઉલુલ અઝમ મુસલમાનોં ઓર શરીફુન્નફસ હિંદુઓંકે ઇસારો મોહબ્બતકે દિલોજાનસે મદાહ હેં ઓર મેં સાહિબે સદરસે મુલતજી હું કે ઉનકી ખુલુસો હમદર્દીકા શુકરિયા બિરાદરાને હિંદ તક પોંહચા દેં.

શેખ મુશીર હુસેન કિદવાઇ–મેં હરદો તુરકી વુફુદકી તશરીફ ફરમાઇકા શુકરિયા અદા કરતાહું ઓર ઇસતિદઆ કરતાહું કે વો બાહમ શિરકતે અમલસે ઇસ મુહિમકો અંજામ દેં.

ડો. અનસારી–મુઝે કામિલ યકીન હે કે બિરાદરાને ગિરામી કદર અપની મસાઇ બેશ અઝ પેશ મુસતઇદીસે જારી રખેંગે. ક્યોંકે ઇસવક્ત ઇસલામ ઓર દુનિયાએ ઇસલામકી લાજ ઉન્હીકે હાથમેં હે.

શેઠ છોટાની–મેં અપને તુર્ક ભાઇયોં ઓર દીગર મોઅઝ્ઝિઝ મેહમાનોંકા શુકરિયા અદા કરતાહું કે ખુદાવંદે કરીમ હમેં અપને મકસદમેં કામયાબ કરે ઓર ઇસલામો ખિલાફતમે હર તરાહ મેહફુઝો મસકીન રખે.

સબ–આમીન સુમ્મા આમીન.

(સબ આગેકે કમરેમેં જાતે હેં)

સીન આઠવાં—બાઝાર.

કુસ્તુનતુનીયા.

જામી બે—યુનાનીયોંને તેહકીકાતી કમીશનકી તજવીઝકો મનઝુર નહીં કિયા.

જાવેદ બે—ઇનકા હકીકતમેં મનશા યે થા કે તુર્ક સુલેહકે ખ્યાલમેં મેહવ હો જાયેં ઓર વો જંગી તૈયારીયાં કર લેં. ચુનાંચે અયસાહી હુઆ. આજકલ અફ્યુન કારા હિસાર પર હમલા કર રહે હેં.

જામી બે—ખેર ! એહરારે ઇસલામભી ગાફિલ નહીં વોભી બરાબર તૈયારીયોંમેં મસરૂફ હેં ઓર અપને અકબમેં એક દુસરા ખન્તે દિફાઇ તામીર કર રહે હેં.

જાવેદ બે—મગર યુનાની દિન બ દિન આગે બઢ રહે હેં.

જામી બે—કોઇ પરવા નહીં:—

ફઝલે ખુદાસે ફતહકી મનઝિલ કરીબ હે
કશ્તી બઢાયે જાનકે સાહિલ કરીબ હે
યારાને નજદ ! નાકઓ મેહમિલ કરીબ હે
સુનતેહેં વકતે રોનકે મેહફિલ કરીબ હે
એકદિન બહાર અપને ગુલિસ્તાં મેં આયગી
બાહેનસીમ ગુનચએ દિલકો ખિલાયગી

જાવેદ બે—ઇન્શાઅલ્લા હુલ અઝીઝ.

(જાયે)

સીન નવાં—બંદરગાહ.

સમિર્ના.

(જનરલ પાપોલાસ સિપેહ સાલારે આઝમ ઓર દિગર ફોજી અફસર સફ બસ્તા ખડે હેં. શાહી જહાઝ લંગર અંદાઝ હોતા હે. સલામી સર હોતી હે, શાહ કુસ્તુનતીન, વલીઅહદ, વઝીરે આઝમ ઓર વઝીરેજંગ ઉતરતે હેં. સબ ફોજી સલામ કરતે હેં, બેંડ ખેર મકદમકા ગીત ગાતા હે બાદશાહ ઓર વલીઅહદ બેઠ જાતે હેં સિપેહ સાલાર સિપાસ નામા પેશ કરતા હે.)

સિપેહ સાલાર—શાહે વાલા જાહ ! હમ નિહાયત અદબો એહતિરામસે ઇસ સર ઝમીનપર આપકા ખેર મક્દમ કરતે હેં જહાં હમારે કસીરૂત-તેઅદાદ હમ કોમ એક અરસએ દરાઝસે મુકીમ હેં. વો હમારી તરેહ આઝાદો ખુશહાલ નહીં બલકે મેહકુમ થે ઓર હમેશાં ઝુલ્મો સિતમકા તખતએ મશ્ક રહે. અગરચે હમારી હુકુમત હમેશા ઇસ અમ્રકી સાઇ રહી કે ઉનકો દામે ગુલામીસે નજાત દિલાઇ જાયે મગર કામયાબી ન હુઇ આખિર જંગે યુરોપમેં તુરકોંને શિકસ્ત ખાઇ ઓર ઇતતિહાદીયોંને હમારી ગિરાંકદર ખિદમાતકે સિલેમેં યે ઇલાકા હમારે સિપુર્દ કરદિયા. હુઝુર અનવર ! મગર અભી હમારા પુરા દખલો અમલ ન હુવાથા ઓર ઇસલામી આબાદી પુરે તોરપર મુતીઓ ફરમાં બરદાર ન હુઇથી કે મુસ્તુફા કમાલને હમસે જંગ છેડદી. હમને નુમાયાં ફુતુહાત હાસલ કી મગર મુઆવેનીને ખારિજાકી સર્દ મેહરી ઓર મુલકકે અનદરૂની ઇખતિલાફાતકે બાઇસ હમેં વાપિસ આના પડા ઓર ઇસસે મુતાસ્સર હોકર લંડન કાન્ફરન્સ મુનઅકિદ હુઇ. મુઆહિદએ સેવરેકી તરમીમકા મસઅલા છેડા ગયા મગર હમ ઇસ મઆમિલેમેં હરગિઝ મુતતફિક ન હો સકતેથે કયોંકે સમિર્નાસે દસ્ત બરદારી હમારી બેશબહા કુરબાનીયોંકી તોહકીરથી. શાહે વાલાજાહ ! ઇતતિહાદી તજાવીઝકો મુસતરદ કરનેમેં હમને નિહાયત દુર અંદેશી ઓર તજ્રબ્રુસે કામ લિયા હે હમ મઝીદ કુરબાનીયોંસે અપના મુદ્દુઆએ દિલી હાસલ કરીંગે. હમને ખુદાવંદ આપકે બરોસેપર જંગ છેડદી. હમારી ફોજેં નિહાયત જાંફિશાનીસે મસરૂફે કાર હેં. અફ્યુન કારા હિસાર પર પેહલેહી હમલેમેં હમને સતરાસો કેદી ગિરફ્તાર કિયે. મઝાઝે અસમાદપર નુમાયાં ફુતુહાત હાસલકીં. જહાબાઝારપર હમારા કબ્ઝા હો ગયા ઓર ગનીમકો

અપને અક્રબમેં એક દુસરા પતે દિફાઇ કાયમ કરના પડા. અસ્કી શેહે રકે શિમાલમેં ઝબરદસ્ત જંગ હુઇ મગર વહાંસે હમ મસલેહતન આરઝી તોરપર વાપિસ આ ગયે. સાહિબે ઝીશાન! અપને ભાઇયોંકો આઝાદીકી નેઅમતસે માલામાલ કરના ઓર ઇસ ઇલાકેકો અપને ઝેરે નગીન રખના હમારા મુકદ્દસ ફર્ઝ હે. હમ ફિર અનકરીબ અસ્કી શેહેરપર હમલા કરીંગે ઓર અંગુરાપર કબ્ઝા કરકે તુરકોને એહરારસે અપની શરાયત મનવાઇંગે. હુઝુરેવાલા ઓર વલી અહદ બહાદુરકી બરવકત તશરીફ પર આઇસે હમારે હોસલે બઢ ગયે હેં. ઓર હમ બોહોત જલ્દ ફતેહ હાસલ કરીંગે. ઉસ્કે એકલોતે બેટે ખુદાવંદ યસુ મસીહકે વસીલેસે. આમીન.

કુસ્તુનતીન–હમારે બહાદુર સિપેહ સાલારે આઝમ ઓર દીગર અફસરાન! હમેં ઇસ સર સબ્ઝ ખિતતએ ઝમીનપર આકર જો મઝલુ મોંકે ખુને નાહકસે લાલા ઝાર બના હુઆથા નિહાયત મસરરત હુઈ. દિ। બાગ બાગ હો ગયા કે યહાંસે મેહકુમીકી ખિઝાં દુર હુઇ ઓર આઝાદ વ ખુશાહાલીકી બહારે જાંફિઝા દિલોંકી ખામોશ ઓર પઝમુરદા કલિયોંકો ખિલા રહી હે. સમિર્નાપર હમારા કુદરતી હક હે. ન સિર્ફ ઇસલિયેકે યહાં બોહોતસે યુનાની આબાદ હેં બલકે ઇસલિયેભીકે ઇસ ચમનકો ઝારકો હમને અપને ખુનસે સેરાબ કિયા હે. ઇસમેં યુનાની ગોસ્તો પોસ્તકી ખાદ પડી હુઇ હે ઇસકે ઝર્રે ઝર્રેમેં મઝલુમોંકી હડિયાં પયવસ્ત હેં ઓર હમારી જાંફરોશાના અર્ક રેઝીસે ઇસ્કે અશજાર શાદાબ હેં. નતો હમ ઇતતિહાદીયોંકી નવા રેઝીયોંપર કાન ધર સકતે હેં ઓર ન કમાલીયોંકે શોરો ગુલકો ખાતિરમેં લાઇંગે. અબ યહાંકે કાબિલે રહેમ બાશિન્દોંકો દુબારા તુરકોંકે કબ્ઝેમેં દેના યેહી માઅની રખતા હે કે કિસી સુરતે અસીરકો આઝાદીકી હવા ખિલાકર ફિર પિંજરેમેં બંદ કર દિયા જાય. અબ ઇસ્કા ફયસલા તલવારકે કબ્ઝેમેં હે કે યે ઇલાકા તુરકોંકે પાસ રહે યા હમારે કબ્ઝેમેં. હમેં અપને બહાદુર ઓર વતન પરસ્ત સિપાહી યોંપર કામિલ એઅતિમાદહેકે વો ઇસકો એક માઅમુલી જંગ નહીં બલકે ઇઝ્ઝતો આબરૂકે તાહફ્ફુઝકા એક અહમ તરીન માઆરિકા તસવ્વુર કરીંગે. હમારી દિલી દુઆ હેકે ખુદાવંદ ખુદા હમારી ફોજકો ફતેહો ઝફર અતા ફરમાયે, અપને એક લોતે બેટે યસુ મસીહકે વસીલેસે.

સબ–આમીન.

સીપેહ સાલાર–હરદમ હે સિપાહ તાબએ ફરમાન હમારી
રખ્ખેગી દિલોજાનસે યે આન હમારી
હરદમહે તમન્નાકે બઢે શાન હમારી
પરવા નહીં, જાયેગી અગર જાન હમારી
હમ સીના સિપર હોકે બઢે જાયંગે આગે
પીછે નહીં હટનેકે ચલે જાઈંગે આગે

વલી અહદ–(જોશસે.)

મશહુર એહદસે સયફ હેં નઝદીકો દુર હમ
હાસલ કરીંગે ફતેહો ઝફર બિઝ ઝરૂર હમ

સિપેહ સાલાર–(તલવાર નિકાલકે)

હમ તયગે આબદારકે જવહર દિખાઇંગે
અપની પયાસ ખુને અદુસે બુઝાઇંગે

બાદશાહ–(ખડા હોકર.)

મયદાને કારઝારકો જાને હેં હમ અભી
અગયારકે પરખચે ઉડાતે હેં હમ અભી

(સબ સર ઝુકાતે હેં.)

વઝીરે જંગ

ફરમાને આં જનાબકે તાબે તમામ હેં
હર વકત જાન દેનેકો હાઝિર ગુલામ હેં

(સબ ગયે.)

સીન દસવાં—બાઝાર.

કુસ્તુનતુનીયા.

(હકી પાશા ઓર રશીદ પાશા આતે હેં.)

હકી પાશા—મયદાને જંગકી કયા હાલત હે ?

રશીદ પાશા—આજહી એક મુરાસિલા મહાઝે જંગસે આયા હે પહેલેતો યુનાનીયોંકો પય દર પય શિકસ્તેં હુઇથીં. ઉન્હોંને અપના ખારજી ફોજી મરકઝ છોડ દિયાથા ઓર કરીયએ અઝમીદ ઓર જઝીર એ માલુફાકોભી ખાલી કરકે ચલે ગયેથે ઓર અદા બાઝારસેભી પસ્પા હો ગયે થે મગર શાહે યુનાનકે મયદાને જંગમેં પહોંચનેસે સુરતે હાલાત બદલ ગઇ હે. ખતે પિઝીરકુઇ ઓર અસમદકે સાથ સાથ ઓર બરૂસાકે મશરિકમેં યુનાનીયોંકી જારહાના કારરવાઇ તરક્કી પર હે. તુરકી ફોજેં બગેર મુઝાહિમતકે વાપિસ હો રહી હેં. યુનાની ફોજોંને બિલા તકલ્લુફ કોતાહીયા ઓર અરકી શેહેર પર કબઝા કર લિયા ઓર અંગુરાકી જાનિબ નિહાયત તેઝકદમીસે બઢ રહી હેં.

હકી પાશા—ફિરતો હાલત નિહાયત અફસોસ નાક હે.

રશીદ પાશા—કમાલીયોંને અંગુરાકે નવાહમેં અપના મહાઝ કાયમ કિયા હે ઓર મુસ્તુફા કમાલ ખુદ કમાન કરનેકે લિયે આ રહે હેં.

હકી પાશા—મગર યુનાનીયોંકો ઇસ કદર આગે બઢને દેના ખિલાફે મસલેહત માલુમ હોતા હે.

રશીદ પાશા—લેકિન ઇસ પસપાઇસે કેનકા મનશા યે માલુમ હોતા હે કે યુનાનીયોંકો આગે બઢને દિયા જાયે ઓર સિલસિલએ રસલ રસાયલ કે તવીલ હોજાનેસે મુશકિલાતમેં મુબતિલા કિયા જાયે.

હકી પાશા—મુમકિન હે, લેકિન સરે દસ્ત સખ્ત રંજ દેહ હાલત હે. ઇસવકત યુનાનીયોંકી ખુશીકી કોઇ ઇનતિહા ન હોગી. અસલમેં મુસ્તુફા કમાલ અપની તાકત કે ઘુમંડમેં ઝિયાદા ગેરો ફિક્રસે કામ નહીં લેતે. ઇધર યે હાલત હે, ઉધર બિરતાનીયાસે મઝીદ કશ મ કશ પયદા કરલી હે.

રશીદ પાશા—જબ હાલાતહી અયસે પયદા હો જાયેં તો વો કયા કર સકતે હેં ?

હકી પાશા–બિરતાનીઆને ગેર જાનિબદાર રહેનેકા એલાન કર દિયા થા મગર બાઝ વકેઆતસે અંદેશા હે કે કહીં મુખાલિફતપર આમાદા ન હો જાયે. મુસ્તુફા કમાલકો જો એક બિરતાની હીંદકા બાશિન્દાથા જાસુસીકે ઇલઝામમેં ફાંસી પર લટકાયા ઓર બોહોતસી બિરતાની રિઆયાકો ગિરફતાર કરકે ખુગઝો ઇનાદ બઢાયા. અંગ્રેઝી જહાઝોંકો અપને બંદરગાહમેં આનેસે રોક દિયા. જનરલ હેરીંગટનકો જો ગુફતુગુ કે લિયે અનાતુલીયા જા રહાથા યે કેહકરકે દરખ્વાસ્ત બિરતાનીયાકી તરફસે હે બના બનાયા ખેલ બિગાડ દિયા. ઇસલિયે અબ ઇંગલિસ્તાનને અંગુરાકે સાથ નામઓ પયામ મુનકતાઅ કર દિયા હે.

રશીદ પાશા–બાઇ જાન, ખ્વાહ કુછભી હો મગર યે મુસ્તુફા કમાલહીકા ખુદાદાદ તદબ્બુર હે કે ઉસને બા વુજુદ અયસી માયુસાના હાલતકે તુરકીકો બચા લિયા ઓર તમામ દુનિયાકે સાથ જંગ ઇખતિયાર કરકે મરદાના વાર સીના સિપર હેં. મેં તો યે જાનતા હું કેઃ—

શિકસ્તો ફતહા નસીબોંસે હે વલે અય મીર
મુકાબિલા તો દિલે નાતવાંને ખુબ કિયા

(ચંદ લડકે દુઆઇયા ગીત ગાતે હુએ ગુઝરતે હેં)

લડકે–તેરી જનાબમેં હે ફરિયાદ યા ઇલાહી
ઇમદાદ કર હમારી ઇમદાદ યા ઇલાહી
આઝાદ હેં પ દિલમેં હે ખતરએ અસીરી
હર વકત ઘાતમેં હે સઇયાદ યા ઇલાહી
મકતલ બના વતન હે હોતે હેં ઝિબ્હે સદહા
ખનજર બકફ હે હર દમ જલ્લાદ યા ઇલાહી
તુહી હમારા માવા, તુહી હમારા મલજા
દુશમનને કર દિયા હે બરબાદ યા ઇલાહી
વકતે મદદ હે મવલા જલ્દી હમેં બચાલે
બેદાદ કર રહે હેં બેદાદ યા ઇલાહી
રાહતસે રંજકો હે તુહી બદલને વાલા
કર કયદે ગમસે હમકો આઝાદ યા ઇલાહી
ઇસલામકો હો નુસરત ખાયેં શિકસ્ત દુશમન
મુસલિમકો કર કરમસે દિલશાદ યા ઇલાહી

(સબ ગયે.)

સીન ગયારવાં—મહાઝે જંગ.

અંગોરા.

(શહેર અંગોરાકા મનઝર દિખાઈ દેતા હે. દુશ્મની હવાઈ જહાઝ મંડલા રહે હેં. મુસ્તુફા કમાલ પાશા, અસમત પાશા, કાઝમ કારાબકર ઓર ચંદ ફોજી અફસર આતે હેં)

મુસ્તુફા કમાલ—(તલવાર ખીંચકર) દુશમન ખુંખ્વાર હદસે ઝિયાદા તેઝ હો ગયા, હમારે સબ્રકા પયમાના લબરેઝ હો ગયા. ગેર મસાફી આબાદી પર બમ ગિરા રહા હે, અપની બરબરીયતકે કરિશ્મે દિખા રહા હે. એહમકાના પેશ કદમી પર ફુલે નહીં સમાતા, નશએ ગુરૂરમેં કિસીકો ખાતિરમેં નહીં લાતા. અપની આરઝી કામયાબીપર મસ્ત હે, લેકિન માલુમ નહીં કે ઇસ ફતેહકે પરદેમેં શિકસ્ત હે. (દોઝાનુ હોકર) અય શહેનશાહે હકીકી! હમ ઝાલિમ નહીં મઝલુમ હેં, સિયાહકાર નહીં માઅસુમ હેં. હમને કુદરતો ખુનસે હમેશા એહતિરાઝ કિયા હે, હર મોકે પર નેકો બદમેં ઇમતિયાઝ કિયા હે. ગેરોંસે અપનોંકી તરાહ સુલુક કિયા હતલુલ ઇમકાન દુશમન તકકો આરામ દિયા મગર અબ હમ મોતો હયાતકી કશ મકશમે મુબતિલા હેં, રહે ગુઝારે હસ્તીમેં મિસાલે નકશે પા હેં, અગર ઇસ વકત હાથ ન ઉઠાઇંગે તો ફના હો જાઇંગે. (સર ઝુકાકર) અય બે કસોંકે મદદગાર! અય સિતમ રસીદોં કે ગમ ગુસાર! તુફાને બલાસે નુહકા બેડા પાર લગાને વાલે! શિકમે માહીમેં યુનુસકી જાન બચાને વાલે, ફિરઓનપર મુસાકો ફતેહ દિલાને વાલે! આતશે નમરૂદકો ખલીલકે લિયે ગુલઝાર કર દિખાને વાલે! મદદ, મદદ!!

હે વકતે મદદ જલ્દ મદદ કર મેરે મવલા
આ પહોંચે હેં આઅદાએ સિતમગર મેરે મવલા
અંબોહે સદ આફાત હે સરપર મેરે મવલા
હે સામને એક હશ્રકા મનઝર મેરે મવલા

નાચીઝ હું હસ્તી મેરી મયદાનમેં કયા હે
કતરેકી હકીકત ભલા તુફાનમેં કયા હે

યે તલવાર હવસે મુલ્કગીરીકે લિયે ન્યામસે બાહર નહીં આઇ, યે તલવાર મેને બેગુનાહોંકા ખુન બહાનેકે લિયે નહીં ચમકાઇ, યે

તલવાર હિમાયતે ઇસલામકે લિયે બે કરાર હે, યે તલવાર મુલ્કો કોમકો ગનીમકી દસ્તો બુર્દસે બચાના ચાહતી હે, યે તલવાર ગસબ શુદા હુકુક વાપિસ લાના ચાહતી હે. મુઝ નાતવાનમેં ઉમરે ખાલિદકી રૂહ સારી કર દિખા. મેરી તલવારકો ઝુલફિકારે હયદરકે જવહર અતા ફરમા. ગાઝી સલાહુદદીનકી કુવ્વતે ઇમાન મરહમત કર, સુલતાન ઉસમાનકી ફતેહાના શાન મરહમત કર. આહ! અબ ન ગાઝી અદહમ પાશા હેં જો યુનાનકી શેખી ખાકમેં મિલાયેં ઓર ન મારશલ શવકત હેં જો મુલ્કકો મુખાલેફીનકી દસ્તો બુર્દસે બચાયેં. મુઝમેં ન હિમ્મત હે ન જુરઅત. હાં! તેરે હબીબ સલ૦ કા હમનામ હું, ઉસકા એક અદના ગુલામ હું. ઉસીકે નામકી લાજ રખ, મેરે સરપર ફતેહો ઝફરકા તાજ રખ.

અબ હોતા હું સીના સિપર અય હાફિઝો નાસિર
બેતાબ હેં કલ્બો જીગર અય હાફિઝો નાસિર
તુ હામી હે, ફિર કયા ખતર અય હાફિઝો નાસિર
દેતાહું રહે હકમેં સર અય હાફિઝો નાસિર
જબ તકકેહે દમ હાથમેં યે તયગે દુદમ હે
જુઝ ફતેહો ઝફર પીછે ન ઝિનહાર કદમ હે

સબ–આમીન, યા ઇલાહિલ આલેમીન.

મુસ્તુફા કમાલ–(ખડે હોકર) ચલો, ચલો, અય મેરે જાંબાઝ બહાદુરો! તવકકલ બ ખુદા આગાઝે જંગ કરો દુશમનપર અરસએ કાર઼ઝાર તંગ કરો.

અસમત–બોહોત અચ્છા.

(અસમત પાશાકે ઇશારે પર બ્યુગલ બજતાહે, ફોજેં ગુઝરતી હેં, ગોલાબારી શુરૂ હોતી હે)

સીન બારવાં—દામને કોહ.

મહાઝે અંગોરા.

(તોપોંકી આવાઝ આ રહી હે. ખાલિદા અદીબ ખાનમ ઓર ચંદ ખ્વાતીન અરાફીને જમીઅતે હિલાલ એહમર આતી હેં)

ખાલિદા અદીબ ખાનમ—હાં, હાં, સબ મયદાને જંગમેં ફેલ જાવ ઓર ગાઝીયાને મજરૂહકો બહિફાઝત તમામ ઉઠા લાવ.

એક—ફાતિમા ઝેહરાકી સર કરદગીમેં એક દસ્તા મસરૂફે કાર હે ઉસકી વાપેસીપર યે ગિરોહભી જાનેકે લિયે તૈયાર હે.

ખાલિદા—(દુરબીનસે દેખકર)

શિદ્દતસે ગર્મ માઅરિકએ કારઝાર હે
બાદલ હે વો ધુંવેકા કે ગરદો ગુબાર હે
આતશ ફરોઝ તોપ હરેક શોઅલા બાર હે
અરઝો સમામેં મનઝરે બરકો શરાર હે

રૂએ ઝમીંપે ખુનકા દરિયા બહા દિયા
લેકિન સિપાહકા ખિરમને હસ્તી જલા દિયા

દુસરા—અજીબ દેહશત અંગેઝ નઝ્ઝારા હે, ખોફો હિરાસસે જીગર પારા પારા હે.

(ચંદ ખ્વાતીન ઝખ્મીયોંકો લાતી હેં)

ખાલિદા—(ઝખ્મીયોંકા મુઆયના કરકે) મરહબા! બહાદુરાને જાં નિસાર મરહબા! જલદી સેહત પાવ ઓર ફિર મયદાને જંગમેં જવહરે શુજાઅત દિખાવ.

એક—યે ખુન બેહ રહા હે, ઝખ્મ કારી હે

દુસરી—ઝખ્મ નહીં ચશમએ રેહમતે બારી હે

ખાલિદા–ફાતિમા ઝેહરા યહાં ઠેહર જાયે ઓર ખાકી મજરૂહોં કો કેમ્પમેં પહોંચાયે મરહમ પટ્ટી કરકે આરામસે લિટાયે.

(ગઇ)

ફાતિમા–લડાઇ ઝોરોશોરસે જારી હે. ફતેહ દુશ્મનપર ખનફો હિરાસ તારી હે.

ખાલિદા–અલ હમ્દો લિલ્લાહ! ખુબ મુઝદએ જાં ફિઝા સુનાયા દિલે ગમઝદાકો પ્યામે ઉમ્મીદસે મસરૂર ફરમાયા.

ફાતિમા–હમારી ફોજ ફાતેહાના કદમ બઢા રહી હે, દુશ્મનકી સફોંકો ચીરતી જા રહી હે. હમારે સરદારે મોઅઝ્ઝમકી સિપેહસાલારીને ફોજકે હોસલે બઢા દિયે ઓર ગનીમકે તમામ મનસુબે ખાકમેં મિલા દિયે.

(સબ ગાતી હેં)

વો માલિક હે ગમ ખ્વાર અપના
હામી હે લયલો નિહાર અપના
રખ્ખેગા બહાલ વિકાર અપના
કર દેગા બેડા પાર અપના–વો માલિક

દિન અયશો નિશાતકે આઇંગે
સબ ગીત ખુશીકે ગાઇંગે
હમ ફતેહ અદુ પે પાઇંગે
જાયેગા ન ખાલી વાર અપના–વો માલીક

અબ ફઝલે ખુદાએ અકબર હે
અગયારકી હાલત અબતર હે
ઇસ્લામકા ગાલિબ લશકર હે
ફાતેહ હે સિપેહસાલાર અપના–વો માલીક

(ગઇ)

સીન તેરવાં—દરિયા.

સકારીયા.

(ચાંદકી ચાંદની હે, દરિયા બેહ રહા હે. યુનાની વઝીરે જંગ જનરલ થિયેટોકસ ઓર સિપેહસાલાર જનરલ બોયુલોસ અપને ચંદ ફોજી અફ્સરોંકે સાથ દરિયા કનારે આતે હેં.)

થિયોટોકોસ—આહ! હમને કિન ઉમીદોંકે સાથ યે દરિયા ઉબુર કિયાથા. ઇત્તતિયાકે ફતેહને જાન દેનેપર મજબુર કિયાથા. દિલેરીસે કદમ આગે બઢાતે ગયે ઓર દુશમનકી ઝદમેં આતે ગયે. (જનરલ બોયુલોસસે) મેંને હરચંદ તુમ્હે સમઝાયા લેકિન યે નુકતા તુમારી સમઝમેં ન આયા કે અપને મરકઝસે પરે નિકલ જાનેમેં નુકસાન હે, દુશમનકે હલકએ અસરમેં જા ફંસનેવાલા નાદાન હે. બદ કિસમતીસે બાદશાહ સલામતભી તુમારે તરફદાર થે ઓર અગોરાપર અલમે ફતેહ બલંદ કરનેકે લિયે એકરાર થે. લેકિન આખિર બ મિસ્દાક "તદબીર કુનદ બંદા તકદીર ઝનદ ખનદા" અયસી શિકસ્ત ખાઇ કે પસ્પાઇકે સિવા કોઇ સુરત નઝર ન આઇ. તુર્ક હમેશા ધોકા દેકર ફંદેમેં લાતે હેં પીછે હટ કર ગનીમકા દિલ બઢાતે હેં. જો ઉનકી ચાલબાઝીયોંસે વાકિફ હેં ઉનકે દામમેં નહીં આતે ઓર ઉનકી પસપાઇસે ફરેબ નહીં ખાતે.

બોયુલોસ—હાલાત હમારે મુવાફિક ઓર સુરત ઉમ્મીદ અફઝા થી. દુશમનકા અપને દારૂલ ખિલાફા તક પસ્પા હોના શિકસ્તકા ઇઝહાર થા. ઓર યહાંતકકે ઉસે ખાલી કરદેનેકો તૈયાર થા. ઝુરૂર કિસી બેરૂની ઇમદાદસે ઉનકે પાઉં જમ ગયે ઓર વો ભાગતે ભાગતે યકદમ થમ ગય.

થિયોટોકસ—ખેર! હમારી તમામ તદબીરેં બેકાર ઓર જંગી અસલેહનેં મુજીબે આઝાર સાબિત હુઇં.

બે સરો સામાં હેં આફત સરપે હે આઇ હુઇ
જોશે તુફાને અલમ ગમકી ઘટા છાઇ હુઇ
ખનદાઝન નાદાં હેં હમસે અયસી દાનાઇ હુઇ
આખરૂ જાતી રહી દુનિયા મેં રૂસ્વાઇ હુઇ
આહ જાઈંગે તો કિસ મુંહસે વતનમેં જાઈંગે
કયા ખામે યાસ એહલે કોમકો પહોંચાઇંગે

(ગયા.)

બોયુલોસ—અગર મેં અપની હિકમતે અમલીમેં કામયાબ હો જાતા તો હરએક મેરી બહાદુરીકે ગીત ગાતા ઓર વઝીરે જંગકી

જામોંમેં ફુલે ન સમાતા. ફત્હે અગોરાકા અપને એહદકા એક ઝરરીન કારનામા બતાતા. અબ મુઝે ઇલઝામ દિયે જાતે હેં, મેરી પેશ કદમીપર એતિરાઝ કિયે જાતે હેં. (સર્દ આહ ભર કર.)

હોશો હવાસ ઉડે હેં અપને દિલકો ઝરા કરાર નહીં
ચારોં તરફ ફયલે હેં દુશ્મન કોઇ રાહે ફરાર નહીં
આ પહોંચી હેં સરપર ફોજેં ઉડે હેં તોતે હાથોં કે
પાઉં હમારે અયસે ઉખડે હોસલએ પયકાર નહીં
પેશ આઇ હે હમકો મુસીબત અપની શુમીએ કિસમતસે
દુર પડે હેં પ્યારે વતનસે ઓર કોઇ ગમખ્વાર નહીં

એક ફોજી અફસર—અપની તરફસે હરેક કામ સોચ સમઝકર કિયા જાતા હે લેકિન પરદએ તકદીરસે કુછ ઓરહી ઝુહુરમેં આતા હે. આગાઝમેં જો સુરત ખુશગવાર નઝર આતી હે અનજામમેં બસા અવકાત મુજીબે આઝાર બન જાતી હે લેકિન ઉસ વકત અકસર મુબસ્સેરીને જંગકી યેહી રાયથીકે તુરકોંકા બગેર મુઝાહિમત પીછે હટ જાના ખિલાફે મસલેહત નહીં ઓર વો હમેશા અયસા કરતે રહે હેં.

(બ્યુગલ્સ બજા ઓર જનરલ થિયેટોકસ આયા.)

થિયેટોકસ—ફોજ આ રહી હે કિસ મકામસે ઉબુર કરના આસાન હોગા ?

(સબ ઇધર ઉધર દેખભાલ કરતે હેં)

બોચુલોસ—(થોડી દુર જાકર) યે મુકામ મુનાસબ માલુમ હોતા હે દરિયાકે દોંનો કનારે હમવાર ઓર સાફ હેં પાની કુછ અયસા ગહેરા માલુમ નહીં હોતા.

(હવા ચલને લગતી હે ઓર આસમાનપર બાદલ છા જાતે હેં)

થિયેટોકસ—(આસમાનકી તરફ દેખકર) તુફાન બાદોબારાંકી આમદ આમદ હે, જલદી પુલ બનાવ ઓર દરિયા ઉબુર કરનેકી ટેગાવ.

ફોજી અફસર—હાં, ચાંદ છુપ ગયા, તારીકી છા રહી હે અગર બારિશ આ ગઇ તો મુસીબતકા સામના હોગા.

બોચુલોસ—(હમરાહીયોંસે) જલદી કરો.

ફોજી અફસર—બોહોત બહેતર.

થિયેટોકસ—સચ હે મુસીબત કભી તનહા નહીં આતી. એક તો મુતવાતર નાકામિયોંસે પરેશાન હેં ઓર દુસરે દુશમનકે ખોફસે સરગરદાન હેં અબ તુફાને બાદોબારાંને હોશ ઉડા દિયે.

(સિપાહી પુલ બનાતે હેં ઓર ફોજ દરિયા ઉબુર કરતી હે.)

સીન ચૌદવાં—કુસ્તુનતુનીયા.

મકાન.

(ઇઝ્ઝત પાશા ઔર રશીદ પાશા આતે હૈં)

ઇઝ્ઝત પાશા—અલહમ્દો લિલ્લાહ! તુરકાને એહરારકો ફતેહે અઝીમ હાસલ હુઇ. આજ ઘર ઘર ખુશિયાં મનાઇ જા રહી હૈ. શાહે કુસ્તુનતીન જો નિહાયત તુઝ્કો એહતિશામસે જવહરે શુજાઅત દિખાને ગયે થે મયદાને જંગસે અપનાસા મુંહ લેકર વાપિસ હો ગયે.

રશીદ પાશા—નિકલના ખુલ્દસે આદમકા સુનતે આયેથે લેકિન
બોહોત બે આબરૂ હોકર તેરે કુચેસે હમ નિકલે

ઇઝ્ઝત પાશા—(ગોશ બર આવાઝ હોકર) યે કયસી આવાઝેં આ રહી હૈં?

આવાઝે—ઝિન્દાબાશ મુસ્તુફા કમાલ પાશા! ઝિન્દાબાશ મુસ્તુફા કમાલ પાશા.

રશીદ પાશા—આજ તો શહેર ભરમેં યેહી નાઅરે બુલંદ હો રહે હૈં. જાબજા શુકરાનેકે નિફલ પઢે જા રહે હૈં. એહરારને અરયુન કારા હિસાર ઔર અસ્કી શહેરકી રેલવે લાઇન કાટ દી હૈ ઔર હઝાર જેકકી તરફ પેશકદમી શુરૂ કર દી હૈ કે દુશમનકો ઇનતુકે મકામપર જમે હોનેસે રોક દેં. બોતલાન ઔર પનીયારપર પસ્પા હોનેવાલે યુનાનીયોંકો મહેસુર કર લિયા ઔર ઉન્હોંને હથીયાર ડાલ દિયે.

ઇઝ્ઝત પાશા—સુબ્હાનલ્લાહ! કહાં ફતેહ અંગોરાકા દિલ ખુશ કુન ખ્વાબ ઔર કહાં યે શિકસ્તે લા જવાબ! જનરલ બોયુલાસ ગાઝા મુસ્તુફા કમાલ પાશાકો ઝિન્દા ગિરફતાર કરનેકે લિયે બેકરાર થા શાહે યુનાનકો નવીદે ફતેહકા ઇનતિઝાર થા મગર તકદીરને અયસા પલટા ખાયા કે ઉનકે તમામ મનસુબોંકો ખાકમેં મિલાયા.

રશીદ પાશા—ઔર સિવાય યાસો હસરત કુછ હાથ ન આયા.

ઇઝ્ઝત પાશા—જો લોગ હયરત અંગેઝ પેશ કદમીસે સુકુતે અંગોરાકે ઉમ્મીદવાર થે ઉન્હોંને મુસ્તુફા કમાલ પાશાકી વુસઅતે નઝર ઔર તદબ્બુરકા અંદાઝા નહીં કિયા થા લેકિન મુબસ્સેરીને જંગ જાનતે થે કે યુનાનીયોંકી હોસલા અફઝાઇકી ગઇ હૈ. યુનાંને ઉન્હોંને અપના

મરકઝ પીછે છોડ દિયા. આમદો રપતકી લાઇન કમઝોર હો ગઇ ઓર ઉન બલંદીયોંપર ઉનકી પેશ કદમી રોક દી ગઇ જો સકારીયાકે શિમાલી રાસ્તેકે બાઝુપર અંગોરાકી હિફાઝત કરતી હેં, જહાં મુસ્તુફા કમાલ પાશાકી રઝમગાહથી ઓર યુનાનીયોંને અપની ફોજોંકો તુરકી ચોકીયોંકે મુકાબિલ મુતઅઇયન કર દિયા. ૧૦ સતેમ્બરકો મુસ્તુફા કમાલ પાશાને જવાબી હમલા કિયા જીસસે યુનાનીયોંકો જો અપને ઝખાયર ઓર ઝરાયએ આમદો રપતકે બાઇસ મુબતિલાએ મુસીબત થે પીછે હટના પડા ઓર ઇસ હમ્લેમેં યુનાનીયોંકા અઠારા હઝાર ઓર તુરકોંકા બારા હઝાર નુકસાને જાન હુવા.

રશીદ પાશા—દર અસલ યે માઅરિકએ અઝીમ ૨૬ સતેમ્બર ૧૯૨૧ સે શુરૂ હોકર ૮ અકતોબર ૧૯૨૧ તક મુસલસલ ૧૭ દિન જારી રહા ઓર ઇસ અરસેમેં એક લમહેકે લિયેભી જંગ બંદ નહીં હુઇ. સહી શુમારો આઅદાદકી રૂસે યુનાનીયોંકા નુકસાને જાન ૨૫ હઝા રસે કમ નહીં.

ઇઝઝત પાશા-અગર યુનાન સુપ્રેક કાન્ફરન્સ લંડનકી તજવીઝ પર અમલ પેરા હોતા તો ન ઇસ કદર નુકસાન ઉઠાતા ઓર ન ઝલીલો રૂસ્વા હોતા.

રશીદ પાશા

તકદીરસે કિસમતકી બુરાઇ નહીં જાતી
બિગડી હુઇ તકદીર બનાઇ નહીં જાતી

ઇઝઝત પાશા-ખુદાવંદે કરીમ ઇસલામો ખિલાફતકો બચાયે. ઓર કોમકો દોલતો ઇકબાલ અતા ફરમાયે.

રશીદ પાશા-આમીન.

ઇઝઝત પાશા-(મુસ્કુરા કર.)

ચમકી સરે આઅદા પે જો શમશીરે હિલાલી
બાતલ હુઇં સબ ઉનકી કુવ્વતે ખ્યાલી
આમાદએ પયકાર હેં અફવાજે કમાલી
મયદાન કિયા લશકરે યુનાનને ખાલી
ભાગે હેં પરેશાનીમેં વો જાન બચાકર
દમ લેંગે અમાં પાઇંગે એથેન્સમેં જાકર

(ડ્રોપ સીન)

એક્ટ તીસરા.

સીન પહેલા--અયવાને હુકુમત.

અંગોરા.

(મજલિસે મિલ્લીયાકા ઇજલાસ, મુસ્તુફા કમાલ પાશા કુરસીએ સદારતપર તશરીફ ફરમાં હેં, અરાકીન બયટે હેં.)

ફુયુઝી પાશા-(ખડે હોકર) હઝરાત! હમારે સદરે મોહતરિમને એહયાએ ઇસ્લામ વ બકાએ ખિલાફતકે લિયે જીસ હુસ્ને તદબ્બુર ઓર સિપાહીયાના કાબેલીયતકા સુબુત દિયા હે વો કિસી તાઅરીફો તેહસીનકા મોહતાજ નહીં. ઉનકી ઝાત વાલા સિફાતને કોમકે જીસ્મે મુરદામેં રૂહે હયાત ફુંક દી. અપની તયગે ખારા શિગાફસે દુશમનોંકા લરઝા બર અનદામ કર દિયા. ઉનકી મસાઇએ જમીલાકા સિલા ઉન્હેં શહેનશાહે હકીકીકી બારગાહસે મિલેગા. હમ બજુઝ ઇઝહારે તશકકુરકે ઓર કયા કર સકતે હેં. મેરી તજવીઝ હે કે બતોર એઅતિરાફે ખિદમાત "ગાઝી" ઓર "ફીલ્ડ મરશલ" કા ખિતાબ ઉનકી ખિદમતમેં પેશ કિયા જાયે ઓર મેં ઉમ્મીદ કરતા હું કે કોમકા હર ફર્દ ખુલુસો અકીદતમેં મેરા હમ આહંગ હોગા.

શેખુલ ઇસ્લામ-હમારે સદરે મોહતરિમકે ઇસારે નફસ હુસ્ને તદબ્બુર, ઓર જવહરે શુજાઅતને કોમકો હમેશાકે લિયે અપના બંદએ બે દામ બના લિયા હે. મુઝે નિહાયત મસર્રત હોગી અગર યે નાચીઝ પેશકશ મુલ્કો મિલ્લતકી તરફસે પેશે ખિદમત કી જાયે.

અસમત પાશા-મેં ફોજે એહરારકી તરફસે ઇસ તજવીઝકી નિહાયત ઝોરસે તાઇદ કરતા હું.

હાઝરીન-(હમ આવાઝ હોકર) મનઝુર, મનઝુર.

મુસ્તુફ કમાલ-હઝરાત! ઇસ વકત મેં એક ઝરૂરી મોઆમિલેકી તરફ મજલિસકો તવજ્જોહ દિલાના ચાહતા હું ઓર વો યે હેકે હમ ઉસ

ગલત ફેહમીકો રફા કરેં જો હમારી નિસબત આમ તોરપર ફેલાઇ જા રહી હે કે હમ બાલશવીકોંકે ઝેરે અસર યુરોપ યા દીગર અકવામકે સાથ બરસરે જંગ રેહનેકે ખ્વાહિશમંદ હેં. બાલશવીકી રૂસકે સાથ હમારે તાઅલ્લુકાત નિહાયત મુખલિસાના હેં ઉન્હોંને જંગે હાઝિરામેં હમેં બોહોત મદદ દીહે ઓર હમ તા બહદ્દે ઇમકાન ઇસકા મુઆવીઝા દેનેસે ગુરેઝ નહીં કરીંગે લેકિન હમ રૂસકો અયસા તંગ દિલ નહીં સમઝનેકે વો ઇસ ગિરાંકદર ઇમદાદકે એવઝ હમસે અપને ઉસુલકો બેરબાદ કેહનેકી તવક્કોઅ કરે, યા હમ અપના ઝમીર ઉસકે હાથ ફરોખ્ત કર દેં. હમ યે વાઝેહ કર દેના ચાહતે હેં કે હમ ઇસલામકે ઝરરીન ઉસુલોંપર દિલો જાનસે અમલ પેરા રહીંગે લેકિન મોજુદા જંગ જો યુનાનને શુરૂ કી હે ઉસી વકત બંદ હોગી જબ હમારે મુલકસે ગેર ઇસ્લામી અસરો ઇકતિદાર દુર હો જાયગા. હમ કિસીસે બિલા વજેહ બરસરે પર ખાશ રેહના નહીં ચાહતે. અગર હમ તલવાર ખીંચનેકે લિયે મજબુર હુએ હેં તો ઇસ વજેહસેકે હમારે મુલ્ક પર ગાસિબાના કબ્ઝા કિયા ગયા. હમારે હુકુકો ઇખતિયારાત હમસે છીન લિયે ગયે ઓર હમેં એક ઝલીલો હકીર સલ તનત બનાનેકે લિયે તરેહ તરેહકી રીશા દવાનીયાં કી ગઇં લિહાઝા મેં મઝલિસે અઝમીયામેં યે કરાર દાદ પેશ કરતા હું.

"મજલિસે મિલ્લીયએ અઝમીયએ અંગોરા તમામ દવલસે મા સિવાય યુનાનકે સુલેહ કરનેકે લિયે તઇયારહે બશરતેકે વો તુરકી વ યુનાની જંગમેં ગેર જાનિબદાર રહેં. તુરકીકી કામિલ આઝાદીકો તસલીમ કિયા ઓર ગેર જાનિબદાર રહએસે યુનાની બેડેકો હટ લિયા જાયે."

બાકર સમીબે-હમ સિવાય યુનાનકે કિસી ગેર તાકતસે મુખાલિફત નહીં રખતે લેકિન અફસોસકે ઉસકો ખુફીયા ઓર એલાનીયા મદદ દી જા રહી હે. અગર યુનાનકો ઇસ કિસમકી ઇમદાદ હાસલ ન હોતી તો ઉસકી કયા હકીકતથી કે હમસે બરસરે પયકાર હોતા. બહર હાલ ઇસ કરાર દાદસે હમ યે બતાના ચાહતે હેં કે હમેં કિસીસે કોઇ ઇનાદ નહીં હમારા રૂસસે ઇતતિહાદ હે, જરમનીસે ઇતતિહાદ હે, ફ્રાંસો ઇટલીસે ગુફતોગુ હો રહી હે. અમરીકાભી માઇલ નઝર આતા હે. રિયાસતહાએ કફકાઝ, ઇરાન ઓર અફઘાનીસ્તાનસે હમારે બિરાદરી તાઅલ્લુકાત કાયમ હો ચુકે હેં અગર દુસરી તાકતેંભી સાફ દિલ હોકર હમસે હાથ મિલાયેં તો હમ બખુશી મુસાફિહા કરીંગે. મેં ઇસ કરાર દાદકી તહે દિલસે તાઇદ કરતા હું.

ખાલિદા અદીબ ખાનમ–હમ દુનિયામેં કિસીસે બિગાડના નહીં ચાહતે. કિસીકે હુકુકપર દસ્ત અંદાઝી કરના નહીં ચાહતે. હમ ઇનસાનીયતકે નામ પર અફઆલે હયવાનીકે ઇરતિકાબકો નફરતકી નિગાહસે દેખતે હેં. હમ ઇનસાફકે પરદેમેં ઝાલિમાના હરકાતકે અકદામકી હિકારત કરતે હેં. યુનાનને હમારે લાખોં અબનાએ મિલ્લતકા ખુન બહાકર અપની સફ્ફાકી કા સુબુત દિયા. ઇસવક્ત સમિર્ના ઓર ઉસકે મઝાફાતમેં પાંચ લાખસે ઝિયાદા નોફુસ તહે તેગ હો ચુકે હેં (અફસોસ અફસોસકી આવાઝેં) થ્રેસ ઓર દીગર મકામાતકે શહીદાને જફા ઇસસે અલાવા હેં. હરેક ગલત ફેહમીકો દૂર કરના હમારે લિયે ઝુરૂરીહે લિહાઝા મેં ઇસ કરાર દાદકે હકમેં હું.

સબ–કરાર દાદ મનઝુર હે.

(કરારદાદ ઇતતિફાકે રાયસે મનઝુર હુઇ)

મુસ્તુફા કમાલ–બિરાદરાને આલી કદર ! બહેસીયત એક હલકા બગોશે ઇસલામ, બલિહાઝ એક ખાદિમે ખિલાફત, ઓર બએતિબારે એક નાચીઝ ફરઝંદે વતન હોનેકે મેરા ફર્ઝ થા કે મેં અપની નાચીઝ હસ્તી કુરબાન ગાહે મિલ્લતમેં પેશ કરતા. યે જો કુછ હુઆ મેરી હિમ્મતસે નહીં બલકે ખુદાકે ફઝલ ઓર કોમકી જલીલુલ–કદર કુરબાનીયોંકી બદોલત હુઆ. મેં આપકી કદર અફઝાઇકા ખુલુસે કલ્બસે મશકુર ઓર અતાએ ખિતાબકે લિયે હઝાર જાનસે રહીને મિન્નત હું. ખુદા હમેં અપને મુલ્કો મઝહબકે તહફ્ફુઝો બેહબુદીકે લિયે બેશ અઝ પેશ ગર્મ જોશી વ ઇસતિકલાલ અતા ફરમાયે.

સબ–આમીન, આમીન, ઝિન્દાબાશ મુસ્તુફા કમાલ ઝિન્દા બાશ.

(ઇજલાસ બરખાસ્ત)

સીન દુસરા—અદાના (સીલીશીયા)

બાઝાર.

(તખ્શીયએ સીલીશીયા પર ગવરનર જનરલ નુરૂદ્દીન પાશાકા ફ્રાન-સીસી સફીર તુર્કી અફ્વાજકે સાથ અદાના મેં દાખિલા.)

જનરલ નુરૂદ્દીન પાશા—હમ ફ્રાંસકી વાઅદા ઇફાઇ, નેકનીયતી ઓર હક શનાસીકે મશકુર હેં કે ઉસને હુકુમતે અંગોરાસે સુલેહ કરકે અપની કદીમ દોસ્તી ઓર હુરરીયત પસંદીકા નુમાયાં સુબુત દિયા.

સફીર—ફ્રાંસ હુરરીયતો મસાવતકા દિલદાદા હે. વો હમસે મુલ્કગીરીકા શિકાર નહીં ઓર કિસીકે હુકુકપર દસ્તઅંદાઝી કરના ગુનાકે અઝીમ ખ્યાલ કરતા હે. હમેં યકીન હે કે આપ ઇસાઇ આબાદીકે તસખીર કુલુબકી હર તરાહ કોશિશ કરીંગે.

નુરૂદ્દીન પાશા—મુઝે અફસોસ હે કે બાવુજુદ હમારે મોહતરિમ દોસ્ત જનરલ ગોરાઉકે ઇતમિનાન બખ્શ એલાનકે કસીરૂત તાઅદાદ ઇસાઇ તરકે વતન કરગયે. હમારી સલતનતમેં બેશુમાર ઇસાઇ આબાદ હેં. હમને ઉન્હેં ઉન તમામ મરાઆતસે બેહરા અંદોઝ કિયા હે જો મુસલ-માનોંકો હાસલ હેં ઓર ઉસ કાનુનકો મનસુખ કરદિયા ગયા હે જીસકી રૂસે ઉનકી જાયદાદકા ચાલીસવાં હિસ્સા ઝબ્ત કિયા જાતા થા. ઉનકેં ફોજી ખિદમતસે મુસતસના કરકે મુસલમાનોંસે ભી ફાયકો મુમતાઝ કરદિયા હે. ઉમ્મીદ હે કે ફ્રાન્સીસી તુર્કી કમીશન ઉનકે કામિલ ઇતામનાનકા બાઇસ હોગા. હમારે સદરે મોઅઝઝમ ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશા એક નિહાયત ફરાખ દિલ ઓર બે તાઅસ્સુબ ફરમાં રવાં હેં. ઉન્હોંને હાલને જંગમેંભી ગેર ઇસલામી આબાદી ઓર અસીરાને જંગપર કિસી કિસમકા તશદ્દુદ નહીં હોને દિયા.

સફીર—હાં, યેહી વજેહ તોહે કે હમને બા વુજુદ હવાંકોંકી ના રઝામંદીકે મુઆહીદા કર દિયા ઓર ફોરન તમામ સીલીશીયાસે અપની ફોજેં વાપિસ કર દીં.

નુરૂદ્દીન પાશા—તમામ મુલ્કમેં એલાન કરદિયા ગયા હે કે ઇસાઇયોંકે તમામ હુકુક મહેફુઝ હોંગે. ઓર ઉનપર વો તમામ મરાઆત મરઇ રખી જાઇંગી જીસ્સે મુસલમાન બેહરાયાબ હેં. ઉમ્મીદ હે ઇસસે વો તમામ ગલત ફ્હેમી રફે હો જાયગી જો શોરા પુશ્ત અરમનોં ઓર સિયાહ બાતિન યુનાનીયોંને ફેલા રખી હે.

સફીર—ખુદા હમારી ઉમીદેં બર લાયે ઓર દોસ્તાના તાઅલ્લુકાત કાયમ રખે.

(જાતે હેં ઓર ફોજે ગુઝરતી હેં)

સીન તીસરા—કુસ્તુનતુનીયા.

બાબે આલી.

(સુલતાન વલીદુદદીન તખ્તપર રોનક અફરોઝ હેં. વઝુરા હરએ મરાતબ બયઠે હેં)

તવફીક પાશા—હાઇ કમીશનર બિરતાનીયા જનરલ હેરીંગટન શરફે હુઝુરીસે મુતમતતાઅ હોનેકે મુતમન્ની હેં, ઇરશાદ હો તો ઉન્હેં ઇફ્તિખારે બારયાબીસે બહેરા અંદોઝ કિયા જાયે.

સુલતાન—બહેતર.

(તવફીક પાશા જાતે હેં, જનરલ હેરીંગટનકો સાથ લેકર બારગાહે સુલતાનીમેં પેશ કરતે હેં ઓર વો આદાબો મરાસમે શાહાના બજા લાકર સુલતાનુલ મોઅઝ્ઝમકે ઇશારેસે બેઠ જાતે હેં)

જનરલ હેરીંગટન—મેં હુઝુરે વાલાકા નિહાયત મશકુર હું કે નિયાઝમંદકો શરફે બારયાબીસે મુમતાઝ ફરમાયા.

સુલતાન—હમ આપસે મિલકર બોહોત મસરૂર હુએ હેં.

જનરલ હેરીંગટન—બિરતાનીયાકી દિલી ખ્વાહિશ હે કે જંગકા ખાતિમા હો જાયે ઓર મશરિકે કરીબમેં અમનો ખુશહાલીકી સુરત નઝર આયે.

સુલતાન—યે કોન નહીં ચાહતા. મસરૂફે જંગ તાકતોંકો દુસરોંકી નિસબત ઝિયાદા તકલીફ હોતી હે મગર, અફસોસ! યુનાનીયોંને ઉસમાનીયોં પર બે ઇનતિહા મઝાલિમ કિયે હેં જીસસે મસાલિહતકી સુરત ના મુમકિન હો ગઇ હે.

જનરલ હેરીંગટન—લેકિન જનાબેવાલાકે ઇખતિયારમેં હે કે શાહી ઇકતિદાર ઇસ જોશો ખરોશકો ઠંડા કર સકતા હે.

સુલતાન—(ચીં બજીં હોકર) ઇકતિદાર! (કદરે સુકુતકે બાદ) શાહી ઇકતિદાર જીસ્મોંપર હોતા હે દિલોંકો ફેરના ઉનકે ઇખતિયારમેં નહીં. જબતક યે જંગ કાયમ હે મેં કયોંકર લોગોંકે એહસાસપર કાબુ પા સકતા હું. યે બાત બિલ્કુલ ઇંગલીસ્તાનકે ઇખતિયારમેં હે કે વો યુનાનકો તુરકીકી સર ઝમીનસે નિકલ જાનેકો કહે ઓર ઉસી વક્ત અમનકા ઝંડા બુલંદ કિયા જા સકતા હે.

જનરલ હેરીંગટન-ઈંગલીસ્તાન મસાલિહત કરાનેકે લિયે આમાદા હે. વો ઉસ્માનીયોંકી રાયે જાનના ચાહતા હે ઓર ચુકે જલાલત મઆબકા અસર સારે આલમે ઇસલામીપર હે ઇસલિયે હમારી ખ્વાહિશ હે કે સુલતાનુલ મોઅઝઝમ બઝાતે ખાસ ખ્વાહિશે અમનો સુલેહકા એક એલાન ફરમાયેં. અગરચે મેં જાનતા હું કે કુરતુનતુનીયાકી હુકુમત ઇસ જંગસે ઇલાહિદા હે ઓર જંગ કમાલીયોં ઓર યુનાનીયોંકે દરમીયાન હે.

સુલતાન-એક ગેર જાનિબદાર સિર્ફ તવસ્સુતકા કામ દે સકતા હે. મેં અપને ફરાયઝ ઓર હુબ્બુલ વતનીકે લિહાઝસે સમઝતા હું કે મેરાભાયે ફર્ઝ હે કે એક મામુલી ઉસ્માની સિપાહીકી તરાહ યુનાની દસ્ત દરાઝીયોંકો રોકું તા વકતેકે તુરકી સર ઝમીન ઉનકે વુજુદસે પાક હો જાયે. હાં, એક ગેર જાનિબદાર હોનેકી હેસીયતસે મેં યે કેહ સકતા હું કે મેં કભી મઝલુમકો છોડકર ઝાલિમકી રિઆયત નહીં કરૂંગા. (જોશસે) યુનાનીયોંકે મઝાલિમ ઇનસાનીયતસે બોહોત દુર હેં. ઉનકે લિયે અબ હમારે દિલોંમેં મહેરબાની ઓર મોહબ્બતકા કોઇ ઝરરા બાકી નહીં રહા. હમારે દિહાતોં ઓર આબાદીયોંપર યુનાનીયોંને જો મઝાલિમ કિયે હેં તુમ ઉનસે બખુબી વાકિફ હો.

જનરલ હેરીંગટન-હાં, મગર......

સુલતાન-(બાત કાટકર) મેં નહીં ચાહતા કે અબ યુનાનીયોંકા નામભી મેરે કાનોંતક આયે.

(ગુફતોગુ ખતમ હોજાતી હે.)

સીન ચોથા—એથેન્સ.

બાઝાર.

(મોંશ્યો ગોનરસ ઓર જનરલ થિયોટોકસ આતે હૈં)

ગોનરસ—ભાઇ જાન! આલમે સિયાસતકી એક બેહેરે ના પયદા કિનાર હે જીસસે કશતીએ મકસુદ સહી વ સલામત નિકાલ લે જાના દુશવાર હે. ઇસકે તલાતુમમેં બડે બડે શનાવર ગોતે ખાતે હૈં, સરકશ બહાદુરોંકે જી ડુબ જાતે હૈં. હમને બોહતેરે હાથ પાઉં મારે મગર મંજ ધારમેં આકર હિમ્મત હારે. અબ અગર સાહિલે કામયાબી નઝર ન આયગા તો સારે કિયે કરાએપર પાની ફિર જાયગા.

થિયોટોકસ—કામયાબીકી ઉમ્મીદ કહાં? હમતો ચાહતે હૈં કે ઇન ઝગડોંસે નજાત પાયેં. ઓર ઝગડાલુ ઇલાકે છોડકર અપને ઘર ચલે આયેં.

ગોનરસ—અબ હાથસે તીર નિકલ ચુકા, વકત ચલા ગયા, હાલ બદલ ચુકા. ઇસ વકત તો યે બાતહે. કમ્બલકો હમ છોડતે હૈં કમ્બલ હમકો નહીં છોડતા. અપના યે મકસદ હે કે મુલ્કો હુકુમતકી શાન બઢાયેં. દુશમન કા યે અઝમ હે કે અપને ઇલાકે હાથસે ન જાયેં:—

મલેકુલ મોતકો યે ઝિદ હેકે જાં લેકે ટલું
સર બ સિજદાહે મસીહા કે મેરી બાત રહે

થિયોટોકસ—મગર ઇતતિહાદી હમકો અજીબ ચકમે દેતે હૈં. ખુદા જાને કિસ વકતકે બદલે લેતે હૈં. અગર હમારે વાદઇ મદદગાર થે તો તુરકોંકે શોરોગુલકી પરવા ન કરતે. હમેં મકબુઝા ઇલાકોંપર તસલ્લુત કાયમ કરનેમેં પુરી મદદ દેતે. કભી કોઇ તદબીર નિકાલતે હૈં કભી કિસી બહાનેસે ટાલતે હૈં. લંદન કાન્ફરન્સમેં કયા બનાયા જો અબ પેરીસમેં બનાઇંગે વયસેહી ચંદ રોઝ અપની શાનો શવકત દિખાકર ઘરોંકો લોટ જાઇંગે.

ગોનરસ–ઉમ્મીદ હે પેરીસ કાનફરન્સમેં ઝગડા ખતમ હો જાયગા ઓર હમેં ગોહરે મકસુદ હાથ આયગા. ઇસી મહીનેકે અખીરમેં કાનફરન્સ હોને વાલીહે, ઇતતિહાદીયોંકી તરફસે બુલાવા આ ગયા હે. ઇમરોઝ ફરદા નુમાઇન્દોંકા ઇતિખાબ હોગા જો હમારે મુતાલિબાત બહ્ઝોર પેશ કરીંગે.

થિયોડોકસ–ઇતતિહાદીયોંને અસલમેં હમેં ઉલ્લુ બનાયા હે, ખુદ દામન છુડાકર હમકોં એક ઝબરદસ્ત દુશમનસે ઉલઝાયા હે અગર શિકસ્ત ખાઇ તો અપને હાથોં અપની હસ્તી મિટાઇ ઓર ફતેહ પાઇંગે તો તમામ ઉમ્ર ઉનકે બારે એહસાનસે સર ન ઉઠાઇંગે. ઉન્હોંને અપની સુર્ખરૂઇકી ખુબ તદબીર નિકલી હે ગોયા બંદરકી બલા તવેલેપર ડાલી હે.

(ગયે.)

સીન પાંચવાં--અંગોરા.

રેલ્વે સ્ટેશન.

(તુરકાને એહરારકા એક જમ્મે ગફીર પ્લેટ ફાર્મપર મોજુદ હે. મુસ્તુફા કમાલ પાશા યુસુફ કમાલબે ઓર દીગર અરકાને દોલતકે હમરાહ તશરીફ લાતે હેં. સ્પેશીયલ ટ્રેન તૈયાર હે.)

મુસ્તુફા કમાલ-(યુસુફ કમાલબેસે મુખાતિબ હોકર)) પ્યારે ભાઇ! હમ મુલ્કો મિલ્લતકી હિફાઝતકે લિયે મસરૂફે પયકાર હેં, બા ઇઝઝત ઓર મુનસિફાના સુલેહકે લિયે હરદમ તૈયાર હેં, કાનફરન્સે હોતી હેં મગર કામયાબીકી સુરત નઝર નહીં આતી. પેરીસ કાનફરન્સમેંભી વોહ બાતેં દોહરાઇ જાયેંગી જો ન અમલમેં આઇ હેં ન આઇંગી. લેકિન હમ તુમારી સરફરદગીમેં વફદ ઇસલિયે રવાના કરતે હેં કે અક વામે આલમકે રૂબરૂ સુર્ખરૂ હો જાયેં ઓર ખુદાવંદાને યુરોપ હમપર નુકસે અમનકા ઇલઝામ ન લગાયેં. તુમ અપને મુકદદસ મકસદ ઓર હુકુમતકે નુકતએ નિગાહસે વાકિફ હો. કોમી હુકુક ઓર મુલ્કી રસ્મો રાહસે વાકિફ હો. કહીં શાતિરાને યુરોપકી ચાલોંમેં ન આજાના, મુલ્કો કોમકી નુમાયંદગીકા હક અદા કર દિખાના. વો હમેં બાત બાતપર ચકમા દે રહે હેં, ગઝબકી સિતમ ઝરીફીસે કામ લે રહે હેં. લેકિન તા બ કુજા:-

ઝુરૂર એકદિન ઉઠેગા પરદા રૂખસારે હકીકતસે
મુનવ્વર દીદઓ દિલ હોંગે અનવારે હકીકતસે
રહેગી ઇસતરાહ જારી મગર મશ્કે સિતમ કબતક
કરીંગે નાઝ બરદારી ભલા ગેરોંકી હમ કબતક
બપા હે ફિતનઓ શર કામ કયા હે અબ ખમોશીકા
કદમ આગે બઢાવો વક્તહે યે સર ફરોશીકા

યુસુફ કમાલ-જનાબ સદરે મોહતરિમ! મેં મજલિસે અઝમીયા કોમીયાકા બદિલ મશકુર હું કે ઉસને મુઝપર ઇસ કદર એતિમાદ ફરમાયા ઓર યે અહમ ઝિમ્મેદારી તજવીઝ કરકે મેરા એઝાઝ બઢાયા. હમ મુદઇ-યાને તેહઝીબકી ચાલેં હમેશાંસે જાનતે આયે હેં ઓર ઉનકી હરકાત

બખુબી પેહછાનતે આપે હેં મગર યે હમારી સાફ બાતનીકા કુસુર થા કે હમ ઉનકી હર બાતપર એતિબાર કરતે થે ઓર ઉન્હેં દોસ્તે સાદક સમઝકર ઉનકા દમ ભરતે થે. લેકિન અબ યે રાઝ તરત અઝ બામ હો ગયા હે ઓર દુનિયામેં યે ખ્યાલ આમ હોગયા હે કે ખુદાવંદાને તેહઝીબ ટટ્ટીકી આડમેં શિકાર ખેલતે હેં ઓર અપની મતલબ બરારીકે લિયે દોસ્ત બનાકર કુવેમેં ધકેલતે હેં. મુઝે કોમકા નુકતએ નિગાહ માલુમ હે, મેં અપને મુલકી હુકુકસે બખુબી આગાહ હું. હર સવાલ સોચ સમઝકર કિયા જાયગા હર બાતકા જવાબ કામિલ એહતિયાતસે દિયા જાયગા. ગુઝરી ઉમુર આપકે મશવિરેસે તય પાઇંગે ફયસલા તલબ મઆમિલાત આપકી મનઝુરીસે ફયસલ કિયે જાઇંગે.

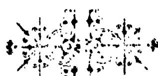
ગુર અગર ગેરને સીખાહે સિતમ સાઝી કા
હમકો કુદરતને દિયા વસ્ફહે જાંબાઝી કા
આકે મયદાનમેં વો ચાહે કોઇ ચાલ ચલેં
સર ઉડાકર ચલેં કરતે હુએ પામાલ ચલેં
બાત મતલબકી નહીં શોખીએ ગુફતારમેં હે
ફયસલા અબતો ફકત કબઝએ તલવારમેં હે

દુઆ ફરમાયેં, ખુદાવંદે કરીમ હમે કામયાબીકી સુરત દિખાયે ઓર શાદો બા મુરાદ વતનકી સરઝમીનમેં લાયે.

સબ—આમીન સુમ્મા આમીન.

મુસ્તુફા કમાલ— જા, બડે શોકસે જા અયે મેરે જાને વાલે
વકતપર જવહરે ઇસાર દિખાને વાલે
કોમકે વાસ્તે તકલીફ ઉડાને વાલે
આપકી હોંગે ફના હમકો સતાને વાલે
ઝુલ્મો બેદાદકા અંજામકી નાકામી હે
હમકો કુછ ખોફ નહીં કે ખુદા હામી હે

વિહસલ હોતા હે, યુસુફ કમાલ બે હમરાહીયાં સમેત સવાર હોતે હેં. ગાડી ચલતી હે, મુસ્તફ કમાલ હિલાતે હેં ઓર નારાહાએ તકબીર બુલંદ કરતે હેં.

સીન છઠ્ઠા---લંડન.

દફતરે વિઝારતે ખારિજાકી બેરૂની તરફ.

(માશલ ઇઝઝત પાશા અપને હમરાહીયોંકે સાથ આતે હેં)

ઇઝઝત પાશા–(અફસોસનાક લેહજેમેં)

ખુદાને રૂએ ઝમીંપે હમકો દિખાયે હેં ઇનકિલાબ કયા કયા
સહીં તકાલીફ કયસી કયસી ઉઠાયે જાંપર અઝાબ કયા કયા
ન વકત કોઇ ખુશીકા આયા ન એક સાઅત કરાર પાયા
ગઝબ હે એહલે જહાંને હમપર કિયે હેં જોરો ઇતાબ કયા કયા
રહે હેં દરપેશ સખ્ત ઝગડે નહીં હે ઇતનાભી યાદ હમકો
હુવે હેં હમપર સવાલ કયા કયા દિયે હેં હમને જવાબ કયા કયા
કોઇ હમેં કેહ રહા હે વેહશી પુકારતા હે કોઇ સીતમગર
બજાયે તેહસીનો આફરીંકે મિલેહેં હમકો ખિતાબ કયા કયા
જો કાંપતેથે હમારે ડરસે હમારી કિસમતકે અબહેં માલિક
કિયા હે દવરે ફલકને ઇઝઝત ઝલીલ કયા કયા ખરાબ કયા કયા

આહ ! એક વો ઝમાનાથા કે દુનિયા ભરમેં હમારા ઇકતિદાર થા, શાહાને જહાંકો હમારે સાથ રાબતએ ઇતતિહાદ રખના મુજીબે ઇફતિખાર થા. યુરોપમેં હમારી અઝમતો જબરૂતકે ઝન્ડે ગડેથે, અફરીકામેં હમારે લશ્કરોંકે લશ્કર પડે થે. કોઇ આલે ઉસમાનકે સામને દમ ન મારતા થા, જો મુકાબિલ આતા ફોરન હિમ્મત હારતા થા. મગર આજ યે ગુલ ખિલતા હે કે અપને ધરસેભી જવાબ મિલતા હે. અફરીકી વ યુરોપી મકબુઝાત હાથસે જાતે રહે ઓર ગેર હીલોં બહાનોંસે અપના કબઝા જમાતે રહે. અબ એશિયાએ કુચકકે થોડેસે ઇલાકે પરભી દોસ્તોંકી નિગાહ હે કહીં ઇતતિહાદી લશકર હે કહીં યુનાની સિપાહ હે. આહ! હમારી હાલતે ઝાર પર એક ઝમાના આંસુ બહાતા હે. ઇસ કદીમ બા જબરૂત સલતનતકા નુમાઇન્દા બારયાબીકે લિયે જનાબ કરઝન બહાદુરકા દરવાઝા ખટખટાતા હે. ફાઅતમેર યા ઉલિલ અબસાર.

જાવેદ બે–બાદબાન!

ખુશ હે અઝમતે દેરીના ગરચે ખ્વાબો ખ્યાલ
બજાયે રાહતો ફરહત હુઆ નસીબ મલાલ
કિયા તશદ્દુદે સય્યાદને હે બે પરો બાલ
મગર હે હાફિઝો નાસિર વો ઇઝદે મતઆલ
મશવ મલુલકે અય્યામે ગમ ન ખ્વાહદ માંદ
ચુનાં ન માન્દો ચુનીં નેઝ હમ ન ખ્વાહદ માંદ

(અંદર દાખિલ હોતે હૈં)

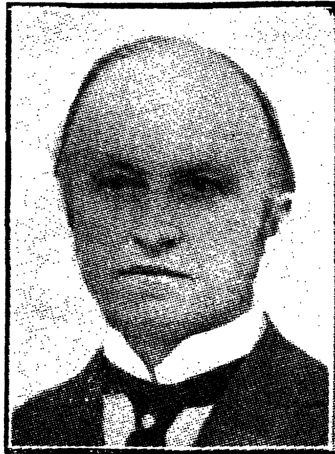
સીન સાતવાં--પેરિસ.

કૉનફરેન્સ હૉલ.

(મોંશ્યો પોઇનકાર વઝીરે આઝમ ફ્રાંસ કુરસીએ સદારતપર રવનક અફરોઝ હેં. મી૦ લોઇડ જ્યોર્જ ઓર દીગર ઇતતિહાદી અરાકીને મજલિસ મારશલ ઇઝ્ઝત પાશા, મુસ્તુફ કમાલ બે ઓર નામાનિગારાને અખબારાત મોજુદ હેં.)

પોઇન્કાર—હમ મશરિકે કરીબમેં અમનો સુલેહકે મુતમન્ની હેં. નહીં ચાહતે કે જીસ જંગકો કામયાબીકે સાથ ખતમ કિયા ગયા હે ઉસકા તતમ્મા હમારે નઝમો નસકમેં ખલલ અંદાઝ હો. તમામ મુતખાસમ તાકતોંસે સુલેહ હુએ એક અરસા હો ગયા હે મગર તુરકીસે અભી સુલેહ નહીં હો સકી. હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયાને મુઆહિદએ સેવરો મનઝુર કર લિયાથા મગર મુસ્તુફા કમાલ ઓર ઉનકે હમરાહીયોંને અભી તક ઉસકી મુખાલિફતકી હે ઓર વો યુનાનસે હમારે દિયે હુએ ઇલાકે વાપિસ લેનેકે લિયે મુસિર હેં હમ તુરકીકો મુનાસિબ હુકુક દેનેકે લિયે તઇયાર હેં લેકિન અગર વો ચાહે કે ઉસો પહેલી હાલતપર બહાલ કિયા જાયે તો યે ના મુમકિન હે. અગર અયસા કિયા જાયે તો જીસ ગરઝકે લિયે જંગે અઝીમકા આગાઝ હુઆથા પુરી નહીં હોતી. હમ તુરકોંકો દરે દાનિયાલ વાપિસ દેકર દુનિયાકી તિજારતકો મસદુદ નહીં કર સકતે. હમ કલીલુત તેઅદાદ અકવામકો દુબારા તુરકોંકે સિપુર્દ કરકે નાલઓ ફરિયાદ સુનનેકે આરઝુમંદ નહીં હેં. હમ અદલો ઇનસાફસે કામ લેના ચાહતે હેં, હમ યુનાનકે હામી હેં ન તુરકીકે મુખાલિફ, ઇતતિહાદીયોંકી ખ્વાહિશ દુનિયામેં એક મુકમ્મીલ નિઝામે અમન કાયમ કરના હે. ઉમ્મીદ હેકે હુકુમતે અંગુરા ઓર હુકુમતે યુનાન ઇસ મકસદકે હાસિલ કરનેમેં હમારી ઇમદાદ કરેંગી. ઓર બાહમી સુલહો સફાઇસે અપને અપને મુલકકી ફલાહો બેહબુદીકી તરફ મુતવજ્જાહ હોંગી. હમને નિહાયત ગોરો ખોઝકે બાદ મિનદરજે ઝેલ શરાયત તજવીઝ કી હેં જીસપર અમલ પેરા હોનેસે તુરકી વ યુનાની જંગકા ખાતિમા હો સકતા હે.

(૧) કુસતુનતુનિયાકો ખાલી કર દિયા જાયગા. ઓર તમામ ઇતતિહાદી ફોજેં વાપિસ બુલાલી જાયંગી. દરે દાનિયાલકે એશીયાઇ સાહિલ પર ફિર તુરકીકા કબઝા વ દખલ હોગા.

લૉર્ડ કર્ઝન

હઝરત શેખ સનોસી.

મોંશ્યો પોઇન્કારે.

(૨) આબનાયે બાસફોરસપર ઇતતિહાદી કમીશનકા કબ્જા રહેગા, જીસકા સદ્ર એક તુર્ક હોગા. ગેલીપોલીપર ઇતતિહાદી કાબિઝ રહીંગે.

(૩) મશરેકી થરેસકા એક બડા હિસ્સા તુરકોંકો દિયા જાયગા લેકિન એડરીયાનોપલ યુનાનકે હવાલે કિયા જાયગા.

(૪) વિલાયતે સમિર્નાબી તુરકોંકો વાપિસ દે દી જાયગી અગરચે ઇસમેં ખાસ તર્ઝકી હુકુમત કાયમ કી જાયગી.

(૫) અનાતોલીયામેં તુરકી સિયાદત કાયમ કી જાયગી.

(૬) તુરકી માલી આઝાદીપર કિસી કિસમકી નિગરાની કાયમ નહીં કી જાયગી.

(૭) સુલતાનુલ મોઅઝ્ઝમકે દુનયવી વ મઝહબી ઇખતિયારાત કાયમ રખ્ખે જાઇગે.

લેકિન ઇન શરાયતપર બેહેસો તમહીસકે લિયે ઝુરૂરી હે કે તુરકોં ઓર યુનાનીયોંકે માબેન તીન મહીનેકે લિયે આરઝી સુલેહ હો જાયે તાકે ગુફ્તોગુએ મસાલિહત અમનો ચેનસે અમલમેં આયે.

લોઇડ જયોજ—ઇન શરાયતસે નુમાઇન્દિગાને યુનાનો તુરકીકો મુત તલા કિયા જાયે ઓર એક યાદ દાશ્ત ફોરન હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયા ઓર હુકુમતે અંગોરાકો ભેજી જાયે તાકે વો ઇસપર ગોર કરકે જલદી જવાબ દે ઓર ગુફ્તોગુએ સુલેહકે લિયે કોઇ મકામ તજવીઝ કિયા જાયે.

લોર્ડ કરઝન—તુરકોંકો બોહોતસી મરાઆત દી ગઇ હેં. અગરચે મુઆહિદએ સેવરે નાકાબિલે તરમીમ થા મગર મુસલમાનોને હિંદકે શોરો ગુલ ઓર દુનિયાએ ઇસલામકે દખલ દર માઅકુલાતને તરમીમપર મજબુર કરદિયા. ગાલિબન યુનાનપર ઇસકા નાગવાર અસર પડેગા મગર હમારા દિલી મનશા હેકે મશરિકે કરીબમેં અમનકા દોર દોરા હો.

લોઇડ જયોર્જ—બેશક! ઉમ્મીદ હે કે તુર્ક ઇન મુનસિફાના શરાયતકો કુબુલ કરકે સુલેહ પસંદી ઓર અમન જોઇકા સુબુત દેંગે.

પોઇનકાર—મેરી દિલી દુઆ હે કે હમારી કોશિશેં બાર આવર હોં. ઓર તુરકો યુનાની બાહમ સુલ્હો અમનસે રહેં.

(ઇજલાસ બરખાસ્ત)

સીન આઠવાં—એથેન્સ.

જંગલ.

(મોરયો ગોનરસ ઓર જનરલ બોયુલાસ આતે હૈં

ગોનરસ–ઇતતિહાદીયોંને ગઝબ ઢાયા કે તખલીયએ સમિર્નાકા સવાલ ઉઠાયા.

બોયુલાસ–યે કભી નહીં હો સકતા. જાન જાયગી મગર યુનાની ફોજ વહાંસે હરગિઝ વાપિસ ન આયગી. અગર ઇતતિહાદી મુઆહિદએ સેવરેકી ખિલાફ વરઝીપર તુરકોંકા કુછ નહીં બિગાડ સકતે તો હમારા તખલિયએ સમિર્નાસે ઇનકાર પર કયા કર લેંગે?

ન છોડીંગે હરગિઝ દિયારે સમિર્ના
હુઆ અપના સબ કુછ નિસારે સમિર્ના
હુએ કુરતા જાંબાઝ અપને હઝારોં
હે અકસીર ગરદો ગુબારે સમિર્ના
બહાઇ યહાં હમને નેહરેં લહુકી
ગિરાં કદ્ર હે લાલાઝારે સમિર્ના
કોઇ છીન લે જાયે હમસે તો જાનેં
કે ફિતરાકમેં હે શિકારે સમિર્ના
હમારે લિયે ઇસકે જંગલ ચમન હૈં
રગે ગુલસે નાઝુક હે ખારે સમિર્ના
કિયા હમને આદાબ ઇસ સર ઝમીંકો
બઢાયા હે ઇઝઝો વિકારે સમિર્ના
જીસે તખ્તે યુનાન બખ્શા ખુદાને
રહેગા વોહી તાજદારે સમિર્ના

ગોનરસ–લેકિન ઇતિતિહાદીયોંકે તોર બદલે હુએ નઝર આતે હેં બેહતર યે હે કે હંગામી સુલેહકા એલાન હોનેસે કબ્લ જીસ કદર જલદી હો સકે બકસરત સિપાહ સમિર્નાં ભેજી જાયે ઔાર બ સુરઅત તમામ પેશ કદમી કરકે ઔાર ઇલાકોં પરભી કબ્ઝા કર લેં.

ઍાચુલાસ–ઔાર તખલિયએ સમિર્નાકી હરતરાહ મુખાલિફત કી જાયે. હમેં ઇઝ્ઝતે વતનકે લિયે લડ મરના ચાહીયે ઔાર તુરકી ગુલામીકો તસ્લીમ ન કરના ચાહીયે.

ગોનરસ–બેશક !

સમિર્નાકે હમ હેં સમિર્નાં હમારા
હે ઇસકે લિયે જીના મરના હમારા
થ્રેસ અપને કબ્ઝે મેં આયા હુઆહે
સમિર્નાં હમારા અદરના હમારા

(ગયે)

સીન નવાં—અંગોરા.

જામે મસજીદ.

(બાદ નમાઝ જલસા મુનઅકિદ હોતા હે. નમાઝી હમા તન ગોશ બયઠે હે)

એક નવ જવાન–(ખુશ ઇલહાની સે)

યા રસુલે પાક ફખ્રે અંબીયા ફરિયાદ હે
સાહિબે લવલાક શાહે દોસરા ફરિયાદ હે
મર રહે હેં લા દવા તેરે મરીઝાને હઝીં
અયે મસીહાએ ઝમાં દર્દ આશના ફરિયાદ હે
ડુબતા મંજધારમેં હે તેરી ઉમ્મતકા જહાઝ
અલ મદદ! બહેરે ખુદા અય નાખુદા ફરિયાદ હે
શુમીએ તકદીરસે હેં મુરીદે રંજે બલા
મુશકિલેં દરપેશ હેં મુશકિલકુશા ફરિયાદ હે
કર રખા હે ફરતે ઇસિયાંને હમેં જાં દર અઝાબ
દે નજાત અયે શાફએ રોઝે જઝા ફરિયાદ હે
સદમા હાએ ગમસે ઝખ્મી હો ગયે કલ્બો જીગર
જાં બ લબ હેં બરઝમાં સુબ્હો મસા ફરિયાદ હે
મુઝદએ ફતહો ઝફર દે મુસલિમે માયુસ કો
યુરિશે અગયારસે હમકો બચા ફરિયાદ હે

સબ–આમીન.

મુસ્તુફા કમાલ–બિરાદરાને મિલ્લત! આજસે દોસાલ પહેલેકી હાલતપર નઝર કરો ઓર મોજુદા સુરતેહાલકો નિગાહે ગોરસે દેખો. હસરતો યાસકે તીરઓ તારીક બાદલોંસે બરકે ઉમ્મીદને જલવા દિખાયા, દુશમનકા ખિરમને આરઝુ ખાકસતર કર દિખાયા. કોમ માયુસો મજબુર દુશમન મુકઇયદો મહેસુર, મકામે ખિલાફતપર ફોજી નિગેહદારી, ઝુલ્મો જફાકી ગર્મ બાઝારી, અલમ બરદારાને હુકુમત મુઆહિદએ સેવરેકો નવિશ્તએ તકદીર સમઝનેપર મજબુર થે, પરસ્તારાને ખુદાવંદાને તેહઝીબ હમારી હસ્તી મિટા ચુકે થે. ઉન્હોંને સલ્તનતે ઉસમાનીયાકી કત્એ બુરીદસે દિલકે દેરીના અરમાન નિકાલે. હીલોં બહાનોંસે હમારે ઝરખેઝ

ઇલાકે સંભાલે મગર અભી ઇસલામકા પરચમ રિફઆએ આલમપર લહેરાતા થા, હામિલાને તવહીદને સનમ કદએ દેહેરમેં પયગામે હક સુનાના થા અખિર જાંબાઝાને વતનકે દિલોંમેં હમીયતે દીનીકા એક તુફાન ઉમડા ઓર દુશમનકે સંગલાખ મનસુબોંકો ખસો ખાશાકકી તરાહ બહાયા. કિસકો ઉમ્મીદથી કે અનાતુલીયાકી દુર ઉફતાદ સરઝમીનસે વો ઝબરદસ્ત તાકત ઝુહુરમેં આયગી જો મુતતહિદ યુરોપકે ફયસલેકો બે હકીકત કર દિખાયગી યુનાનકી કયા હસ્તી થી કે હમારે સામને આતા ઓર મુકાબિલેકી તાબ લાતા. વો દર હકીકત 'તુતીએ પસે આઇના" બનકર "ઉસ્તાદે અઝલ"કી તરજુમાની કરતાથા ઓર કોઇ "મેહબુબ" "પરદએ ઝન્ગારી"મેં બયઠ કર ઉસકી હવા ખ્વાહીકા દમ ભરતા થા. આખિર યુનાનકી મુતવાતર હઝીમતોંને ઇતતિહાદીયોંકો મુઆહિદએ સેવરેકી તરમીમકે લિયે મજબુર કિયા ઓર હમસે ગુફતોગુએ સુલેહ કરના મનઝુર કિયા મગર શરાયત સરાસર નાકાબિલે તસલીમહેં. (આવાઝેં બેશક, બેશક.) હમકો તીન મહીનેકે વાસ્તે લડાઇ બંદ કરનેકે લિયે કહા જાતા હે મગર હંગામી સુલેહ કયસી ? જબ દુશમન હમારી સરઝમીનપર ઝુલ્મો સિતમ ઢાતા હે. હમારી તલવાર ઉસી વકત નિયામમેં કરાર પાયગી જબ એશિયાએ કુચક ઓર હમારે યુરોપી ઇલાકોંપર દુશમનકી સુરત નઝર ન આયગી. પહેલે સલિનો કે કામિલ તખલીયેકા ઇનતિઝામ કરેં ફિર હમસે સુલેહકે લિયે ગુફતો કલામ કરેં. શરાયતભી અજીબ મઝહકા ખેઝ હે. ઉનકી બએનહુ વોહિ મિસાલ હે કે બાપકે મરને પર દો ભાઇ આપસમેં જાયદાદ તકસીમ કરને લગે બડા ભાઇ છોટેસે કહેતા હે.

અઝ સેહને ખાના તા બ લબે બામ અઝાને મન
અઝ સકફે ખાના તા બ સુરરિયા અઝાને તો

કુસ્તુનતુનીયા ખાલી કિયા જાયગા, ઇતતિહાદી ફોજેં વાપિસ બુલાલી જાયેંગી લેકિન બજુઝ એશિયાઇ સાહિલ દરે દાનીયાલ ઇતતિહાદીયોંકે ઝેરે નગીન રહેગા. ગેલીપોલીપર ઇતતિહાદી કાબિઝ રહીંગે ઓર આબનાયે બાસફોસરપર કબઝા એક ઇતતિહાદી કમીશનકા રહેગા, મગર ઉસકી સદારતકા શરફ કિસી તુર્ક કો હાસલ હોગા. મશરેકી થ્રેસકા એક બડા હિસ્સા તુરકોંકો દિયા જાયગા લેકિન એડરીયાનોપલ બ સિલએ ખિદમાત યુનાનકી નઝર ! વિલાયતે સમિર્ના હમકો વાપિસ દેદીજાયગી મગર ઉસકા તરઝે હુકુમત વો આપ તજવીઝ કરીંગે ઓર નિહાયત ફરાખ દિલીસે ઇસ અમ્રકા એલાન ફરમાયા હેકે અનાતોલીયામેં તુર્કી સિયાદત તસલીમ કી જાયગી, ઇં હમ ગનીમતસ્ત. તુરકી માલી આઝાદીપર કોઇ નિગરાની

નહીં હોગી ઔર સુલતાનુલ માઅઝ્ઝમકે દુન્યવી ઔર મઝહબી ઈખ્તિયા રાત કાયમ રખે જાઈંગે. લેકિન કયા ઇન શરાયતકો તસલીમ કરનેસે હમારે ગયે હુએ હુકુક વાપિસ આ જાઇંગે ઔર યે ઇતતિહાદી એહસા નાત હમેં મનઝિલે મકસુદ તક પહોંચાઇંગે? (આવાઝેં "નહીં નહીં") યે શરા યત બઝાહિર આબલા ફરેબ વ દિલ આવેઝ હેં મગર હમારી કોમી ફનાકી મુકમ્મલ દસ્તાવેઝ હે. અગર ઇનપર હમારી મોહરે તસ્દીક સબત હો જાયગી તો ફિર તા હશ્ર પનપનેકી નોબત નહીં આયગી. હાં, જીસ તાક તને મુઆહિદએ સેવરેકો પુરઝે પુરઝે કર દિખાયા હે વોહી ઇસકે પરખચે ઉડાયગી. જીસ તાકતને ઇતાતહાદીયોંકે સરે પુર ગુરૂરકો ઝુકાયા હે વોહી યુનાનકો સફહએ હસ્તીસે મિટાયગી. હિમ્મતો ઇસતિકલાલકા દામન હાથસે ન છોડો, ઇતતિહાદો ઉખુવ્વતકા રિશતા મઝબુત કરો, એક દિલ ઔર એક જાન હોકર બઢે જાવ, કોઇ રૂકાવટ પેશ આયે તો હરગિઝ ન ઘબરાવ. શહેનશાહે હકીકી હમારા મુઆવિનો મદદગાર હોગા ઉસકે ફઝલો કરમસે બેડા પાર હોગા.

સબ—અલ્લાહો અકબર! અલ્લાહો અકબર!!

(શયખુલ ઇસલામ ખડે હોકર દુઆ માંગતે હેં.)

શયખુલ ઇસલામ—

અય શાહે શવકતે હશમ તેરે હુઝુર આયે હમ
કિયે સરે નિયાઝ ખમ બસોઝે દિલ બચશ્મે નમ
કતીલે ખંજરે સિતમ શહીદે દસનએ અલમ

સબ—

ગિરાહે સરપે કોહે ગમ
ઇલાહી હમપે કર કરમ

શયખુલ ઇસલામ—

અદુએ જાં હઝાર હેં ગનીમ બે શુમાર હેં
દિલ અપને દાગદાર હેં હુએ જીગર ફિગાર હેં
કે બસ નહીફો ઝાર હેં જહાંમેં શર્મસાર હેં

સબ—

હે લબપે આહ દમ બદમ
ઇલાહી હમપે કર કરમ

શયખુલ ઇસ્લામ-

અય હુકમરાને બેહરોબર ઇશ્વરની લુત્ફકી નઝર
શબે અલમકી કર સહર ઝુપે હૈં અનજુમો મેહેર
દિખાદે જલવએ ઝફર મિસાલે મેહેર જલવાગર

સબ-

હો દૂર ઝુલમતે અલમ
ઇલાહી હમપે કર કરમ

-શયખુલ ઇસલામ-

સુન અય ઇલાહિલ આલમીં તુફેલે ખત્મે મુરસલીં
દુઆએ મુસલિમે હઝીં હો ફતેહયાબ ઓહલેદીં
અમલમેં આયે બિલયકીં હઝીમતે મુખાલેફીં

-સબ-

રવાના હોં મુએ અદમ
ઇલાહી હમપે કર કરમ

સીન દસવાં--અંગોરા.

જંગલ.

(યુસુફ કમાલ ઓર રઉફ પાશા આતે હેં)
ગર શોરિશે અઅદાએ જફાકાર અભી હે
કુછ ખોફ નહીં હાથમેં તલવાર અભી હે
ઝખ્મોંકે ખુલે મું હેં તમન્નાએ નમકમેં
મુઝકો હવસે લઝઝતે આઝાર અભી હે
દેરીના હવાખ્વાહ ઉસે માર ચુકે થે
તુરકીકા મગર મરદુમે બીમાર અભી હે
હમ મનઝિલે મકસુદપે જા પહોંચીગે આખિર
માયુસ હોં કયોં તાકતે રફતાર અભી હે
કુછ લુતે બહારે ચમનિસ્તાં નહીં અય દિલ
ગુલશનમેં હમારે ખલિશે ખાર અભી હે

રઉફ પાશા–કોઇ ખલિશે ખાર નહીં, અનકરીબ યે કાંટા નિકલ જાયગા ઓર હમારા ગુલશન ગુલઝારે ઇરમકી કેફીયત દિખાવગા.

યુસુફ કમાલ–તાઝા ઇતતિલાઆતસે પાયા જાતા હે કે થ્રેસમેં યુનાની અફવાજકા ઇજતિમાઅ હો રહાહે, ઓર ગાલિબન ઉનકા ઇરાદા કુસ્તુનતુનીયાપર હમલા કરનેકાહે. હઝરત સદરે મોહતરિમભી મહાઝકી જાનિબ જાને વાલે હેં.

રઉફ પાશા–કુસ્તુનતુનીયાપર તો કયા હમલા કરીંગે? દર હકીકત યે કોશીશેં હમારી તવજ્જોહ મહાઝે સમિર્નાસે હટાનેકી હેં, મગર ખેર હમભી ખુબ જાનતે હેં, અબકે હમલેમેં યુનાનિ ખુદા બિલકુલ સફાયા કરદિયા જાયગા.

યુસુફ કમાલ–મુખાલેફીનકા પ્રોપાગન્ડા બ દસ્તુર જારી હે. જબ સુલેહકી ગુફતો શનીદકા વકત આતા હે તુરકી મઝાલિમકા કોઇ ન કોઇ કિસ્સા ઘડકર શોર મચાયા જાતા હે. ઇ. સ. ૧૯૨૦ મેં મુઆહિદએ સેવરેકે મોકેપર અરમનોંકે કત્લે આમકા ઇલઝામ લગાયા. ઇ. સ. ૧૯૨૧ મેં નોબર પાશાને લંડન કાનફરન્સકે વકત યે અફવા ફેલાઇકે એલેકઝાન્ડરા પોલમેં તુરકોંને પચાસી ફીસદી આબાદીકી જાનપર આફત

હાહ. અબ ફિર પેરીસ કાનફરન્સકે બાદ અમેરીકન શોરા પુરત ચાવલને જીસે બજ્મુમેં સાઝિશો બગાવત મુલ્ક બદર કિયા ગયા થા અનાતોલીયામેં ખ્યાલી મઝાલિમકી દાસ્તાનેં ઘડકર તા૦ ૬ ઠી મે ૧૯૨૨ કે ટાઇમ્સમેં શાયે કરાદીં બસ ફિર કયા થા? હમારે કદીમ બેર ખ્વાહ ભડક ઉઠે ઓર બિરતાની પાર્લામેન્ટમેં ઇસપર ખુસુસીયતસે બેહેસ હુઇ. જનાબ લોર્ડ કરઝન મી. ચર્ચીલ, મી. હામર્સવર્થ, અર્લકાફર્ડ ઉનકે હાશિયા નશીનોંને હમપર ખુબ ઝહેર ઉગલા. યુનાનીયોંકી મઝલુમીયત પર હમદર્દીકે આંસુ બહાયે. ફરઝી મકતુલોંકી ખ્યાલી લાશોંપર નવહા ખ્વાનીકી. ફોરન તેહકીકાતી કમીશન મુકરર કરનેકા ફયસલા કિયા. ફ્રાંસ, ઇટલી ઓર અમરીકાકો ઇસમેં શિરકતકી દાઅવત દી ગઇ ઓર યે એઅલાન હુઆ હે કે અગર ઇસમેં દુસરે શરીક ન હોંગે તો બિરતાનીયા ખુદ યે ફર્ઝ અંજામ દેગા.

રઉફ પાશા–બડી ખુશીસે "આંરાકે હિસાબ પાક અસ્ત ઝ મુહાસિબા ચે બાક અસ્ત" ઇસકી તરદીદ મી૦ ગિલેસ્પી સફીર મુતઅઇયના ફુસ્તુનતુનીયાકે તિજારતી એટાચી ઓર મીસ બ્લેંકસ નુમાઇન્દા અનજુમન ઇમદાદે મશરિકે કરીબ મિનજાનિબ અમરીકા મુકીમ અનાતોલીયાને કરદી હે.

યુસુફ કમાલ–ઇસસે બઢકર વો કરારદાદ હે જો કલીસાએ યુનાનકે મસીહીયોંકી કાન્ગ્રેસ મુનઅકીદા કયસરીયાને પાસ કરકે શાયે કી હે. જીસમેં ચાવલકી યાવા ગોઇકી તરદીદ કી હે. યુનાની દસ્ત દરાઝીયોં પર ઇઝહારે નફરત કિયા હે ઓર અનાતોલીયાકી મોજુદા હુકુમતકી માઆદેલત ગુસ્તરી, બે તાઅસ્સુબી, રિઆયા પરવરી ઓર હક શનાસીકી તાઅરીફ કી હે. ઓર તકદ્દુસ મઆબ પાપા અફતીમ આફંદી બિતરીકે આઝમ કલીસિયાએ યુનાન અનાતોલીયાકે ઝેરે મુતાબેઅત ગિરજોં મેં જો દુઆ પઢી જાતી હે ઇસમેં કાયદે આઝમ ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશા ઓર મજલિસે મિલ્લીયએ અઝમીયાકે મેમબરોંકે લિયે ખુદાવંદે કરીમસે સેહતો સલામતીકી ઇસતિદઆ ઓર હમારે વતન પર દસ્તે તઅદ્દી દરાઝ કરને વાલોંપર નુઝુલે કેહેરકી ઇલતિજા કી જાતી હે.

રઉફ પાશા–યે સબકુછ હમારી બે તાઅસ્સુબી ઓર અમન પસંદીકી કાફી દલીલ હે. લેકિન જીન્હોંને હમેં બદનામ કરનેકી કસમ ખા રખી હે ઉનપર ઇન બાતોંકા કયા અસર હો સકતા હે.

યુસુફ કમાલ–ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશાને હાલહીમેં અપની તકરીરે ઇસમદમેં ખુબ કહા હે કે "અગર હક્કહાએ જંગમેં મુખાલિફ

અનસરકા છખરાજ ઝુલ્મ હે તો ઉસકી ઝિમ્મેદારીકા એથેન્સ (પાયખ્તે યુનાન) યા શાયદ દુનિયાકે સબસે બડે દારૂસ્સલતનતમેં તલાશ કરના ચાહીયે."

રઉફ પાશા–હમને સરકારી તોરપર ઇસ તેહકીકાતી કમીશનકી તજવીઝકી મુખાલિફત કી હે કયોં કે મુતખાસમ તાકતોંસે મુનસિફાના તેહકીકાત તકતીશકી તવકકો નહીં હો સકતી.

યુસુફ કમાલ–બિલકુલ દુરસ્ત (એકતરફ દેખકર) વો આ રહે હેં

રઉફ પાશા–હાં, વોહી હેં. (જનરલ ટાઉશેન્ડ, જનરલ નુરૂદીન પાશા ઓર ચંદ સિપાહી આતે હેં).

ટાઉશેન્ડ–હલ્લો, આપ હમસે પહેલે આ પહોંચે.

યુસુફ કમાલ–થોડી દેર હુઇ હે.

રઉફ પાશા–કહીયે સયરો શિકારકા લુત્ફ ઉઠાયા?

ટાઉશેન્ડ–મગર ઇસ નવાહમેં શિકાર કમ હે.

યુસુફ કમાલ–વાહ, આપ યે કયા ફરમાતે હેં:-

હમા આહુવાને સેહરા સરે ખુદ નિહાદા બરકફ
બઉમીદ આંકે રોઝે બ શિકાર ખ્વાહી આમદ

ટાઉશેન્ડ–(મુસ્કુરા કર જનરલ નુરૂદદીન પાશાકી તરફ ઇશારા કરકે) મેં તો ખુદ આપકા શિકાર હું. પહેલે કુતુલ અમ્મારામેં મેહસુર કિયા ઓર ફિર અસીર કરકે કુસ્તુનતુનીયા પહોંચાયા. આઝાદ હોકર લંડન ગયા તો વહાંભી આરામસે બેઠને ન પાયા અબ ફિર આપકે દામે મોહબ્બતમેં ગિરિફ્તાર હોકર યહાં ચલા આયા:-

ખબર નહીં કિસે કેહતે હેં ગુલ, ચમન કયસા?
કફસકો હમતો સમઝને હેં આશિયાં સઇયાદ

તુરકોંમેં જયસે ઇનસાની જીસ્મોંપર ફતેહ પાનેકી કાબેલીયત હે વયસેહી દિલોંકો તસખીર કરનેકી કુદરત ભી હે. મેરા ઇસ સફરસે મુદદુઆ યે થા કે ઝાતી તોરપર બહાદુરોંસે અમનકી કોશીશ કરૂં. મુઝે ઇસ મકસદમેં ખાતિર ખ્વાહ કામયાબી હુઇ હે. મેં સદરે મોઅઝઝમ ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશા, મજલિસે મિલ્લીયા, અરકાને વિઝારત ઓર જનરલ નુરૂદદીન પાશાકા મશકુર હું કે ઇસ સફરમેં મુઝે ધરસે ઝિયાદા આરામ પહોંચાયા ઓર મુખલિસાના ખાતિરો મદારાતસે મમનુન ફરમાયા.

નુરૂદ્દીન પાશા-આપ હમારે હેરીના દોસ્ત ઓર ખેર અંદેશ હેં, આપકી મેહમાનદારી હમારે લિયે મુઝબે સદ રાહત હે.

ટાઉશેન્ડ-યે આપકી કરૂપાકી ઓર પરીખ દિલીકા બડીહી સુબુત હે.

યુસુફ કમાલ-શુક્રિયા.

નુરૂદ્દીન પાશા-ચલો ઇસ જંગલકી તરફ ચલેં, આજકા દિન સચરા શિકારકા લુત્ફ ઉઠાયેં, ફિર યે લુત્ફે સોહબત કહાં ?

ગનીમત જાનલો મિલ બયઠનેકો

જુદાઇકી ઘડી સરપર ખડી હૈ

(ગયે)

સીન ગયારવાં—કુસ્તુનતુનીયા.

બાબે આલી.

(તવફીક પાશા, રશીદ પાશા ઓર જાવેદ બે બયઠે હેં)

તવફીક પાશા–અભી તક હમારી યાદ દાસ્તકા જવાબ નહીં આયા, જો હમને ઇતતિહાદી કમીશનરોંકો યુનાનકી ફોજી નુકલો હરક તકી નિસબત ભેજીથી. કલ શામસે ખબર ગર્મ હે કે યુનાની કુસ્તુનતુનીયા પર હમલા કરનેવાલે હેં, અવામુન્નાસ ખાયફો હિરાસાં હેં.

જાવેદ બે–હાલત વાકઇ નાઝુક હે, જા બજા ચેમગોઇયાં હો રહી હેં. મુઝે મોઅતબિર ઝરીએસે માલુમ હુઆ હે કે યુનાનીયોંને કુસ્તુન તુનીયાપર હમલા કરનેકે લિયે ઇતતિહાદીયોંસે ઇજાઝત તલબ કી હે.

રશીદ પાશા–(મુસ્કુરાકર) હમલા ઓર ઇજાઝતસે? યે ઉનકી રૂબાહ બાઝીયાં હેં, અગર ઇતતિહાદીયોંકી નીયત બખેર હો તો વો ઇધર આંખ ઉઠાકરભી નહીં દેખ સકતે.

જાવેદ બે–ઉધર વેનીસ કાનફરન્સકી તઇયારીયાં હો રહી હેં ઓર ઇધર યે શાખશાના છિડ ગયા.

તવફીક પાશા–મેંને ઇઝઝત પાશાકો જનરલ હેરીંગટનકી તરફ ભેજા હે કે વો સબ હાલ મિલકર માઅલુમ કર આયેં તાકે નામઓ પ્યામમેં દેર ન હો જાયે.

રશીદ પાશા–કિસ વકત ગયે થે?

તવફીક પાશા–દસ બજે.

રશીદ પાશા–(ઘડી નિકાલ કર) અબ બારા બજને વાલે હેં.

તવફીક પાશા–મેંને તાકીદ કરદીથી કે સીધે ઇધરહી આયેં,

જાવેદ બે–લેકિન યુનાનીયોંકો કયા હક હે કે વો ગેરજાનિબદાર ઇલાકેપર હમલા કરનેકી ઇજાઝત તલબ કરેં. હમ હંગામી સુલેહકી વજેહસે મજબુર હેં અગર યુનાનકી યેહી ખ્વાહિશ હે તો ઇંતતિહાદી મુઝાહિમત ન કરેં હમ ખુદ ઉસસે નિપટ લેંગે.

(ઇઝઝત પાશા આતે હેં)

તવફીક પાશા–ફરમાઇયે, ક્યા બાત હે?

ઇઝઝત પાશા–(બેઠકર) જબમેં ગયા તો જનરલ હેરીંગટનકે પાસ ઉસ વકત ફ્રાંસો ઇટલીકે ઢાઇ કમીશનરભી મોજુદ થે. હમારી યાદ દાશ્તકા જવાબ ઇસ વાસ્તે નહીં દિયા ગયા થાકે યુનાનકી દરખ્વાસ્તે ઇજાઝત મુતઅલલિક હમલએ કુસ્તુનતુનીયા ઝેરે ગોર થી. ઉન્હોંને અપની સલતનતોંસે ઇસતિસવાબે રાયેકે બાદ દરખ્વાસ્ત મુસતરદ કરદી હે ઓર યુનાની સિપેહસાલારે થ્રેસકો મુતતલાઅ કિયા હે કે અપની અફ્વાજ તુરકી હુદુદસે દો મીલ પરે હટાલે. અગર યુનાનકી તરફસે કિસી કિસ્મકી પેશ કદમી હુઇ તો વો ઇત્તિહાદીયોંકે ખિલાફ હમલા તસવ્વુર કિયા જાયગા ઓર વો મુકાબિલેકે લિયે મજબુર હોંગે. યુનાંચે અફ્વાજકો તૈયાર રહેનેકા હુકમ દિયા ગયા હે.

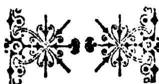
તવફીક પાશા–ઇંહમ ગની મતરત.

(જામી બે આયે)

જામી બે–(જેબસે અખબાર નિકાલકર) અખબાર "હિકમતે મિલ્લી" અંગોરા અભી મોસુલ હુઆ હે. જીસમેં લિખા હે કે એહરારને પેશકદમી શુરૂ કરદી હે. હરઅવ્વલ દસ્તોંને વેનઝલી કે મકામપર જારેહાના હમલે કિયે હેં ઓર બાઅઝ મકામાતપર કબ્ઝાભી કર લિયા હે.

રશીદ પાશા–હાં, દુરસ્ત હે. વેનીસ કાનફરન્સ મુનઅકીદ હોતી નઝર નહીં આતી.

જાવેદ બે–એહરાર અબ ઇન કાનફરન્સોંકી પરવા નહીં કરતે. કિતની કાનફરન્સેં હુઇં મગર નતીજા વોહી ઢાકકે તીન પાત!

સીન બારવાં—મહાઝે ઓશક.

જંગલ.

(જનરલ નુરૂદ્દીન પાશા ઓર ચંદ ફોજી અફસર આતે હેં)

નુરૂદ્દીન પાશા-(મસરરત આમેઝ લેહજે મેં)

શુક્રે ખુદા ગનીમ હુવા હે ગુરેઝપા
બાદ શિકસ્તપર હે શિકસ્ત ઉસને જાબજા
અફયું કરા હિસારસે ભાગા વો ફિતનાઝા
પાકું ન અસકી શહેરમેં ઉસકા કહીં જમા
કબઝા હમારા નાઝકી એદીન પરહુઆ
સમઝો કે થોડી દેરમેં ઓશકબી સર હુઆ
લેહઝા બ લેહઝા આગેહી આગે બઢીંગે હમ
જાકર રૂકેંગે મનઝિલે મકસુદ પર કદમ
આયેગા સામને જો કોઇ બાનીયે સિતમ
કર દેગી બે દરેગ વહીં તયગ સર કલમ
લેકર નશાને ફતહા સમિર્નામેં જાયેંગે
અફલાકપર હિલાલકા પરચમ ઉડાઇંગે

કાસિદ-(સલામ કરકે) જનાબ ગાઝીએ આઝમને યે ફરમાન ભેજા હે

નુરૂદ્દીન પાશા-(લિફાફા ખોલકર ઓર એક નઝર પઢકર) જનાબ ગાઝીએ આઝમને અપની ફોજ ઝફર મોજકા હોસલા બઢાયા હે ઓર બહાદુરાને સર ફરોશકે નામ યે ફરમાન નાફિઝ ફરમાયા હે.

"અફયુન કારા હિસાર ઓર તાલુનબારકે મુહારિબએ અઝીમમેં ગનીમકી ફોજકે અહમ હસસકે પરખચે ઉડાકર તુમ બેહતરીન મુબારક બાદ કે મુસતહિક હો. તુરકોંકો મુસતકબિલકી નિસબત ઇતામનાન રખના ચાહીયે, ઉમીદ કી જાતી હે કે અનકરીબ તુર્કીયામેં ભી ઓર લડાઇ હોગી. જાંબાઝ સિપાહીયો! તુમારા અવલ્લીન ફર્ઝ સમન્દરકે કીનારે તક પહોંચના હે. અપને કદમ આગે બઢાવ."

અફસરાન-ઝિન્દાબાદ ગાઝીએ આઝમ ઝિન્દાબાદ.

(ગોલા બારીકી આવાઝ આતી હે.)

એક અફસર

મયદાને જંગ ગર્મ લડાઇકા ઝોર હૈ
હંગામે દારોગીર હૈ તોપોંકા શોર હૈ
હૈ ગલગલા ઝમીનસે તા આસ્માં બુલંદ
શોઅલે ચમક રહે હૈં હુવા હૈ ધુવાં બુલંદ

(એક અફસર આયા.)

અફસર-(ફોજી સલામ કરકે) મુબારક બાશદ! યુનાની ફોજેં ઓર ફ્લીટ
કસે ભાગ ગઇ હૈં ઓર હમને શહેર પર કબઝા કર લિયા હૈ.

નુરૂદ્દીન પાશા-અલહમ્દો લિલ્લાહ!

બેશક યે મુઝદા બાઇસે લુત્ફો સુરૂર હૈ
નીચા હુવા અદુકા સરે પુર ગુરૂર હૈ
લેકિન અભી તો મનઝિલે મકસુદ દુર હૈ
હિમ્મત કરો વહાંપે પહોંચના ઝુરૂર હૈ
દસ્તે વિગામેં શોકસે શેરો બઢે ચલો
કરદો નિસાર જાન દિલેરો બઢે ચલો

(ગ.પ્રે.)

સીન તેરવાં--સમિર્ના.

યુનાની કેમ્પ.

(યુનાનકા ફોજી સ્ટાફ સલાહો મશ્વિરા કર રહા હે)

સિપેહ સાલાર-સુનાહે તુર્ક બઢે આ રહે હેં, હમારા ઇરાદા તો ઓશક પર મુદાફિઅત કરનેકા થા મગર તાઝા દમ ફોજ ન પહોંચને પર વહાંસે પીછે હટના પડા લેકિન અબ માઅલુમ હુઆ હે કે ઉન્હોંને ઓદમશ પર ભી કબઝા કર લિયા હે.

એક કરનલ-ઓહ કોઇ પરવા નહીં, હમારા ખતે મુદાફિઅત બોહોત મઝબુત હે. અગર વો જંગી મસલેહતસે અંગોરા તક પસપા હો ગયે થે તો હમારે યહાં તક પીછે હટ આનેમેં કયા હરજ હે?

એક કપતાન-હમ ઉન્હેં ઇસીતરાહ અંગુરા પહોંચાયંગે જીસ તરાહ ઉન્હોંને હમેં સમિર્ના પહોંચાયા થા.

સિપેહ સાલાર-યે મોકા ખુસ ગપ્પયોંકા નહીં. વકત નાઝુક હે, મુદાફિઅતકી તય્યારી કરો તુર્ક ઇમરોઝ ફરદા મેં યહાં હમલા કરને વાલે હેં.

(એક સંતરી હાંપતા હુઆ આયા.)

સનતરી-(કાંપતા હુવા) હુઝુર હુઝુર……આ ગયે.

સિપેહ સાલાર-ઓ કયા હુવા? કોન આ ગયે? આરામસે બાત કરો.

સનતરી-((હાથ બાંધ કર) જનાબ! તુર્ક, તુર્ક!

કરનલ-અરે કયા બકતે હો? ઇતની જલદી!

સનતરી-જનાબ તુર્કી રિસાલા આ ગયા હે.

સિપેહ સાલાર-તુર્કી રિસાલા?

(કમાલી રિસાલેકા કમાનડર ઓર બોહોતસે સિપાહી આતે હેં ઓર તમામ સ્ટાફકો ગિરફતાર કર લેતે હેં).

સીન ચૌદવાં--સમિનાં.

બાઝાર.

(ચંદ યુનાની આતે હેં)

એક-

હુવા ઝક્‌રયાબ આજ દુશમન
હમે હે તારીક રોઝે રોશન
બના ગુલિસ્તાં હમારા ગુલખન
નહીં રહા કોઇ અપના મસકન

ન જાયે માંદન ન પાયે રફ્તન.

દુસરા-

હુવા હે ખોફો હિરાસ તારી
હેં ચશ્મે ગિરયાંસે અશ્ક જારી
હુવે ઝલીલ આઇ પેશ ખ્વારી
અજીબ હાલત હુઈ હમારી

ન જાયે માંદન ન પાયે રફ્તન.

તીસરા-

રહે યહાંપર તો જાન જાયે
જો જાયેં ગુરબતકા ગમ સતાયે
હે કશમકશ કોઇ ;ક્યા બનાયે
પડી મુસીબત હે હમપે હાયે

ન જાયે માંદન ન પાયે રફ્તન.

(એક તુર્ક અફસર દેખકર છુપ જાતા હે.)

ચોથા-

કરીંગે દુશમન બોહોત જફાયેં
ફિર આઝમુદા કો આઝમાયેં ?
નહીં યે હિમ્મતકે જાં ગંવાયેં
વહાં રહેં ઓર કિધરકો જાયેં ?

ન જાયે માંદન ન પાયે રફતન.

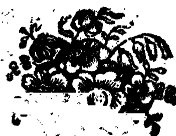
(બ્યુગલકી આવાઝ આતીહે સબ ડરકર ભાગ જાતે હેં ઓર એક દેહશતસે ગિર પડતા હે.)

તુર્ક અફસર-(સામને આકર ઓર ઝંડેકો ઉઠાકર)

હમારી કાયલ હે એક દુનિયા
નહીં હે કોઈ કુસૂર અપના
દિયેકા તુમને યે ફલ હે પાયા
અબસ હે રોરોકે અબ યે કેહના

ન જાયે માંદન ન પાયે રફતન.

(તુરકી બેન્ડ બજતા આતા હે. જનરલ નુરૂદ્દીન પાશા કે ઝેરે કમાન ફોજ ગુઝરતી હે.)

સીન પંદરવાં—સમિર્ના.

દરબાર.

(જનરલ નુરૂદ્દીન પાશા ગવરનરે સમિર્ના મુશીરાને કાર ઔર દીગર અફસર બેઠે હેં.)

નુરૂદ્દદીન પાશા—અયમેરે રોશન દમાગ મુશીરાને કાર વ બહાદુરાને જાં નિસાર ! ખુદાવંદે કરીમકા હઝાર હઝાર શુક્ર હે કે હમને જીસ મકામકો તસખીર કરનેકે લિયે તલવાર ઉઠાઇથી વો હમારે કબ્જેમેં આગયા. મુઝે અફસોસ હે કે બા વુજુદ હમારે તસકીન દેહ એલાન તક બે શુમાર યુનાની યહાંસે હિજરત કર રહે હેં. હમ વફાદાર રિઆયાકી ખ્વાહ વો મુસલમાન હોં યા ઇસાઇ, તુર્ક હોં યા અરમનો યુનાની, હિફાઝત કે ઝિમ્મેદાર હેં લેકિન જીન લોગોંને યહાંકી મુસલિમ રિઆયાકો તયગે આબદારકે ઘાટ ઉતારા, ઉનકે મકાનાત જલાયે ઔર ઉનકી મસજીદેં મિસમાર કીં વો કિસતરાહ યહાં ચેનસે રેહ સકતે થે. ઉનકે અપને ગુનાહ ઉનકો ડરા રહે હેં, ઉનકા મુજરિમ ઝમીર ઉન્હેં તરકે વતનકી તરગીબ દે રહા હે ઔર યેહી વો લોગ હેં જીન્હોંને જાતે જાતે શહેરમેં આગ લગાકર અપને દિલકો ઠંડા કિયા. લેકિન મેં તુમસે ઇલતિમાસ કરતા હું કે તુમ અહલો ઇનસાફકો હાથસે ન દો મોહબ્બતો હમદર્દીસે લોગોંકે દિલોંપર કબઝા કરો ઔર બિલ્લા તમીઝે મઝહબો કોમીયત અમન પસંદ બાશંદોંકી ખિદમતો હિફાઝતમેં મસરૂફ રહો.

(તોપોંકી આવાઝ આતી હે, હાઝરિન ખામોશીસે ખડે હોજાતે હેં. ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશા તશરીફ લાતે હેં જનરલ નુરૂદ્દીન પાશાકે દાંઇ જાનિબ બેઠ જાતે હેં, તુરકી બાજા કોમી ગીત બજાતા હે.)

નુરૂદ્દદીન પાશા—આલા હઝરત ગાઝીએ આઝમ ! મેં ઇસ કદીમ તારીખી શહેરમેં જો દસ્તે બુર્દ ઝમાનાસે ગનીમકે ઝેરે નગીન આ ચુકાથા હુઝુરે અનવરકે નુઝુલે ઇજલાલપર ખુલુસે કલ્બસે ખેર મકદમ કરતા હું ઔર ઇસ ફતહે મુબીન પર હદયએ મુબારકબાદ પેશ કરતા હું. જીસને એ જાન તુરકોમેં હકીકી ઝિંદગીકા સુબુત દેકર દુનિયાએ સિયાસતમેં હયરત અંગેઝ તઝલઝુલ પયદા કરદિયા હે. હમારે કદીમ કરમ ફરમા જો હમસે બાત તક કરના કસરે શાન સમઝતે થે અબ હમસે હમ કલામીકે લિયે બે કરાર હેં, જો બહાદુર હમેં કુવ્વતે હર્બસે તસખીર કરના ચાહતે

યે સુલ્હો આશતીકે લિયે ગુફતો શનીદકો બેહતરીન ઝરીયા તસવ્વુર ફરમાતે હેં. જનાબેવાલા! કોમ માયુસ હો ચુકી થી. રાસ્તેમેં મુશકિલાતકે પહાડ હાયલ થે ઓર હમેં ઇબતિદામેં રફતાકી બહાલીકી કતઇ ઉમ્મીદ ન થી. લેકિન ખુદાવંદકે ફઝલ ઓર આપકી મોઅજીઝનુમા હસ્તીને કોમકે જીસ્મે મુરદામેં જાન ડાલ દી. જો બહાદુર શિકસ્તોંસે ચુર હો ચુકે થે, ફાતેહાના પેશ કદમીકે લિયે મુસતઇદ હો ગયે. હમ મનઝિલકે કરીબ પહોંચ ગયે હેં ઓર યકીને વાસિક હે કે અનકરીબ મહેલે મકસુદમેં રસાઇ હાસિલ કરીંગે.

મુસ્તુફા કમાલ—મેરે બા હિમ્મત રફીક જનરલ નુરદ્દીન પાશા! ઇસ અઝીમુશશાન ફતેહકા સેહરા તુમારે ઓર તુમારી બહાદુર ફોજકે સર હે. ખાલિકે દોઆલમકા લાખ લાખ એહસાન હે કે આજ મુઝે ઉસ સરઝમીનમેં આનેકા ફખ્ર હાસલ હુવા હે જીસે મેરી માઅઝુરો બે બસ કોમકે કમઝોર રેહનુમા બ રઝાઓ રગબત અગયાર કે હવાલે કર ચુકે થે ઓર હમ ઇસ "બેહેસ્ત" મેં દાખલ હોનેકે લિયે કિસી હમસાયાકે રહીને મિન્નત નહી હુએ બલ્કે શહેનશાહે હકીકીને હમેં યહાંકી ફરમાં રવાઇ અતા ફરમાઇ હે. ઓર ઇનશા અલ્લાહ હુલ અઝીઝ બોહોત જલ્દ દુસરે મકામાતભી હમારે કબઝેમેં આ જાઇગે. હમ કત્લો ખુંરેઝીકે ખ્વાહાં નહીં, હમ બા ઇઝઝત સુલેહકે મુતમન્ની હેં, મેં તો યે આખરી હમલાભી કરના નહીં ચાહતા થા લેકિન યુનાનીયોંને મજબુર કર દિયા. જબ દેખાકે યે કિસી તરાહ એશિયાએ કુચકસે નિકલતેહી નહીં તો ચારો નાચાર હમલા કરના પડા. હમારી સલતનતકે હુદુદમેં શામ ઓર ઇરાક શામિલ નહીં લેકિન વો તમામ મુલ્ક જીસ્મેં તુર્ક આબાદહેં ઉસમાની કલમરૂમેં શામિલ રેહને ચાહીયે. હમ એશિયાએ કુચક ઓર દરિયાએ મુરતુઝા તક થ્રેસકા મુતાલિબા કરતે હેં ઓર ઇસ અમ્રસે મુત્તફિક હેં કે દરે દાનીયાલ આઝાદ રહે. મગર બેહરે મારમોરાકે સાહેલોંપર ઇસ તેહકામાત ઝુરૂર તૈયાર કરીંગે (આવાઝેં બેશક બેશક) મુઝસે સવાલ કિયા જાતાહે કે અગર દવલે ઇતતિહાદ કુસ્તુનતુનીયા ખાલી કરનેસે ઇનકાર કરેં તો આપ ક્યા તરીકે અમલ ઇખિતયાર કરીંગે? ઇસકા જવાબ સાફ હે. મે બિલા તાઅમ્મુલ કુસ્તુનતુનીયાપર હમલા કરૂંગા ઓર ચંદ રોઝમેં ઉસે ખાલી કરા લુંગા. મેં ગેર મેહદુદ વકત તક ઇનતિઝાર નહીં કર સકતા. લેકિન મેરી ખ્વાહિશ હે કે મેહેઝ ગુફતો શનીદસે અમનકે સાથ તસફિયા હો જાયે. યે શાનદાર ફુતુહાત જો હમેં નસીબ હો રહી હેં ઇસકે લિયે મેરી બહાદુર ઓર અઝીઝ કોમ મુબારક બાદીકી મુસતહિક હે. જીસને નિહા યત યાસ અંગેઝ હાલતમેં ખુદાકે ભરોસે પર તલવાર નિયામસે નિકાલી

જનરલ નુરૂદ્દીન પાશા.

ઓર અપની જાં ફરોશ કોશિશોસે હુસુલે મકસદકા અઝમે મુસમ્મમ કિયા. ઇસ જંગમે સુલ્તાનીયોંકે એક લાખસે ઉપર સિપાહી કામ આયે હેં લેકિન હમારા નુકસાને જાન સિર્ફ દસ હઝાર હે. ઓર ઇસમેંભી તીન ચોથાઇ ઝખ્મી હેં. બિરાદરાને મિલ્લત! હમ અપને જાયઝ હુકુકકા મુતાલિબા કરતે હેં. હમ અદલો ઇનસાફકે લિયે લડ રહે હેં. ન હમેં કુરતો ખુનકા શોક હે ઓર ન કિસીકે મુલ્કો માલ પર દસ્તબુર્દકી ખ્વાહિશ. જાં બાઝાને મિલ્લત! અભી જંગકી મનઝિલ ખતમ નહીં હુઇ, અગર હમારે ઇલાકે હમકો વાપિસ ન મિલે તો ચંદ કદમ ઓર આગે જાના હોગા. કમરે હિમ્મત બાંધો ઓર પા બ રકાબ રહો ફતેહ કરીબ હે.

ખુદાકે ફઝલસે હોગા ઉરૂજે આલે ઉસમાની
કરેગી મેહવ હેરત શવકતે દરગાહે સુલતાની
ઝહે કિસમત ખુલી હેં આલમે ઇસલામકી આંખે
હુઇ કાફુર સબ ખ્વાબે પરીશાંકી પરેશાની
મુસલમાં અઝ સરે નવ અઝમતે રફતા કે જોયાં હેં
લગી હે તાઝા હોને ફિર રહો રસ્મે મુસલમાની
ફકત ઇસલામકો સમઝે હેં આલમગીર કોમીયયત
બુખારાઇ વ અફગાની વ કફકાઝી વ ઇરાની
અરબ, શામી, ઇરાકી ઓર મિસરી હો ગયે કાયલ
કે થા એહસાસે ગેરીયત હી વજ્હે ખાના વિરાની
મુસલમાનોને હિંદો ચીન શયદાએ ખિલાફત હેં
બદિલ કરતે હેં સુલતાનુલ મોઅઝઝમકી સના ખ્વાની
હે કમઝોરી હમારી કાબિઝ ઇટલી હે ટ્રીપોલી પર
મરાકશમેં સિતમ આરાઇયાં કરતે હેં હિસપાની
બકાએ ઝિંદગી ચાહોતો સારે એક હો જાવો
યેહી હે સિર્રે દીંદારી યેહી રાઝે જહાંબાની
થી જબ તક રહે ઇસલામી હમારે જીસ્મમેં સારી
રહે આદર્ફ ફ્રાંસીસી ઇતાલી ઓર બિરતાની

હમારી ચારા સાઝીસે પરેશાં હો ગયે દુશમન
કહીં પેરીસમેં અરમન હેં કહીં લનદનમેં યુનાની
યે ખ્વાહિશ કે હે આઝાદી મુસલમાનોંકો હાસિલ હો
રહેં દિલ શાદ સોડાની કરેં ખુશિયાં ખુરાસાની
બચા લેંગે બચા લેંગે ખુદા ચાહે ખિલાફત કો
મકામાતે મુકદદસકી કરીંગે હમ નિગેહ બાની
હમેં મનઝુર હે અપની હિફાઝત દેહેરગેં સરરૂખ
જફાઓ જોર કરના હે ખિલાફે શાને ઇનસાની

હાઝરીન–ઝિન્દાબાશ ગાઝીએ આઝમ ઝિન્દા બાશ.

મુસ્તુફા કમાલ–અપને મુકદદસ મકસદકો પેશ નઝર રખો ખુદા આપકો કામયાબી દેગા.

સબ–આમીન !

(દરબાર બરખાસ્ત.)

સીન સોલવાં—કુસ્તુનતુનીયા.

જંગલ.

(શાહઝાદા અબદુલ મજીદ ઓર ઇઝઝત પાશા આયે)

શાહેઝાદા-ફતેહ સમિર્નાં ઓર ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશાકે કુસ્તુનતુનીયાપર હમલેકે એલાનને દુનિયાએ સિયાસતમેં તઝલઝુલ પયદા કર દિયા. અફવાજે એહરારકા ચનાક ઓર અસમદ કે ગેર જાનિબદાર રકબેમે દાખિલા ઇસ બાતકા બઇયનહુ સુબુત થા કે વો અપને મુતાલિબાત મનવાકે રહીંગે. યા બઝોરે શમશીર કુસ્તુનતુનીયા ઓર થ્રેસપર કબઝા કરીંગે.

ઇઝઝત પાશા-ફ્રાંસ ઓર ઇટલીને કાબિલે તેહસીન તરીકે અમલ ઇખતિયાર કિયા ઓર સાફ કેહ દિયા કે વો જંગકે લિયે તૈયાર નહીં. દરે દાનીયાલકી આઝાદી કે હામી હેં મગર ગુફતો શનીદસે મુઆમિલેકા તસફીયા કરીંગે. ચુનાંચે ઉન્હોંને ગેર જાનિબદાર ઇલાકેસે અપની ફોજેં વાપિસ બુલા લીં ઓર એક બડી ઇસલામી સલતનતને મઝીદ દુશ્મન તલબકી. આખિર લોર્ડ કરઝન મોઆમિલેકી નઝાકત કો સમઝ ગયે વો કઇ રોઝ આરામકી નીંદ નહીં સોયે, દિનકો લંદન હેં તો રાત પેરીસ, રાત પેરીસ હેં તો દિનકો લંદન, મોંશ્યો પોઇન્કારે કા દુનિયાકો મમનુન હોના ચાહીયેકે ઉનકે હુસ્ને તદબ્બુરસે એક અઝીમ જંગ રૂક ગઇ જીસસે તમામ દુનિયામેં બદઅમની પયદા હોનેકા અંદેશા થા.

શેહેઝાદા—લેકિન મુદાનીયા કાનફરન્સકી નાકામીને ફિર તશવીશ પયદા કરદી હે કયોં કે જનરલ અસમત પાશાને ઇતતિહાદી તજાવીઝસે ઇતતિફાક નહીં કિયા ઓર જનરલ હેરીંગટન વાપિસ આ ગયે હેં ઇધર ગાઝીએ આઝમ ઇસમદ ઓર ચનાક વગેરાકી તરફ તાઝાદમ ફોજ ભેજ રહે હેં.

ઇઝઝત પાશા-ફ્રાંસને અપના એક ખાસ નુમાયન્દા તેઝ રફતાર જંગી જહાઝપર સમિર્નાં ભેજ દિયા હે તાકે ગાઝી મુસ્તુફા કમાલ પાશાકી ખિદમતમેં હાઝિર હોકર ઉનકા નુકતએ નિગાહ માઅલુમ કરે. ઉસકી વાપિસીપર મુદાનીયા કાનફરન્સ ફિર મુનઅકિદ હોગી. હાલત ચન્દાં તશવીશ નાક નહીં ઉમ્મીદ હે સુલેહકી સુરત પયદા હો જાયગી.

શાહેઝાદા-ખુદા કરે અયસા હો કે યે આનેવાલી મુસીબત ટલ જાયે.

(ગયે.)

સીન સતરવાં--પેરીસ.

દફતરે વિઝારત.

(ફ્રાંસ પાર્લામેન્ટકા ઇજલાસ)

વઝીરે ખારિજા—હાલાત નિહાયત નાઝુક સુરત ઇખતિયાર કર રહે હું, કમાલીયોંકી ફાતેહાના પેશ કદમીકો રોકના મુસકિલ હે, અગર ઇસ વકત ઉનકે જાયઝ મુતાલિબાત મનઝુર નહી કિયે જાવે તો વો કુસ્તુનતુનીયાપર ઝુરૂર હમલા કર દેંગે ઓર થ્રેસ બઝોરે શમશીર ખાલી કરા લેગે. અગરચે ઇનકિલાબે યુનાનને મઝીદ મુશકિલાત પયદા કરદી હે, શાહે કુસ્તુનતીન માઅઝુલ હો ગયા હે, વેનીઝેલોસકો એથેન્સમેં તલબ કિયા જા રહા હે, મુમકિન હે યુનાની તખલીયએ થ્રેસકી મુઝાહિમત કરે મગર હમ મુસતઅદીસે તુરકી મુતાલિબાતકી હિમાયત કરીંગે (ચીયર્સ)

પોઇન્કાર—ફ્રાંસકો ઇસ બાતકા ફખ્ર હે કે ઉસને હમેશા ઇન્સાફો આઝાદીકી હિમાયત કી હે અગર હમ ઇસ વકત તુરકી મુતાલિબાતકો તસલીમ નહીં કરતે તો એક અયસી જંગ છિડ જાનેકા અદેશા હે જીસસે તમામ દુનિયામેં આતિશે ફસાદ મુશતઅલ હો જાયગી. કહીં એશિયા વ યુરપકી માઅરિકા આરાઇકે નામપર ખુનકે દરિયા બહીંગે ઓર કહીં સલીબો હિલાલકી નબર્દ આઝમાઇકી આડ લેકર બે શુમાર ઇનસાની વુજુદ પામાલે ખાક કિયે જાઇંગે. મગર શુક્ર હે કે હમને હાલાત પર કાબુ પાલિયા ઓર ઇટલીકી મુવાફિકતસે બિરતાનીયાકો અપની રવિશ તબદીલ કરનેપર મજબુર કિયા હે. મુઝે ખુશી હે કે લોર્ડ કર્ઝનકી મઆમિલા ફેહમી ઓર મુસલિહાના તરીકે અમલને હમેં એક અયસે મકામપર પહોંચા દીયા હે જહાં તુર્ક હમસે બખુશી હમ આગોશ હો સકીંગે ચુનાંચે ઇતતિહાદી કાન્ફરન્સમેં હસ્બેઝેલ ઉસુલપર કતઇ તસફિયા અમલમેં આયા હે.

(૧) થ્રેસ (અદ્રના કે સાથ) ખાલી કિયા જાયે. (ચીયર્સ)

(૨) યુનાની ફોજે ઓર બાશિન્દે ફૌરન વહાંસે ચલે જાયં (ચીયર્સ)

(૩) એક મહીનેકે અંદર તુર્કી જન્દારમોકો મુલ્કકા કબઝા દિયા જાવે. (ચીયર્ઝ)

(૪) સુલેહકે બાદ ઉસમાની ફોજેં આબનાઉંસે ગુઝરકર થ્રેસમેં દાખિલ હોંગી ઔર તુરકોંકો ઇસ તરાફપર વહાંકા પુરા કબ્ઝા મિલ જાયગા. (ચીયર્સ)

બાકી રહા આબનાઉંકી આઝાદીકા સવાલ ? તુરકોંકો ઇસસે ઇખતિલાફ નહીં મગર કુસ્તુનતુનીયાકી હિફાઝતકે લિયે ઝુરૂરી મકામાત પર ઇસતેહકામાત તામીર કરનેકે લિયે મુસિર હૈં ઇસકા ફયસલા ઇતતિહાદી ગુમ દન્દોં ઔર દવલે મુતઅલલિકાકી કાનફરન્સમેં બઆસાની હો જાયગા.

વઝીરે દાખલા-મુઝે ઇસ કાબિલે ઇતમિનાન ઔર મુનસિફાના તસફિયેપર દિલી મસરરત હાસિલ હુઇ હૈ. મેરી તજવીઝ હૈ કે યે મુઆહિદા મુઝાનીયામેં ઇતતિહાદી તુમાઇન્દોંકો ભેજા જાયે તાકે વો ફૌરન કાનફરન્સમેં પેશ કર સકેં. (ચીયર્સ)

વઝીરે જંગ-મેં ઇસકા તહે દિલસે મોઅય્યદ હું. (ચીયર્સ)

(તજવીઝ બ ઇતતિફાકે રાયે પાસ હુઇ)

સીન અઠારવાં—સમિનાં.

દામને કોહ

(મુરતુઝા કમાલ પાશા ખિરામાં ખિરામાં આયે.)

મુરતુઝા કમાલ—અલ હમ્દો લિલ્લાહ ! યે હમારે ખુશ ગવાર ખ્વાબકી દિલ પઝીર તાઅબીર હે કે દુશમન મગલુબ વ તસખીર હે. હમારે મુતાલિબાત મનઝુર હુએ ઓર મુખાલિફ સર ઝમીને તુરકીસે કાફુર હુએ. (દો ઝાનુ હોકર.)

તેરે આસતાંપે અય ખુદા, હે સરે નિયાઝ કમાલકા
કે દિખાયા જલવા ઉરૂજકા, કિયા દુર ખતમ ઝવાલકા
ગિરી હમપે બરકે શરર રિશાં, હુએ પલમેં સોખ્તા આશિયાં
થા નમુના હસ્તીએ નીમજાં, કિસી સયદે બે પરો બાલકા
હુએ દસ્તે બાગ હરે ભરે, બને ઝાગો બુમકે ઘોંસલે
લગે ડેરે ગુર્ગો શિગાલકે, થા જહાં પે રમના ગિઝાલકા
યે હે તેરા ફઝલ તેરા કરમ, કે દુબારા ઝિન્દા હુએ હેં હમ
સરે પુર ગુરૂર હેં આજ ખમ, નહીં જોશ જંગો જીદાલકા
થે જો મસ્તે જામ મયે સિતમ, જો બને હુએથે જહાંમેં હમ
હુએ દમ બખુદ સભી એકદમ, હે કરિશ્મા તેરે જલાલકા
ફિરે દિન હમારે ખુશી હુઇ, હે નમુદ સુબ્હે ઉમીદકી
ન વો કુલફતે શબે ગમ રહી, નહે રંજ શામે મલાલકા
હે હવસ ઝવાલે હિલાલકી, જીન્હે કરરૂખ ઉનકો ખબર નહીં
છુપે ઉસમે જલવે હેં બદ્ર કે વો હે ચશમા નુરે કમાલકા

(ગયે.)

સીન ઉન્નીસવાં—મુદાનીયા.

ચોથી મકાન.

(પિછલી રાતકા વકત હે. એક લકડીકે માઅમુલી મકાનમેં મટ્ટીકે તેલકે ચરાગ જલ રહે હેં, તુરકી, બિરતાની, ફ્રાંસીસી, ઇટાલી ઓર યુનાની નુમાઇન્દે બયઠે હેં.)

જનરલ હેરીંગટન—મેં જનરલ અસમત પાશા કે સુલેહ પસંદ રવૈયે ઓર ઉનકે મુશીર જનરલ કાઝમ પાશા ઓર ફતીએ કે હુસ્ને સુલુકકા મશકુર હું. ઇનિ ચંદ અઇયામકે તબાદિલએ ખ્યાલાત ઓર તરીકાના મેલ જોલને હમેં એક દુસરેકે બોહોત કરીબ કર દિયા હે. મુઝે ઉમ્મીદ હે કે બોહોત જલ્દ કાબિલે ઇતમિનાન ફયસલા હો જાયગા.

અસમત પાશા—મેં આપકી કદર અફઝાઇ ઓર હમદર્દીકા બદિલ મમનુન હું. તુર્ક જંગ કે ખિલાફ હેં, વો અપની કોમી હસ્તી કો ફના હોતે દેખકર તલવાર ઉઠાનેકે લિયે મજબુર હુએ હેં.

યુનાની નુમાઇન્દા—ગેર જાનિબદાર રકબોમેં ફોજી નકલો હરકત ઓર અહમ મકામાતપર કબઝા કરના સુસલિહાના રવૈયા હે?

જનરલ હેરીંગટન—ગો તુરકી ફોજેં ગેર જાનિબદાર રકબેમેં બિલા રોક ટોક ફિરતી હેં લેકિન ચુંકે ઉનકી નીયત ફિસાદકી નહીં ઇસ લિયે હમેં કોઇ પરખાશ નહીં.

યુનાની નુમાઇન્દા—હાં! ઇસ લિયે ભી કે વો બંદુકોંકે મુંહ નીચે કરકે આગે બઢે જાતે હેં ઓર કભી કભી એલચીયોંકો ચાયભી પિલા દેતે હેં.

અસમત પાશા—ગેર જાનિબદાર રકબેમેં આગે બઢનેકી હિદાયત જારી કરદી ગઇ હે મુમકિન હે બાઅઝ કમાનડરોંકે પાસ ઇતતિલાઆત ન પહોંચી હો.

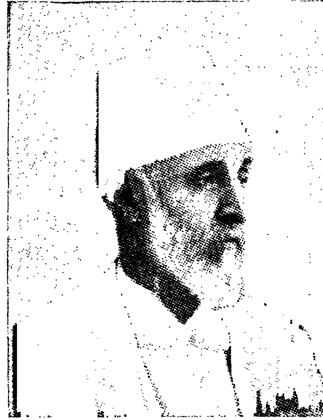
જનરલ હેરીંગટન—(જનરલ અસમત પાશાસે મુખાતિબ હોકર) શરાયત નિહાયત ફઇયાઝાના હેં, સુલેહકા એલાન હોનેપર ફોજેં કુસ્તુન તુનીયા થ્રેસ ઓર ગેર જાનિબદાર ઇલાકોંસે હટા લી જાએંગી. મનઝિલે મકસુદ આપકે હાથમેં હે. પેંતાલીસ દિનકે અંદર આપકો સબ કુછ મિલ જાયગા ઓર ઇતમિનાન બખ્શ સુરતમેં આપકી હુકુમત કાયમ હો જાયગી. મુઝે મસર્રત હે કે નુકસાને જાન ઓર અપને મુલ્કે અમનમેં

ખલલ વાકે હુએ બગેર આપકી ખ્વાહિશાત કુલકીયતન મનઝુર કર લી ગઇ હેં, ઇતતિહાદી આપસે મુલતજી હેં કે મોજુદા ગેર જાનિબદાર રકબોંકા એહતિરામ કિયા જાયે. થ્રેસમેં જનદારમાકા તઅય્યુન કર દીયા જાયે ઓર એક બોહોત મેહદુદ વકતકે લિયે ઇતતિહાદી ફોજકે દસ્તે ઓર મિશન વહાં મોજુદ રહેં.

અસમત પાશા–અપના અપના ખ્યાલ હે, લેકિન વો શરાયત ક્યોંકર "કબુલ થાઝાના" હો સકતી હેં જીનકી રૂસે હમેં કરોડોં રૂપે ઓર હઝારો જાનેં કુરબાન કરકે અપને ઇલાકે વાપિસ મિલે. સમિર્ના ઓર થ્રેસપર તુરકી આબાદીકી અકસરીયતકે લિહાઝસે હમારા કુદરતી ઓર કાનુની ઇસતેહકાક હે. કુસ્તુનતુનીયા સદીયોંસે ઇસલામી દારૂલ ખિલાફત હે ઓર અદરના (એડ્રીયાનોપલ) મેં હમારે અકસર જલીલુલ કદ્ર મશાહીર મેહવે ખ્વાબ હેં ઓર ઇન મકામાતપર કિસી દુસરી કોમકા કબઝા કરના હકો ઇનસાફકે મનાફી હે. દરે દાનીયાલ ઓર બાસ ફોરસકો બયનલ અકવામી કરાર દેનેપર મુસિર હોના ઉસી હાલતમેં કાબિલે સતાયશ હે જબ દુસરી આબનાયેંભી મજલિસે અકવામકી નિગરાનીમેં દી જાયેં.

જનરલ હેરીંગટન–લેકિન કયા આપ ઇસ અમરે વાકેઆસે ઇનકાર કર સકતે હેં કે હમનેભી ઉન ઇલાકોંકે હાસલ કરનેમેં બેશુમાર દોલત ઓર કસીરૂત તેઅદાદ જાનોંકી કુરબાની કી હે. મેં આપસે દરયાફત કરતા હું, કયા દવલે તુરકી નુકતએ નિગાહકો કુબુલ કરતી હેં યા નહીં? ઇસકા જવાબ અસબાતમેં હે તો કયા તુક અયસી દિયાનતદારાના ઓર રાસ્ત બાઝાના કોશિશકો મુસતરદ કર દેંગે જો સુલેહકે લિયે એક ઉસુલ કાયમ કરનેકે વાસ્તે કી ગઇ હે. હમને નિહાયત તહમ્મુલો બુર્દબારીસે કામ લિયા હે અગર હમારી નિયત ફસાદકી હોતી તો હમ તુરકી અફવાજકો ગેર જાનિબદાર રકબોમેં દાખિલ ન હોને દેતે. બિરતાનીયાકે પાસ ઉમદા સિપાહી, બડે બડે ડરેડનાટ ઓર ગિરાં કદર કીમતી હવાઇ જહાઝ હેં, જો ફરીકે મુખાલિફકે લિયે ખતરનાક સાબિત હોંગે લેકિન મેરી દિલી ખ્વાહિશ હે કે ઉનકે ઇસતેઅમાલકી નોબત ન આયે.

અસમત પાશા–મેં યે તસલીમ કરતા હું કે ઇતતિહાદીયોંને હમારે મુતાલિબાત મનઝુર કરનેમેં કિસી કદર ફરાખદિલીસે કામ લિયા હે લેકિન ઇસકા ઝુહુર ઉસ વકત કાબિલે તેહસીન હોતા જબ હુકુમતે કુસ્તુનતુનીયાને હંગામી સુલેહકે મુઆહિદેપર દસ્તેખત કરકે અપને આપકો ઇતતિહાદીયોંકે રહેમપર છોડ દિયા થા. હમ બા ઇઝઝત સુલેહકે મુતમન્ની હેં લેકિન અગર જંગકે લિયે મજબુર હોના પડા તો વો સબસે

તવફીક પાશા.

જનરલ હેરીંગટન　　જનરલ અસમત પાશા

અઝીમુશ્શાન ઓર ઝબરદસ્ત તાકત જીસને હમેં મરતે મરતે બચાયા, જીસને એ સરોસામાનીકી હાલતમેં મુદાફીઅતકે કાબિલ બનાયા, જીસને તસખીરે અંગોરાકે યુનાની મનસુબોંકો ખાકમેં મિલાયા ઓર જીસને હમેં મુઝફ્ફરો મનસુર સમિર્નામેં પહોંચાયા. ક્યા આસનાએ ઉબુર કરનેમેં હમારી ના ખુશ્રાહ ન કરેગી? કુસ્તુનતુનીયા ઓર થ્રેસકે તસલ્લુતકે લિયે હમારી રિફાકતકા દમ ન ભરેગી?

જનરલ હેરીંગટન-(ખડે હોકર) મેં અપને આખરી અલફાઝ કેહ ચુકા હું.

અસમત પાશા-(મતાનતસે) ક્યા હકીકતમેં યે આપકે આખરી અલફાઝ હેં?

જનરલ હેરીંગટન-(નિહાયત અમીક નઝરોંસે દેખતે હુએ જેબમેં અલટીમેટમ ટટોલ કર) હાં!

(કમરેમેં ખામોશી તારી હોજાતી હે. જનરલ હેરીંગટન ઇધર ઉધર ટેહેલને લગતે હેં ફરાનસીસી નુમાઇન્દા જનરલ અસમત પાશાકો એક તરફ લે જાકર બાતચીત કરતા હે)

ફ્રાંન્સીસી નુમાઇન્દા-બાત બિગડ જાયગી. આપકે મુતાલિબાત અબ તસલીમ કિયે ગયે હેં અબ ઇસરારો તકરાર મુનાસબ નહીં.

અસમત પાશા-ક્યા યે ધમકીયાં સુલેહ કાનફરન્સકે ઇજલાસમેં મુનાસબ હેં? અબ તુર્ક વો તુર્ક નહીં કે અયસી બાતોંસે ખાયફ હો જાયેં. હમ મયદાનમેં આ ચુકે હેં ઓર યે બખુબી જાનતે હેં કે બિરતાનીયા એક ઝબરદસ્ત તાકત હે લેકિન હમ મનઝિલે મકસુદપર પહોંચને કે લિયે હરેક મુશકિલકા મુકાબિલા કરીંગે.

ફ્રાંસીસી સફીર-યે કોન નહીં જાનતા કે મુજવવીઝા શરાયત આપકી હિમ્મતો શુજાઅતકા નતીજા હેં. બાઇ હરકતે મઝબુકીબી કોઇ ચીઝ હે. જાતે જાતે ઇનકોબી અપના દિલ ખુશ કર લેને દો.

અસમત પાશા-હમ સુલેહકે ખ્વાહિશમંદ હેં વો તો બકોલ ગાલિબ મકતેમેં "સખુન ગુસ્તરાના" બાત આ પડી થી.

ફ્રાંસીસી નુમાઇન્દા-ખેર! ઇસ ગરમા ગરમ ગુફ્તોગુકાબી લુત્ફ આ ગયા. ઉન્હેં તાકતકા ઘુમંડ ઓર આપકો ફુતુહાતકા નશા. (હંસકર) ચલીયે ઓર દસ્તેખત કીજીયે.

(દોનો અપની અપની જગેપર બેઠ જાતે હેં)

ઇટાલી નુમાઇન્દા-મેરે ખ્યાલમેં અબ લફઝી બેહેસ ખતમ હોની ચાહીયે. હમ સબકો ઉસુલસે ઇતતિફાક હે. મુઆહિદેકી નકલ તઇયાર હેં, દસ્તેખત કરકે દાયમી સુલેહકી બુનિયાદ રખીયે.

યુનાની નુમાઇન્દા—ચુંકે એસકી અસલી સરહદકે મસઅલેકો નઝર અંદાઝ કરદિયા ગયા હે ઓર ઉસકે નતાયજ સયાસી તકસીમકે હેં ઇસ લિયે યુનાની નુમાઇન્દે જબતક ઉન્હેં અપની હુકુમતકી તરફસે હિદાયત મોસુલ ન હો જાયે દસ્તખત નહીં કર સકતે.

અસમત પાશા—અગર યુનાનીયોં ને દસ્તખત ન કિયે તો કયા દવલે ઇતતિહાદ મુઆહિદેકી શરાયતપર અમલ પેરા હોંગે?

હેરીંગટન—ઇસ બાબમેં દવલકા પેહેલેહી ઇતતિફાકે રાએ હો ચુકા હે.

અસમત પાશા—બોહોત અચ્છા! તબમેં દસ્તખત કરનેકે લિયે તઇયાર હું.

(ઇતતિહાદી ઓર તુર્ક નુમાઇન્દે તમામ નુકુલપર દસ્તખત કરતે હેં. તુરકી ફોજી બેંડ અપને દિલકશ તરાનોંસે હાઝેરીનકી સામેઆ નવાઝી કરતા હે.)

હેરીંગટન—(દસ્તખત હો ચુકનેકે બાદ) યે નિહાયત અહમ તારીખી જલસા હમ સબકો યાદ રહેગા કે બની નુઅ ઇનિસાનમેં અમનો સુલેહકી ખાતર મુખતલિફ મમાલિકકે નુમાઇન્દે બનકર ઇસમેં શરીક હુએ થે. મેં જનરલ અસમત પાશાકી મહેરબાની ઓર નેક જઝબેકા શુકરિયા અદા કરતા હું. મુઝે તવકકોઅ હે કે ઇસ મુઆહિદેસે દવલે મુતઅલ્લિકાકે દરમીયાન એક જદીદ મફાહિમતકે આસાર પયદા હોંગે.

અસમત પાશા—(હમદરદાના લેહજેમેં) યે ઘડીયાં મેરી ઝિંદગીકી ફખ્ર આમેઝ ઘડીયાં હેં.

(હંગામી સુલેહકા એલાન હોતા હે તોપેં સર હોતી હેં, જનરલ હેરીંગટન ઓર જનરલ અસમત પાશા બડે તપાકસે મુસાફિહા કરતે હેં પરદા ગિરતા હે.

ડ્રાપસીન.

નવસારી વાલાનો એગ્યુ પાવડર.

જેનું એકજ પડીકું ટાઢીઓ, તથા એકઆંતર્યો કે ચોથીઆ તાવને જડમુળથી નાબુદ કરે છે. સેંકડોએ એનો લાભ લઇ ખાતરી કરી છે. માત્ર પબલીકના લાભ અર્થે આ પાવડર જાહેર કરવામાં આવ્યો છે. હમારા દવાખાનામાં દરરોજ મોટા પ્રમાણમાં વપરાય છે. ગરીબો માટે આ પાવડર આશીર્વાદ સમાન છે.

ફક્ત એક વખત વાપરી ખાતરી કરો.

કીંમત શીશી ૨) પડીની રૂ. ૦-૧૨-૦.

પોસ્ટેજ જુદું.

નવસારીવાલાની પુષ્ટીની ગોળીઓ.

આ ગોળીઓ અમે અમારા માનવંતા ઘરાકોની ખાસ ફરમાસથી મોટે ખરચે બનાવી તૈયાર કરી છે. માત્ર આઠ દિવસના ઉપયોગથી આ ગોળી તેનો પુરેપુરો પાવર બતાવે છે. શરીરના ગુપ્ત અવ્યવોની ઢીલી પડી ગએલી નસો મજબુત બનાવે છે. કોઈ પણ રીતે જતી ધાતુનો અટકાવ કરી હંમેશને માટે તેનો સંચાર કરે છે. પાતળા પડી ગયલા વિર્યને સુધારી ઘટ બનાવે છે. મતલબ કે ઘટી ગએલી મર્દાઇને ફરી સજીવન કરે છે, અને નિરાશ થએલા માણસોને આશાના રૂપમાં ફેરવી નાખે છે.

વાપરવાની રીત બાટલીની ઉપર આવશે.

સોનેરી કસ્તુરીવાલી ગોલી ૨૫ ની શીશીના .... રૂ ૫.

રૂપેરી ગોલી ૨૫ ની શીશીના .... રૂ ૨.

નવસારીવાલાનો સંતાન સુખ ચાટણ.

આ ચાટણ સ્ત્રીઓની દરેક ગુપ્ત બીમારીઓને સદંતર જડમુળથી દુર કરી શીઘ્ર બક્ષે છે અને હંમેશને માટે નિરાશ થએલ સ્ત્રીઓને આ ચાટણ બાળક જેવી અનમુલ નેમત અર્પણ કરે છે. પાચન શકિત વધારવામાં એમી સાલ સાબેત થયું છે અને જે સ્ત્રીઓને ગર્ભ પડી જયા કરે તેમના માટે તો આ ચાટણ આશીર્વાદ સમાન છે વળી ગર્ભ રહ્યાના અરસામાં આ દવાનો ઉપ્યોગ કરવાથી ગર્ભ પડી જવાનો ભય નષ્ટ થાય છે અને બાળક પુરા દીવસે સલામતીથી અવતરે છે. કેમકે અમારી આ દવાની અજમાયશ ઘણી જગાએ થઇ ચુકી છે એનો ઉપ્યોગ સ્ત્રી તથા પૂરૂષો બંન્ને કરી શકે છે. કોઈ પણ હકીમ કે ડાકટર ખુદાઇ દાવો તો કરી શકતો નથી. પરંતુ ખુદાની બનાવેલી વસ્તુઓ ઉપર તેણે પોતાની બક્ષીશ પણ જેને તેને હાથ રાખેલી છે. જે સ્ત્રીઓને ગર્ભસ્થાનમાં બીગાડો હોવાથી ગર્ભ બંધાતો નથી તેવી સ્ત્રીઓ પણ આ ચાટણનો ઉપ્યોગ કરે તો આ દવાથી ફાયદો થઇ, બાળકની નવાઝેશ થયા વીના રહેતી નથી. વળી બાળકને નાનપણમાં જે બીમારીઓ થાય છે તેવી બીમારીઓ આ દવાનો જે માબાપે ઉપ્યોગ કર્યો હોય તેને થતી નથી ને બાળક સુખ શાંતી અને તંદુરસ્તી સાથે ઉછરી આવે છે.

મોટી ૮ આઉંસ બરણીની કીંમત રૂ ૧૦.

" ૪ " " " રૂ ૫.

" ૨ " " " રૂ ૨-૧૨-૦.